

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Mehmet Ali ENGİN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Suat UĞUR

Çanakkale - 2014

TAAHHÜTNAME

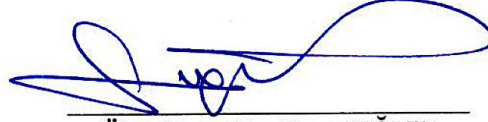
Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.11.2014

Mehmet Ali ENGİN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

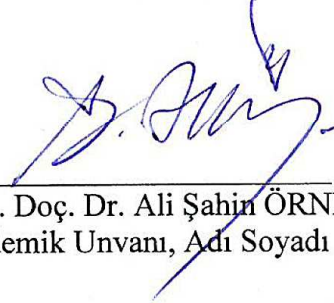
Mehmet Ali ENGİN'e ait **Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü** adlı çalışma, jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Doç. Dr. Suat UĞUR
(Danışman)

Üye Doç. Dr. Ayten AKATAY

Üye Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Tez No : 10056531

Tez Savunma Tarihi : 13.10.2014

ONAY

Doç. Dr. İbrahim Hakkı ÖZTÜRK
Enstitü Müdürü

03.11.2014

ÖZET

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Küresel bir boyuta sahip olan yoksulluk, gelişmişlik düzeyleri her ne olursa olsun tüm ülkelerin ortak sorunu olmuştur. Yoksulluk bu gün uluslararası bir boyut kazanmıştır. Yoksulluk, kişilerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli asgari ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade etmektedir. Yoksulluk bireylerin kültürel, siyasal, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık ve çalışma hayatıyla ilgili imkanlara ulaşmamasıdır. Yoksulluk sadece ekonomik sorunlara bağlı bir kavram olmayıp, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir kavramdır. 1990 yılında Dünya Bankası tarafından oluşturulan Dünya Bankası Kalkınma Raporunda yoksulluğun ana tema olarak işlenmesi yoksulluk çalışmalarına ivme kazandırmış, konu sadece ekonomik sorun olmanın ötesine geçmesi ile uluslararası kuruluşların da dikkatini çekmeye başlamıştır.

Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü başlıklı bu çalışmada: Türkiye’de ve dünyada yoksulluğun ulaşılmış olduğu boyutlar gösterilerek, yoksullukla mücadele konusunda gerçekleştirilen faaliyetler belirtilmekte ve yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının önemli derecede etkili olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Sosyal devlet anlayışı dolayısıyla devletler, yoksullukla mücadele konusunda hem merkezi hem de yerel tüm olanaklarını kullanmaktadırlar. Ancak bu konuda gerçekleştirilen tüm faaliyetlere rağmen istenilen sonuçlara ulaşamamaktadır. İşte bu noktada sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden sivil toplum kuruluşları önemli roller üstlenmektedir. Devletten bağımsız, tamamen gönüllük esasına dayalı olan bu kuruluşlar yoksullukla mücadelede devletin yetersiz kaldığı alanlarda tamamlayıcı roller üstlenmektedir. Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele konusunda devletin eksik kaldığı veya ulaşamadığı alanlarda tamamlayıcı roller üstlendiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

ABSTRACT

**NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION'S ROLE IN STRUGGLING
AGAINST POVERTY**

Poverty, which has a global aspect, have become a common issue for all countries regardless of their development level. Nowadays, poverty has an international aspect. Poverty means that individuals can not to meett heir minimum requirements to sustain their lives. It also refers that individuals can not to access the opportunities cultural, political, educational, socialsecurity, health and work life. Poverty is not only related to economic issues, but also it is a multi-dimensional concept including social, political and cultural issues. Since the discussion as main topic in World Bank Development Report, published in 1990, studies on poverty have increased. Since the topic has transcended being an economical issue, it has started to attract the attention of international organizations.

In this study Role of Non-Govenmental Organizations in Struggling against Poverty: levels of poverty in Turkey and World, activites to combat with poverty and the importance of Non-Govermental Organizationsto combat with poverty have been included.

States are utilizing all their central and local resources to struggle with poverty because of social state concept. Despite all activities in this area, desired results are not achieved. At this point, non-governmental organizations with social responsibility consciousness have very important roles. These organizations, independent from States and based on voluntariness, have a complementary role where States come up short in struggling with poverty. This study aims to point out the complementary roles of non-governmental organizations in the areas where States come up short in struggling with poverty.

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sürecinde eleştirileri, yönlendirmeleri ve yapıcı değerlendirmelerinden dolayı öncelikle değerli danışman hocam Doç. Dr. Suat UĞUR'a, çalışmamın tamamlanması aşamasında katkılarından dolayı Doç. Dr. Bünyamin BACAĞ ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölüm hocalarıma teşekkürlerimi saygıyla sunarım. Ayrıca tüm hayatım boyunca bana karşı daima anlayışlı olan, maddi ve manevi her konuda koşulsuz destek ve imkanı sağlayan "aileme" sonsuz teşekkürler.

Mehmet Ali ENGİN

ÇANAKKALE

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK OLGUSU VE SOSYAL GÜVENLİK

1.1 Yoksulluk Kavramı	3
1.2 Yoksulluk Türleri	5
1.2.1 Mutlak Yoksulluk	5
1.2.2 Göreli Yoksulluk	6
1.2.3 Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk.....	7
1.2.4 Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk.....	8
1.2.5 İnsani Yoksulluk	9
1.3 Yoksulluğun Nedenleri.....	9
1.3.1 Gelir Dağılımı Adaletsizliği	10
1.3.2 Şoklar ve Ekonomik Krizler	12
1.3.3 Küreselleşme.....	15
1.3.4 Kayıt Dışı Ekonomi.....	17
1.3.5 İşsizlik.....	18
1.3.6 Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma	19
1.3.7 Hanehalkı Özellikleri ve Nüfus Artışı.....	22
1.3.8 Yerleşim Yeri Özellikleri ve Göç	23
1.3.9 Eğitim Durumu	24

1.4 Yoksulluğun Ölçülmesi	25
1.4.1 Gelire Dayalı Yoksulluk Ölçümü	26
1.4.2 Gıda Alımına Dayalı Yoksulluk Ölçümü	27
1.5 Sosyal Güvenlik	28
1.6 Sosyal Güvenliğin Gelişimi	32
1.7 Sosyal Güvenliğin Araçları	33
1.7.1 Sosyal Sigortalar	34
1.7.2 Sosyal Yardımlar	35
1.7.3 Sosyal Hizmetler	38

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN ANALİZİ VE ETKİLEŞİMLERİ

2.1 Dünyada Yoksullukla Mücadele	42
2.1.1 Dünyada Yoksulluk	43
2.1.2 Dünyada Yoksullukla Mücadele Çabaları	46
2.1.2.1 Avrupa Birliği	47
2.1.2.2 Birleşmiş Milletler	50
2.1.2.3 Dünya Bankası	54
2.1.2.4 Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF)	57
2.2 Türkiye’de Yoksullukla Mücadele	59
2.2.1 Türkiye’de Yoksulluk	59
2.2.2 Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Çabaları	66
2.2.2.1 Yoksullukla Mücadelede Devlet	69
2.2.2.2 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları	71
2.3 Yoksulluğun Etkileşimleri	73
2.3.1 Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk	73
2.3.2 Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk	77
2.3.3 Ekonomik Krizler ve Yoksulluk	80
2.3.4 Küreselleşme ve Yoksulluk	83
2.3.5 Beşeri Sermaye ve Yoksulluk	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DEVLET VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

3.1 Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Devlet.....	93
3.1.1 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	94
3.1.1.1 Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	98
3.1.1.2 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	99
3.1.1.3 Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü	103
3.1.1.4 Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü	104
3.1.1.5 Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.....	107
3.1.1.6 Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı.....	113
3.1.2 Yerel Yönetimler	114
3.1.2.1 İl Özel İdareleri	115
3.1.2.2 Belediyeler.....	115
3.1.2.3 Köyler	116
3.1.3 Vakıflar Genel Müdürlüğü	116
3.1.4 Türkiye Kızılay Derneği	118
3.2 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları	122
3.2.1 Sivil Toplum	122
3.2.2 Sivil Toplum Kuruluşları	125
3.2.2.1 Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi.....	127
3.2.2.2 Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Biçimleri	131
3.2.2.2.1 Vakıflar.....	131
3.2.2.2.2 Dernekler	133
3.2.2.2.3 Sendikalar.....	134
3.2.2.2.4 Meslek Odaları.....	134
3.2.2.2.5 Yerel Birlikler ve Kooperatifler	135
3.2.2.2.6 Hayırseverlik Girişimleri	135

3.2.2.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri.....	138
3.2.2.4 Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri	140
3.2.4 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevi	142
3.2.4 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi.....	146
SONUÇ	151
KAYNAKÇA.....	157

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
IMF	: International Monetary Fund
ILO	: International Labour Organization
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
ŞNT	: Şartlı Nakil Transferleri
TEB	: Türkiye Ekonomi Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü
UNDP	: United Nations Development Programme
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dünyanın Değişik Bölgelerinde Günde 1,25\$ Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus (% Yüzde).....	44
Tablo 2. Dünyanın Değişik Bölgelerinde Günde 1,25\$ Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus (Milyon).....	45
Tablo 3. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri Aralık 2012-2013.....	61
Tablo 4. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2006-2012	62
Tablo 5. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları (2002-2009).....	63
Tablo 6. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar, 2011-2012	64
Tablo 7. Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı(%).....	93
Tablo 8. 2012-2013 yılları Arası Toplam Ödenek ve Toplam Harcamalar Tablosu (TL).....	96
Tablo 9. Harcama Birimleri Bazında 2013 Yılı Ödenekleri ve Kullanma Durumu.....	97
Tablo 10. SYD Vakıflarına Aktarılan Periyodik Paylar (TL)	110
Tablo 11. Aylık Türleri ve Kullanan Kişi Sayısı	113

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1.** OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı Yöntemiyle Gelir Dağılımı..... 46
- Grafik 2.** Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Lorenz Eğrisi, 2011-2012 65

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin her döneminde tüm toplumları yakından ilgilendiren bir sorun olan yoksulluk, günümüzde de dünyanın karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan birisidir. Ekonomik bir sorun olmasının yanı sıra her şeyden önce insani ve toplumsal bir sorun olduğu görülmektedir. Yoksulluk, kişilerin insan onuruna yakışır bir biçimde hayatlarını devam ettirebilmeleri için yeterli ekonomik ve sosyal imkanlara sahip olamama durumunu ifade etmektedir. Yoksulluk, temel mal ve hizmetlerden yoksun olma durumunu ifade etmesine ek olarak dinlenme ve eğlenme, sağlıklı bir yaşam, şiddet ve çatışmalardan korunma, aile bireylerine iyi bir gelecek sağlama, kendine güven, beşeri ve sosyal imkanlardan yararlanmadaki yetersizlikleri de bünyesinde bulundurmaktadır. Yoksulluk, başlangıçta sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu olarak görülürken, günümüzde küreselleşme süreci ile yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda az gelişmişlik ve gelişmişlik farkı gözetmeksizin tüm dünya ülkelerinin temel sorunu haline gelerek evrensel bir boyut kazanmaktadır.

Yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizlikleri, insanca yaşama hakkını ortadan kaldıran sosyal ve ekonomik sorunların başında gelmektedir. Dünyada artan küresel zenginlik, teknolojik yenilik ve ekonomik büyüme ile birlikte genel refah düzeyinde yaşanan artışa rağmen, küresel yoksullukta bu artışa paralel bir azalma görülmemekte ve yoksulluk düzeyindeki artışa bağlı olarak bazı ülkelerde gelir dağılımı adaletsizlikleri daha da derinleşmektedir. Günümüzde küreselleşme olgusunun doğal bir sonucu olarak Neoliberal iktisat politikalarının yaygınlık kazanması sonucunda yoksulluğun kronikleşen bir hal aldığı görülmektedir. İnsana yönelik yapılan beşeri sermaye yatırımlarının yetersizliği, yetersiz kurumsallaşma, devletin ekonomideki rolünün giderek azaltılması, eğitim, sağlık gibi kamusal mal ve hizmetlerin artan ölçüde serbest piyasaya bırakılması, emek kesiminin yeterli ölçüde örgütlenememesi yoksulluğun bir miras olarak gelecek kuşaklara bırakılmasına sebep olmaktadır.

Yoksulluk sorununun çözümü sadece devletin veya kurumların sorumluluğu ile sınırlı olmamalıdır. Statüsü ne olursa olsun her birey ve her kurum yoksulluk sorununun çözümü konusunda görevler üstlenmelidir. Sivil Toplum Kuruluşları, bu doğrultuda devletin yanında yoksullukla mücadeleyi kendilerine görev edinmiş gönüllü kuruluşlardır. Sivil Toplum Kuruluşları, yoksullukla mücadele konusunda devletin yanında bazen bir tamamlayıcı, bazen de bir alternatif olarak sorunun çözümüne katkıda bulunmaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşları, yoksulluk sorunun varlığını sürekli olarak gündemde tutmakta, kamuoyunun ve hükümetlerin bu konuya dikkatini çekerek yoksulluk sorununa olan ilgiyi canlı tutmaktadırlar.

Bu tezin amacı, gelişmişlik seviyesi her ne olursa olsun tüm dünyanın ortak bir sosyal sorunu olan yoksulluğun dünyada ve Türkiye’de ulaşılmış olduğu boyutları göstererek, Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadele konusundaki yerinin anlatılmasıdır. Yoksullukla mücadele konusunda devletin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler belirtilerek, devlet dışı ve gönüllük esası ile kurulan Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksulluk sorunun önlenmesinde devletin bir alternatifi mi yoksa devletin tamamlayıcısı mı olduğu ve yoksullukla mücadele kapsamındaki öneminin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümde, yoksulluk olgusunun kavramsal çerçevesi çizilerek yoksulluk türleri, çok boyutlu bir kavram olan yoksulluğun oluşumuna sebep olan faktörler, yoksulluğun ölçüm yöntemleri ifade edilerek, yoksulluk sorunu karşısında bütün bireylere koruma garantisi sağlayan sosyal güvenlik sistemi, yoksullara yönelik gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmetler anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun ulaşılmış olduğu boyutlar belirtilerek dünyada yoksullukla mücadele konusunda Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNİCEF)’nin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler; Türkiye’de yoksullukla mücadele faaliyetleri; çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olan yoksulluk olgusunun sosyal dışlanma, gelir dağılımı adaletsizliği, ekonomik krizler, küreselleşme, beşeri sermaye kavramları ile olan etkileşimi açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde ise yoksullukla mücadelede kapsamında, devletin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yerel yönetimler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü yoluyla yapmış olduğu sosyal yardım ve hizmetler, hayırseverlik ve Sivil Toplum Kuruluşları ilişkisi, Sivil Toplum Kuruluşlarının kavramsal çerçevesi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadele konusunda yapmış olduğu faaliyetler ifade edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK OLGUSU VE SOSYAL GÜVENLİK

Yoksulluğun çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olması sebebiyle evrensel olarak kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Yoksulluk olgusuna her dünya görüşünün farklı açıdan bakması yoksulluk tanımı üzerinde bir uzlaşmanın sağlanmasını güçleştirmektedir (Gündoğan, 2008: 43). Yoksulluk genel bir tanımla; toplam gelirlerin, insanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi durumunu ifade etmektedir. Sosyal boyutu ile yoksulluk, insan onuruna yakışır bir hayat düzeyinin altında, maddi yönden tam anlamıyla ya da nispi olarak yetersiz olmayı nitelemektedir (Görün, Elagöz, 2007: 148).

Yoksulluğun olumsuz etkilerine karşı bireylere sosyal koruma sağlayan en temel etken sosyal güvenlik olarak görülmektedir. Sosyal güvenlik, toplumu oluşturan bireylerin karşılaşacakları tehlikeler karşısında meydana gelebilecek olan muhtaçlık ve yoksunluklara karşı kurtarılma garantisi sağlamak, herkeste bir güvenlik duygusu yaratmak ve güvenliği bozacak her türlü tehlikeyi önlemek şeklinde ifade edilmektedir (Pekeroğlu, 2002: 5). Tezin bu bölümünde yoksulluk kavramı, yoksulluğun türleri ve nedenleri, yoksulluğun ölçüm yöntemleri ile yoksulluğa karşı temel bir sosyal koruma sağlayan sosyal güvenlik ve yoksulluğa yönelik sosyal güvenlik uygulamaları olan sosyal yardımlar ve hizmetler anlatılmaktadır.

1.1 Yoksulluk Kavramı

Yoksulluğun çeşitli görüş, tanım ve anlamları olmasıyla birlikte yoksulluk ile ilgili tanımlar bakış açılarına ve yoksulluğun ne ile nitelendirildiğine göre değişim göstermektedir. Yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçülmesinde salt ekonomik kıstasların mı ya da bunların dışında veya bunlara ek olarak sosyal ve siyasi kıstaslarında dahil edilmesi gerektiği sorusu çeşitli görüş ayrılıklarının var olmasının temel nedenini

oluşturur(Şenses 2009: 62). Kişiden kişiye, zamana ve mekana göre değişiklik gösteren yoksulluk kavramı ölçmek, her ülkede farklılık gösteren bu etkenleri evrensel bir ölçümle ortak bir yoksulluk kavramı oluşturmak mümkün değildir.

Sözlük anlamına göre yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan, konforlu bir yaşama sahip olmak için gerekli unsurlara sahip olmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk ise yaşamın getirdiği olanaklardan yoksun kalma, yararlanamama durumu olarak ifade edilmektedir(İbrişim 2008: 3).

Dünya Bankası yoksulluğu daha çok parasal yönü ile değerlendirmektedir. Buna göre belli bir gelir seviyesinin altında kalanlar yoksul olarak nitelendirilmektedir (Uzun 2003: 156).

Genel bir tanımla yoksulluk bir halkın bir ailenin veya bir bireyin asgari olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan barınma, beslenme ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olma durumunu ifade etmektedir(Pire 2011: 4).

Yoksulluk olgusunun sosyal bir sorun olarak ortaya çıkışını 17. yy. başlarında görmek mümkündür. Başta liberalizmin en büyük öncüsü olan John Locke olmak üzere 17. yy. liberal kuramcıları yoksulluk sorununa değinerek; yoksullara yardımın dışlanmaması gerektiğini, geçimlik yaşam hakkının sosyal düzenin güvenliği açısından gerekli olduğunu ve bunun toplumun, yoksulların refahını sağlayacak bir artık yaratmasıyla oluşturulabileceği yaklaşımı içinde olduğu söylenebilir. Önemli düşünür ve kuramcıların, yoksulluk sorununa karşı yakın ilgisinin sanayileşmeye dayalı kapitalizmin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı 18. ve 19. yüzyıllarda giderek arttığı görülmektedir (Şenses 2009: 33). Yoksulluk, temelde bir azgelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak yerini korumaktadır. 1980 ve 1990 yılları arasında önemli bir artış gösteren yoksulluk, giderek Avrupa'nın sosyal bütünlüğünü tehdit eden bir yapıya ulaşmıştır.

1980 sonrası yoksulluğun artmasında ve görünür olmasında birtakım faktörler etkili olmuştur (Kalaycıoğlu, Tılıç, 2002: 202):

- İktisat politikalarındaki anlayışın ve yaklaşımların değişmesi; örneğin, neoliberal ve bireysel girişimciliğe önem veren iktisadi anlayış ile küreselleşmenin ortak etkileri;

- Özellikle, 1985 sonrası göç edenlerin değişmesi ve buna paralel olarak kente yeni göçenlerin her anlamda eskilerden çok daha az şansa sahip olmaları; örneğin kamu sektöründe “işe girmenin” zorlaştığı, özel sektörde de büyük ve güvenceli iş yerlerinde iş bulma olanağının azaldığı, buna karşılık enformal sektördeki işlerin hanehalkı gelirlerinde egemen olduğu bir döneme girilmesi;
- Metropol kentlerde gerçek ücretlerin düşmesi ve gelir dağılımında ortaya çıkan büyük kayıplara dayalı olarak eski orta sınıfın giderek sosyo-ekonomik konumunu kaybetmesi ve 1990 sonrasında kentlere göç edip ancak eski göçmenler kadar kentteki olanakları kullanamayan yeni kent yoksullarının ortaya çıkması;
- Sanayi sektöründe üretimin esnekleşmesi; örneğin işgücü pazarında ve ücretlerde esneklik ve düzensizlik, emek yoğunundan makine yoğununa geçmenin yarattığı işsizlik;
- Eve iş verme, parça başı iş ve özellikle kadın ve çocuk emeğinin enformel üretim biçiminde ağırlıklı olarak kullanımının artması.

1.2 Yoksulluk Türleri

Bir halkın bir ailenin veya bir bireyin asgari olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olana barınma, beslenme ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olma durumunu ifade eden yoksulluk olgusu değişik faktörler doğrultusunda beş türe ayrılmaktadır.

1.2.1 Mutlak Yoksulluk

Yoksulluğun en klasik ve en belirgin türü olan mutlak yoksulluk, hayatı fizyolojik olarak sürdürebilmenin asgari bir sınırı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Mutlak yoksulluk bireylerin yaşamlarını sürdürebilmesi için asgari düzeydeki ihtiyaçlarını bile karşılayamaması durumudur. Başka bir ifadeyle mutlak yoksulluk insan haysiyetine, onuruna yakışır bir düzeyde temel ve zorunlu ihtiyaçların giderilememesi durumudur (Seyyar 2003: 41). Mutlak yoksullukta bireylerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli zorunlu ihtiyaçların dışında sağlık, barınma, eğitim ve diğer ihtiyaçlar dikkate alınmamaktadır (Kunduracı 2010: 19). Mutlak yoksulluk, yoksulluğun sosyal boyutundan ziyade daha çok ekonomik boyutuyla ilgi olmaktadır.

Günlük yoksulluk sınırının hesaplanmasında günlük gıda harcamalarını karşılamada yeterli harcama seviyesi esas alınmakta ve bu gelir seviyesi altında kalan insanlar mutlak yoksul olarak nitelendirilmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı genel olarak tüm dünyada bir dolar olarak belirlenmektedir. Fakat temel ihtiyaçların tüm insanlar için değişmez olması evrensel bir mutlak yoksulluk sınırının belirlenmesine imkan sağlasa da bu ihtiyaçların parasal değerinin ülkeden ülkeye değişiklik arz etmesi bunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle belirlenen mutlak yoksulluk sınırının tüm dünyada ve tüm zamanlarda geçerli olması olanaksızdır. Dünya Bankası insanların yaşayabilmesi için gerekli günlük kalori miktarını karşılayan gıda sepetinin her bir ülkedeki fiyatını mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlemiştir (Kunduracı 2010: 19).

Türkiye İstatistik Kurumu “2009 Yoksulluk Çalışması” sonuçlarına göre; Türkiye’de fertlerin yaklaşık yüzde 0,48’i sadece gıda harcamalarını içeren mutlak açlık sınırının, yüzde 18,08’i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında hayatını devam ettirmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1\$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için bu sınır 2\$, Türkiye’nin dâhil olduğu ve Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40\$ olarak belirlenmiştir (DPT 2001: 104).

1.2.2 Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli en temel ihtiyaçları ölçüt olarak dikkate alırken göreli yoksulluk toplumsal yaşamın sürdürebilmesi için gerekli asgari gelir ve harcamaları temel etken olarak esas almaktadır. Göreli yoksulluk insanı toplumsal bir unsur olarak ele almakta, gelir ve refah dağılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır (Kunduracı 2009: 20). Göreli yoksulluk bir çeşit karşılaştırmalı yoksulluktur. Kişi içinde yaşadığı toplumla karşılaştırıldığında açlık sınırın üzerinde fakat toplum içerisindeki ortalama yoksulluk sınırının altında olması durumunda göreli yoksul olarak nitelendirilmektedir (Odabaşı 2010: 15). Göreli yoksulluk, bir bireyin toplumsal bir varlık olması temelinden ortaya çıkmaktadır.

Göreli yoksulluk durumu temel ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilmekle birlikte eğitim, sağlık, sosyo-kültürel katılım ve mesken kalitesi açısından yeterli bir durum gösteremeyen, gelişmiş toplumlarda vazgeçilmesi zor olan, yaşam kalitesini arttıran ve hayatı kolaylaştıran bazı nesne ve eşyaları (buzdolabı, telefon, televizyon vb.) temin

edemeyen birey ve aileleri kapsamı içine almaktadır (Seyyar 2003 :42). Göreli yoksulluk birey ya da hanehalkının, toplum tarafından benimsenen asgari bir hayat standardına sahip olma ya da olmamasıyla ilgili olmaktadır.

Görelî yoksulluk kavramında toplumun gelir seviyesi dikkate alındığından toplumun tümünde bir gelir artışı olsa bile göreli yoksul olan bireylerin durumunda bir değişiklik olmayacak, toplumun geneline göre yoksul olmaya devam edeceklerdir. Gelir dağılımıyla yakından ilişkilendirilen göreli yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksul olan bir kesim mevcut olacaktır. Görelî yoksulluk bir gelir dağılımı eşitsizliği sorunu olarak nitelendirilmektedir. Gelir dağılımdaki adaletsizlik sonucu göreli yoksul oranı artmaktadır. Belirlenmiş bir gelir/tüketim seviyesi olduğunda her zaman bu seviyenin altında göreli yoksullar olacaktır, dolayısıyla göreli yoksulların oranı gelir artışıyla değil, ancak adaletli gelir dağılımıyla azaltılabilecektir (Bildirici 2011:7).

Geliri, toplam gelirin belli bir miktarının altında olan birey veya aile yoksul sayılmaktadır. Görelî yoksulluk kavramında, yoksulluk sınırı olarak ortalama gelir düzeyinin belli bir düzeyi, standart %50'si alınmaktadır. Yoksulluk araştırmalarında genellikle aritmetik ortalama yerine ortanca tercih edilmektedir (TÜSİAD 2000: 98).

1.2.3 Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksullukta yoksul insanların kendilerini yoksul olup-olmama konusundaki görüşlerini temel almayıp, önceden belirlenmiş normatif değerlendirmelere dayalı yoksulluğun ortaya konması söz konusu olmaktadır. Bu duruma göre yoksul olarak nitelendirilen kişiler belirli kriterlerle ortaya konulmaktadır. Bu kriterler, bireylerin yoksulluktan kurtulması için gerekli kalori miktarı, tüketim harcamaları gibi değerlerle tespit edilmektedir (Kunduracı 2009: 21). Objektif yoksullukta, belirlenen kriterlere göre birey ya da hanehalkının yoksul olup olmadığı gösterilmektedir.

Subjektif yoksullukta ise yoksulluğun tanımlanmasında bireylerin tercihlerine önem verilir. Kişilerin kendilerini yoksul olarak görüp görmemeleri burada önem kazanmaktadır. Kişilerin elde ettikleri toplam faydanın hesaplanmasındaki zorluklar nedeniyle iktisatçılar genel olarak objektif yoksulluk yaklaşımını benimsemektedir. Çünkü bireyler her zaman neyin kendileri için en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildirler. Örneğin yoksulluk ölçümünde kullanılan neredeyse tüm yöntemler objektif yoksulluk yaklaşımını benimseyerek asgari besin gereksinimi konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fakat bireyler

tükettikleri yiyeceklerin türleri ve miktarı konusunda çok farklı değerlendirmelere sahiptirler. Bazı kişiler yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan yiyecek demetini tercih ederken diğerleri fiziki varlıklarını sürdürmeleri açısından önem taşımayan yiyecek demetini tercih edebilirler. Bu nedenle yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hanehalkının değerlendirmelerine bırakan subjektif yoksulluk yaklaşımı yoksulluğun ölçülmesinde önemli problem ve karışıklıklara yol açabilmektedir (İbrişim 2008: 11). Subjektif yoksullukta bireylerin kendilerini yoksul olarak görüp görmemeleri dikkate alınmaktadır.

1.2.4 Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

İsminden de anlaşılacağı gibi bu ayrım yoksulluğun yaşandığı coğrafi alana göre oluşturulan bir nitelendirme (Odabaşı 2009: 17). Yoksulluğun ölçüleceği yerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Yoksulluğun ölçüleceği yerin kır veya kent olmasına göre seçilecek göstergeler, kıstaslar değişim göstermektedir (Uçar 2011: 13).

Kırsal ve kentsel yoksulluk arasındaki temel fark kırsal yoksulluğun bağımsızlık, güvenlik, öz-saygı, sosyal kimlik, hukuki ve siyasi haklar, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı gibi niteliksel beklentiler üzerinde odaklanmasıyken, kentsel yoksulluğun ise gelir ve tüketim şeklindeki niceliksel beklentiler üzerine odaklanmasıdır (Pire 2011: 7).

Ülkelerin hemen hepsinde kırsal yoksulluk kentsel yoksulluğa göre daha yaygın olarak yaşanan bir sorun olarak gözlemlenmektedir. Kişisel tüketim düzeyi, eğitim, sağlık, iletişim, temiz su ve hijyen gibi yoksulluğu belirleyen temel etkenlere erişim kırsal alanda kentlere göre daha kısıtlı olmaktadır (Uçar 2011: 13). Yapılan araştırmalar kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluğa göre daha büyük bir orana sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun en önemli nedeni ise kırsal alanların kentsel alanlara göre daha geri planda bırakılması olarak gösterilebilir. Aslında bu durum bir yandan kentsel yoksulluk oranının artmasına da zemin hazırlamaktadır. Kırsal alanda yoksulluğun fazla olması kentlere göçü artırmakta ve kentliler iş sahalarını göçle gelen bu insanlarla paylaşmak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum kentliler için istihdamın azalmasına sebep olmakla birlikte bir bakıma kentsel yoksulluğunda ana sebebini oluşturmaktadır (İbrişim 2008: 12). Kırsal yoksulluk kentsel yoksulluğa oranla daha fazla görülmektedir. Kırsal kesimde yaşanan yoksulluk sebebiyle bireyler ya da hanehalkları daha iyi gelir ve yaşam standartlarına sahip olmak amacıyla kentlere göç etmektedirler. Kırsal kesimden kentlere

yönelik gerçekleştirile bu göçler kentsel yoksulluğun önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

1.2.5 İnsani Yoksulluk

Yoksulluk çalışmalarında son dönemlerde yaygın olarak kullanılan bir eğilim yoksulluğun tek bir kıstasla ölçülemeyeceği, bu nedenle gelir ve tüketim harcamalarının yanı sıra sağlık, eğitim ve diğer sosyoekonomik göstergelerin birlikte-birleşik göstergeler halinde kullanılması şeklindedir. Birleşik ölçütler arasında en kabul göreni Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından gerçekleştirilen İnsani Gelişme Raporudur (Tireli 2009: 37). İnsani Gelişme Raporu 1990 yılından buyana UNDP tarafından her yıl yayınlanmaktadır. Bu raporda UNDP; insani gelişme kavramını, insan kaynakları gelişimini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi kavramları, insanın içindeki insan rolünü ele almaya çalışmaktadır. İnsani yoksulluk, bazı insanların insanca yaşama imkanlarına sahip olamaması durumunu ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Temel insan yetenekleri ile sürdürülebilecek olan mal, hizmet, altyapı, eğitim, enerji, iletişim, hijyen, içme suyuna erişimin yokluğu yada kısıtlanması yoksulluğun insani boyutu olarak nitelendirilmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım 2011: 63). İnsani yoksulluk, bireyin ekonomik ve sosyal imkanlara erişimini bir bütün olarak ele alarak, yoksulluğu bireylerin ekonomik ve sosyal imkanlara erişimine göre değerlendirmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı doğrultusunda insani yoksulluk üç kriterden hareketle hesaplanmaktadır. Bu kriterlerden ilki yaşama süresi ile ilgilidir. Uzun bir yaşamdan yoksun olma insani yoksulluğun ilk göstergesini oluşturmaktadır. Bu çerçevede 40 yaş esas alınmakta ve bu yaşın altındaki yaşam süresi insani yoksul olarak kabul edilmektedir. İnsani yoksulluğa ilişkin ikinci temel kriter eğitimle ilgilidir. Eğitim imkanlarından yoksun olma insani yoksulluğun bir diğer önemli unsurunu temsil etmektedir. İnsani yoksulluğa ilişkin üçüncü kriter ise ekonomik ve sosyal imkanlarla ilişkilidir. Bireylerin ekonomik ve sosyal imkanlardan yoksun olması insani yoksulluğun önemli bir parçası olarak kabul görmektedir (Korkmaz: 2004: 25).

1.3 Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk olgusunu meydana getiren çeşitli faktörler bulunmaktadır. Yoksulluk, nedenleri tek bir başlık altında toplanabilecek kadar basit bir kavram olmayıp, değişik

türlerine göre farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yoksulluğun meydana gelmesinde temel olarak gelir dağılımı adaletsizliği, şoklar ve ekonomik krizler, küreselleşme, kayıt dışı ekonomi, işsizlik, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, hanehalkı özelliklerive nüfus artışı, yerleşim yeri özellikleri ve göç, eğitim durumu etkili olan faktörlerdir.

1.3.1 Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiriye “gelir” denmektedir. Gelir; bir kişiye, bir topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak da görülebilmektedir. Gelir dağılımı, salt ekonomik bir olguyu değil, uygulanan toplumsal ve ekonomik politikaların, gelişmenin zaman içerisinde evrimleşmesinin doğrudan bir sonucunu ifade etmektedir. Bu anlamda yalnız üretim araçlarının mülkiyeti değil, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal-geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi, yatay ve dikey hareketliliği, siyasal katılma biçimleri ve tüm bunların evrimi gelir dağılımını biçimlendirmektedir. Genel olarak gelir dağılımı, bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini nitelemektedir. Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını göstermektedir (DPT, 2001: 3).

Gelir dağılımındaki değişimler, küreselleşme ve teknolojik değişim gibi etmenleri örnek verebileceğimiz yapısal etkiler veya ülkenin makroekonomik yapısındaki bozulmalar nedeniyle meydana gelmektedir. Gelir dağılımını belirleyen faktörler işgücü pazarı ve işgücünün dağılımı, üretim faktörlerinin ve bu faktörlerin fiyatlarının dağılımı, servetin dağılımı, eğitim düzeyi, sosyal kurallar ve düzenlemeler, dünya ve ülke ekonomisinde yaşanan değişiklikler ve politikalar şeklinde sıralanabilmektedir (Sönmez, 2001: 203). Çeşitli faktörlerin üzerinde etkili olduğu gelir dağılımı adaletinin sağlanması toplumda refah ve barış ortamının oluşumuna ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkı sağlamaktadır.

Bir ülkede sosyal barışın sağlanması ve korunması toplumsal amaçlar içerisinde üzerinde önemle durulması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Sosyal barışın sağlanması

ve korunması büyük ölçüde gelir dağılımının adil olmasına ve asgari gelir düzeyinin belli bir noktanın altına düşmemesine bağlı bulunmaktadır. Adil gelir dağılımı, farklı gelir grupları arasında büyük uçurumlar olmasını engelleyen dağılım olarak nitelendirilebilmektedir. Sosyal barışın sağlanması adil bir gelir dağılımını gerektirirken, gelir dağılımının kendiliğinden adil olarak gerçekleşmesi durumu söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle, devlet tarafından gelir dağılımına müdahale edilmesinin “sosyal devlet”in bir gereği olduğu ifade edilmektedir. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu bir ülkede toplumsal huzursuzluğun kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Kuştepe, Halaç, 2004:18). Gelir dağılımı, sosyal adalet ve eşitlik kavramlarıyla yakından ilgili bir kavram olduğu için meydana gelen eşitsizlik makroekonomik eşitsizlik göstergelerinin biri olarak ifade edilebilmektedir. Politik açıdan bakıldığında ise bir demokrasinin iyi işleyebilmesinin temel şartlarından biri gelir dağılımı adaletinin sağlanabilmesi olarak görülmektedir (TÜİK, 2008: 55-56).

Gelir dağılımı adaletsizliğinin ilk etkisi, karşılıklı güven ortamının zedelenmesi ve toplumdaki adalet duygusunun zarar görmesi olarak ifade edilebilmektedir. Eğitime verilen değer ön plana çıkması ile birlikte iş bulma beklentisi düşmekte, gelecek beklentisi kalmayan insanların kendilerine yatırım yapma isteği kalmamakta, çalışarak kazanma şansı kalmayan bireyler haksız kazançlara yönelmektedirler. Karamsarlık ve yılgınlık özellikle geç nüfus üzerinde yaygınlaşmakta ve bu da sosyal ve siyasi sorunların oluşumuna zemin hazırlamaktadır (Gögül, 2012: 65). Gelir dağılımı adaletsizliği sonucunda bireyler arasında meydana gelen gelir farklılıkları yoksul bireylerin yaşama yönelik beklentilerini yitirmelerine neden olarak bu bireyleri yaşa dışı yollarla gelir elde etmeye yöneltmekte, toplumsal huzur ve barışın bozulmasına sebep olmaktadır.

Enflasyon, ekonomik krizler, bütçe açıkları, devalüasyon, özelleştirme, devletin ekonomi içindeki yeri, büyüme stratejileri gibi ülke ekonomisindeki değişiklikler ve politikalar kadar, küreselleşme ve teknolojik değişim gibi dünya ekonomisinde yaşanan değişikliklerde gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Ülkenin gelir dağılımını düzenleme yetkisine sahip olan devlet, bu görevi para ve maliye politikaları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek için, devlet kamu harcamaları ve vergilendirme araçlarını kullanmaktadır. Devlet, düşük gelirli bireyler için mal ve hizmetleri parasız olarak veya çok düşük bedellerle, maliyetlerinin altında sağlamak veya bir üretim faktörü karşılığı olmaksızın transfer harcamaları aracılığıyla adil bir gelir

dağılımı sağlamaktadır. Bununla beraber, yüksek gelir elde edenlerden artan oranlı tarifelerle aldığı vergiyi, transfer harcamaları yoluyla düşük gelir gruplarına dağıtarak, adil bir gelir dağılımı sağlamaya çalışmaktadır (Özdal, 2009: 37). Ülkeler, bölgeler, gruplar ve bireyler arasında oluşan gelir dağılımı adaletsizlikleri yoksulluk sorununun artışına sebep olmaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliği sonucu farklı kesimler arasında derin bir şekilde gelir uçumları oluşmakta ve bir taraf zenginleşirken diğer taraf daha da yoksul hale düşmektedir.

1.3.2 Şoklar ve Ekonomik Krizler

Bireylerin ve ailelerin yaşamlarında karşılaştıkları şok olarak nitelendirilen ani gelişen olumsuz olayların birçok ülkede önemli bir yoksulluk nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Hanehalklarının refahı üzerinde etkili olan birçok şoktan söz etmek mümkündür. Bunlar arasında, özellikle devlet yardımlarının ve toplumsal yardımlaşma düzeyinin yetersiz olduğu ortamlarda gelir kazandıran bireyin ölmesi veya sürekli hastalığa yakalanması en sık rastlanılan durumlardır. Şokların yoksulluk üzerindeki etkisi şokun dozu yanında niteliğiyle de yakından alakalıdır. Örneğin, şiddetli kuraklığın tarımsal üretim yoluyla kırsal yoksulluk üzerindeki etkisiyle, hanehalkı reisinin işsiz kalması veya ölümünün yoksulluk üzerinde etkilerinin farklı olması beklenebilmektedir (Şenses, 2009: 171).

Kişileri ve hanehalklarını yoksulluğa iten şoklar ekonomik, doğal ve sosyal şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Ailenin geçimini sağlayan bireyin ekonomik olarak dar boğaza girmesi veya iflası ekonomik olarak yaşanan şoklara örnek olarak verilebilir. Yine geçimini tarıma dayalı bir ekonomiye bağlı olarak sürdüren hanehalkının yaşanan bir kuraklık veya sel gibi doğal bir olay karşısında tüm ekinini ve geçim kaynaklarını yitirmesi de doğal bir şok etkisi yaratabilmektedir. Sosyal olarak maruz kalınan şoklar ise boşanma, ölüm gibi sebeplerden dolayı aile yapısının bozulması veya dağılması sonucu aile bireylerinin geçimlerini sağlayamaz hale gelmeleri olarak ifade edilebilmektedir (Pire, 2011: 25). Şoklar sahip oldukları ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bireyleri ve hanehalklarını olumsuz yönde etkileyerek yoksulluğun oluşumuna sebep olmaktadır.

Ekonomik krizler, bireylerin karşılaşılabileceği ekonomik sosyal, ve toplumsal yönden meydana getirdiği olumsuz koşullar yoluyla yoksulluğa sebep olan çok kapsamlı şoklar olarak nitelendirilebilmektedir. Ekonomik kriz, makro düzeyde devleti, mikro

düzyeyde firma ve işletmeleri etkileyerek ciddi sonuçlar ortaya çıkaran önceden bilinmeyen ya da öngörölmeyen gelişmeler olarak tanımlanabilmektedir. Krizler önceden tahmin edilemeyen bir zamanda ortaya çıkmakta ve tehlike ile birlikte fırsat yaratıp yayılma etkisine sahip olabilmektedirler. Krizlerin süresi organizasyonların krize karşı aldıkları tedbirlere ve tedbirlerin zamanında uygulanmasına bağılı olarak değışiklik göstermektedir. Ekonomik kriz; mevcut üretim yönteminin sermaye birikimi sağlayacak noktanın gerisinde kalması, sermaye birikiminin daralması, üretim ve dolaşım bütönlüğünün kesintiye uğraması şeklinde ifade edilebilmektedir. Başka bir tanıma göre ise ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve miktarlarda, kabul edilebilir bir değışim sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak da algılanabilmektedir (Eren, 2010:2-3). Ekonomik krizler farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedirler; üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda düşme, işsizlikte artış, iflaslar, iç ve dış borçlanmada artış, ücretlerde gerileme, borsada ve/veya banka sisteminde çöküş, spekülatif hareketler, siyasi iktidarlara olan güvenin sarsılması gibi faktörler ekonomik krizlerin başlıca örnekleri olarak gösterilebilmektedir (Kuran, 2006: 3).

Ekonomik krizlerin özellikleri şu şekilde belirtilebilir (Bilge, 2009: 24-26):

- Ekonomik krizler aniden, önceden tahmin edilemeyen, beklenmedik bir zamanda meydana gelmektedirler. Enflasyon, deflasyon, stagflasyon, devalüasyon, revalüasyon, resesyon gibi durumlar bir süreci belirtmekte olup, bir anı ifade etmemektedirler. Bu sebeple sürekli bir enflasyon veya sürekli bir resesyon gibi ekonomik durumlar ekonomik kriz olarak ifade edilememektedir. Ekonomik krizler bir süreci değıl bir anı ifade etmektedir.
- Ekonomik krizlerin oluşum şiddeti önemli bir özellik olarak görölmektedir. Düşük seviyede veya küçük şiddette bir olumsuz etkiye sahip iktisadi faktörlerin oluşturduğu düşük şiddetli ani olaylar ekonomik kriz olarak görölmemektedir. Örneğın, enflasyon oranındaki ani bir %5'lik değışim kriz etkisine sahip olmamakta ve şiddetin düşük olması nedeniyle diğer sektör ve toplumlarda meydana gelen dalgalanma herhangi bir kriz oluşumuna sebep olmamaktadır.
- Ekonomik krizlerin diğer bir özelliğı ise, kişiler, firmalar, devlet veya devletler için tehdit, sorun, karışıklık, gelecek kaygısı, güvensizlik gibi yıkıcı ve bozucu olumsuz problemler meydana getirmesidir. Ekonomik

krizler bu sorunları yanı sıra fırsatlarda ortaya çıkarabilmektedirler. Ekonomik krizler organizasyonlar tarafından doğru bir şekilde analiz edildiğinde organizasyonlar için birer fırsat haline gelebilmektedir.

- Ekonomik krizler yayılma özelliğine sahiptirler. Ekonomik krizlerin yayılma özelliği bir devlette, bir toplumda veya bir sektörde ortaya çıkan krizin bağlantılı olarak ilişkili olduğu devletlerde, toplumlarda ve sektörlerde de aynı veya farklı şekillerde olumlu/olumsuz etkiye sahip olmasıdır.

Kısa dönem ekonomik krizler birçok durumda kısa vadeli yabancı fonların ülkeyi hızla terk etmeye başlaması sonucunda döviz kurunda, faiz oranlarında ve enflasyon oranında ani sıçramalarla finans piyasasında başlamakta ve kısa sürede üretim ve yatırım düzeyinde meydana gelen azalmalar gibi reel sektör üzerinde etki göstermeye başlamaktadır. Bir ülke içerisindeki kriz, başta bu ülkenin yakın ekonomik ilişkiler içinde olduğu ülkeler olmak üzere diğer ülkeleri de etkisi altına almaktadır. Bu ülkelerin krizin etkilerine karşı geliştirdikleri savunma mekanizmaları da krizin ilk ortaya çıktığı ülkede ihracat daralması, uluslararası finans piyasalarında artan tedirginlik gibi yollarla mevcut olumsuzlukları daha da arttırıcı yönde etkili olmaktadır. Kriz etkileri daha sonra işgücü piyasalarına, sağlık, eğitim ve sosyal yardım alanlarındaki kısıntılar yoluyla bütçe harcamalarının miktar ve bileşimine ve giderek yoksulluk ve gelir dağılımı olguları üzerine doğru yaygınlaşmaktadır (Koyuncu, Şenses, 2004:3).

Ekonomik krizler, meydana geldikleri dönemde ve sonrasında pek çok ekonomik ve sosyal olumsuzluğa sebep olmaktadır. Ülkedeki çalışan ve çalışmayan kesimi ekonomik açıdan darboğaza sürüklediği gibi aynı zamanda toplumda huzursuzluğun ve paniğin oluşumuna da zemin hazırlamaktadırlar. Bunlara ek olarak milli gelirin hızla düşmesine ve yoksulluk seviyesinde artışı beraberinde getirmektedir. Ekonomik kriz, emeğin bedeli olan ücret gelirinde azalmaya sebep olarak reel ücretleri düşürmekte ve işsizliği arttırmaktadır. Beşeri ve fizik sermayede önemli kayıplar meydana getiren ekonomik krizler, ekonomik büyümeyi azaltarak, yoksulların sayısını arttırmakta ve bireylerin yoksulluktan kurtulma gayretini zayıflatarak yoksulluğu sürekli hale getirmektedirler (Yalçın, 2008: 9-10). Ekonomik krizler ekonomik ve sosyal hayatta oluşturdukları olumsuzluklar sonucunda yoksulların sayısında artışa, ekonomik ve sosyal

alandaki oluşan kötü koşullar sonucunda yoksulluğun sürekli hala gelmesine sebep olmaktadır.

1.3.3 Küreselleşme

1980’li yıllardan günümüze kadar en çok konuşulan konuların başında gelen küreselleşme olgusu, toplumsal yapının bütün alt sistemlerini yoğun olarak etkisi altına almaktadır. Özellikle küreselleşme sürecinin toplum yapısını sosyal açıdan nasıl etkilediği ve etkileyeceği sorusu hem kamuoyunun hem de akademik alanın en önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Tanımı konusunda temel bir görüş sağlanamayan küreselleşmenin, refah devletini oluşturan dinamiklerde farklı boyutlar meydana getirdiği birçok bilim adamı ve düşünür tarafından kabul görmektedir (şahin, ztrk, 2008: 4).

Küreselleşmenin, dünya genelinde homojenleşmeyi ifade eden bir kavram olarak, dünya toplumlarının kültürel açıdan birbirine benzeme sürecini ve buna bağlı olarak tek bir global kültürün meydana gelmesini ifade ettiği diğer taraftan bazı durumlarda toplumların, toplulukların ve kimliklerin sahip oldukları farklılıkları ifade etme ve tanımlama sürecini anlatmak içinde kullanıldığı belirtilmektedir (Demiral, v.d. 2007:3).

Küreselleşme, Doğu-Batı, gelişmiş-azgelişmiş, birinci dünya-üçüncü dünya, ulus-uluslararası vb. ayrımların-karşıtlıkların geride kaldığı, tüm dünyayı içine alacak tekbir değişim mantığı ve standart kuralların egemen olduğu, herkesin aynı ortak kaderi paylaştığı yeni bir dünya tasarımı ortaya koymak ve bilgi, ulaşım, enformasyon, teknoloji vb. alanlarda yaşanan radikal ilerlemelerin yeni çığırlar açtığı, dünyanın küçüldüğü, kapalı toplumların açık toplum haline geldiği dinamik bir süreç olarak ifade edilmektedir (şen, 2008:137).

Küreselleşme, yerel kültürlerin ve geleneksel toplumsal bağların çözüldüğü, milli devletlerin, bireyciliğin azaldığı, grup ve kişiler arasındaki her türlü ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretim ve bölüşümün yeni bir dönüşüm içine girdiği, gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplum içerisindeki sürtüşmelerin yayılma tehlikesinin her zamankinden daha çok olduğu, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, farklı bir bireyciliğin geçerli olduğu, değerler sisteminin henüz ortaya konulamadığı bir süreci ifade etmektedir (Demiral, vd. 2007:3).

Küreselleşme olgusunu ortaya çıkaran üç temel faktörden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki; iletişim, ulaşım ve finansman alanındaki liberalleşme hareketleri olarak

gösterilmektedir. Liberalleşme hareketlerinin artmasında uluslararası kuruluşlar kadar hükümet politikaları da önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Devlet anlayışındaki değişimler ve piyasa ekonomisinin ülkeler arasında giderek artan ölçüde benimsenme eğilimi, dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasına zemin oluşturmaktadır. Diğer taraftan ülkelerin birçoğu IMF'nin desteğiyle uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaları ortadan kaldırmışlardır. Bu gelişmeler küreselleşme sürecine ivme kazandırmaktadırlar. İkinci faktör, artan dünya ticaretinden daha fazla pay alabilme isteği olarak gösterilmektedir. Üçüncüsü ise ürün çeşitliliği, kalite ve üretimin artmasıyla birlikte rekabet üstünlüğünü sağlayabilme olarak ifade edilmektedir. Gerek hükümetlerin deregulasyon politikaları, gerekse teknolojik gelişmeler sonucu firmaların faaliyetleri küresel bir boyut kazanmaktadır. Bu firmalar, üretim alanı olarak tek bir ülkeyi değil, bütün dünyayı hedef almaktadırlar. Firma faaliyetlerinin küreselleşmesi, bir taraftan firmalar arasındaki işbirliğini artırırken, diğer taraftan da acımasız bir küresel rekabet ortamını ortaya çıkarmaktadır (Büyükçavuşoğlu, 2009:11). Küreselleşme uluslararası düzlemde sermayenin serbest dolaşımı, firmalar arasında dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmek için acımasız bir rekabetin oluşması, zenginlerin daha zengin fakirlerin daha fakir olmasına sebep olan bir süreci ifade etmektedir.

Genel olarak küreselleşmenin üç temel etkisi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi olan politik etkilere, siyasi ve askeri alanda ABD'nin egemenliği ve dünya jandarmalığına soyunması örnek olarak gösterilebilmektedir. Küreselleşmenin ikinci temel etkisi ise ekonomik etkilere, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların dünyadaki mal ve hizmet ticaretinin yönlendirilmesi ve uluslararası sermayenin egemen olmasını içermektedir. Küreselleşmenin üçüncü temel etkisi olan kültürel etkiler, tekdüze tüketim ve mikro-milliyetçilik akımlarının yayılmasından meydana gelmektedir. Bu etki, tüm dünyayı aynı yaşam biçimini paylaşma, aynı beklentilere sahip olma ve aynı tüketim kalıplarını benimseyen tek bir pazar haline getirmeyi amaçlamaktadır (Kongar, 1999: 684).

Küreselleşme ile birlikte işgücü piyasalarında dönüşümler meydana gelmektedir. İşgücü piyasalarında yaşanan dönüşüm sürecinde niteliksiz işgücüne olan talep sadece gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de düşüş göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle gelişmiş batı ülkelerinde, Fordist kitlesel üretim sistemiyle birlikte sermayede yaşanan büyüme süreci ve sosyal devlet

politikalarının uygulandığı Keynesçi ekonomi politikalarında, 1970’li yıllarla birlikte yaşanan krizin de etkisiyle önemli bir dönüşüm süreci yaşanmakta ve buda yeni arayışları gündeme getirmektedir. Üretim yapısında ve emek piyasalarında çok belirgin değişimler yaratan bu arayışlar, işsizlik ve yoksulluk ilişkisinin temellerinin saptanmasıyla ilişkili olarak bazı ipuçları ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte ticaret, finans, yoksulluk, özel yatırımlar, bilgi ve iletişim teknolojileri, sağlık, çevre ve güvenlik gibi ekonomik ve toplumsal birçok konuda dönüşümler meydana gelmiştir (Yüceol, 2005:494).

Küreselleşme, yoksulluk alanında zenginin daha zenginleştiği fakirin daha da fakirleştiği bir süreci oluşturmaktadır. Küresel dünyada yoksulluk olgusu yeni boyutlar kazanmakta ve bu konuda yapılan çalışmaların çeşitliliği artış göstermektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte oluşan yeni dünya düzeninde yoksulluğun bir bölünmüşlük içerisinde olduğu belirtilmektedir. Küreselleşme aslında dünya genelinde zenginliğin artırılmasıyla birlikte, zenginliğin bölüşümü noktasında zenginler lehine işleyen bir süreci ifade etmektedir. Bu durum yoksulların hızla çoğaldığı, yoksulluğun daha da şiddetlendiği ve kronik bir hal aldığı bir dünya düzeni ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz, 2010:51-55).

1.3.4 Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, devlet düzenlemelerinden, vergilemeden kaçınan ve resmi kayıtlara yansımayan ekonomik faaliyetleri ifade etmektedir. Kayıt dışı ekonomiyi ortaya çıkaran yada kayıt dışı ekonominin oluşumuna teşvik eden nedenler Frey ve Weck-Hanneman’a göre dört gruba ayrılmaktadır. Birinci neden, kamunun özel sektör üzerindeki yükünden oluşmaktadır. Yüksek vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin yüksekliği kayıt dışılığı cazip hale getirmektedir. İkinci neden, kamunun kötü yönetiminden oluşmaktadır. Toplumdaki bireylerin kamu harcamalarına karşı şüpheyle yaklaşmaları, toplumdaki vergi verme bilincinin ve sorumluluğunun yavaşlamasına sebep olmaktadır. Üçüncü neden, işsizlik oranının yüksek olmasıdır. Kayıtlı sektördeki emek arzı, emek talebinden yüksek olduğunda emek arzında oluşan fazlalık, bireyleri hayatlarını sürdürebilmeleri için kayıt dışı ekonomide faaliyet göstermeye itmektir. Dördüncü neden ise, milli gelir seviyesinde oluşan düşüklüktür. Kişilerin gelir seviyesinin düşüklüğü, bireyleri ikinci bir işte çalışmaya itmektir (Çetintaş, Vergil, 2003: 17-18).

Kayıt dışı ekonominin varlığı özellikle devlet tarafından toplanan vergi oranlarında önemli bir kayba neden olmaktadır. Gün geçtikçe artan ülke ihtiyaçlarının karşılanmasında

önemli bir yere sahip olan vergi gelirlerinin azalması, devletin bu açığı vergi oranlarını arttırarak karşılamaya çalışmasına sebep olmaktadır. Devletin halktan aldığı vergi oranlarındaki artış bir yandan toplumdaki alt ve orta sınıf için kaynak olurken diğer yandan aynı kesim için ekonomik gücünün daha da zayıflamasına sebep olmaktadır. Ayrıca kayıt dışı ekonomi istatistiklere yansımadağı için istatistiklerden hareketle uygulanacak olan ekonomi politikalarının da ters etki yapmasına sebep olacaktır (Yalçın, 2008: 13). Kayıt dışı ekonomi devlet tarafından uygulanacak olan ekonomi politikalarını ve vergi oranlarını olumsuz etkileyerek yoksulluğun oluşuna zemin oluşturmaktadır.

1.3.5 İşsizlik

İşsizlik ve yoksulluk arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yoksulluğun tanımı yapılırken yoksulları oluşturan kitleye bakıldığında, genellikle işgücü piyasasında düzenli bir iş ilişkisine sahip olmadıkları, işsiz ya da eksik istihdam gibi istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. İşsizliğin mevcut olduğı bir ortamda yoksulluğun mevcudiyeti kaçınılmaz olmaktadır (Arpacıoğlu, 2012: 34). İstihdam olanaklarındaki yetersizlikler işsizlerin sayısında artışa sebep olurken aynı zamanda yoksul kişi sayısında da artışa sebep olmaktadır.

İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek ve en azından fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilmek için paraya ihtiyaç duymaktadırlar. Bireylerin ihtiyaç duyduğı parayı da elde edebilmeleri için işgücü piyasasına entegre olmaları gerekmektedir. Bu sebeple mevcut istihdam olanakları bireyler için önemli olmaktadır. İstihdam, ekonomik büyüme ve yoksulluk arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Ülke ekonomisi için önemli bir yere sahip olan ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için yeni yatırımların yapılması gerekmektedir. Gerçekleştirilen yeni yatırımlar, işgücü piyasasına dahil olmayan kesimin yada işsizlerin çalışma fırsatı bulabilmesine ve dolayısıyla daha fazla kişinin işgücü piyasasına entegre olmasına olanak sağlamaktadır. İstihdamda yaşanan bu olumlu gelişmeler sonucunda yoksul kişi sayısında azalma yaşanmaktadır. İstihdam artışı sonucunda piyasadaki ürünlerin artışına bağlı olarak, üretimde artış sağlanarak ülke ekonomisinde olumlu gelişmelerin oluşumu sağlanmaktadır (Yalçın, 2008: 9).

İşsizlik yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olarak görülmektedir. İşsiz durumda olan bireyler başka kazançları olmadı takdirde yoksulluğa mahkum kalmaktadırlar. Aynı zamanda toplumda işsizliğin artması durumunda tüketim azalacağı

için, üretim ve sanayileşmede buna paralel olarak düşecek ve işsizlik yoksulluğun sonucu olarak meydana gelecektir (Arpacıoğlu, 2012: 34).

1.3.6 Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma

Ayrımcılık, değişik ülkelerde farklı biçimler alabilen ve toplumları farklı biçimlerde etkileyen bir olgudur. Ayrımcılık, bazı durumlarda uzun vadede süregelen eğilimleri yansıtarak, öteden beri dezavantajlı grupların durumlarının daha da kötüleşmesine, diğer bazı durumlarda da kimi sosyal ve ekonomik değişikliklerden belirli grupların daha fazla zarar görmesine yol açabilmektedir. Özellikle ırk, milliyet ve toplumsal cinsiyet gibi nedenlerden kaynaklanan ayrımcılığın bazı ülkelerde önemli boyutlara ulaştığı ve ciddi bir yoksulluk sebebi oluşturduğu görülmektedir (Şenses, 2009: 173). Kişileri yoksulluğa iten “ırk/etnik kökenli ayrımcılık” ve “toplumsal cinsiyet ayrımcılığı” olarak iki çeşit ayrımcılıktan söz edilebilmektedir.

İrk/etnik kökenli ayrımcılıkta kişiler etnik kökenleri dolayısıyla toplumun bazı kesimleri tarafından dışlanmakta, sosyal hayatın bazı imkanlarından yararlanamamaktadırlar (Pire 2011: 26). Örneğin, ABD’deki Siyah Amerikalıların yoksul nüfus içinde önemli bir paya sahip olması, bu kesimin tarih boyunca karşı karşıya kaldığı ayrımcılığın çok yakın bir geçmişe kadar çok önemli boyutlarda olmasıyla kuşkusuz yakından ilişkilidir (Şenses, 2009: 173).

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkta özellikle kadınlara yönelik yapılan ayrımcılık ön plana çıkmaktadır. Kadınlara yönelik gerçekleştirilen ayrımcılıklar kadınların ekonomik durumu ile sosyal durumuna yansımakta ve doğurganlık, ölüm, gelir eşitsizliği ve yoksulluk gibi farklı alanlarda kendini göstermektedir (Pire, 2011:26). Kadınların çocuklarla birlikte en yoksul grupların başında yer almalarının nedenleri, özünde işgücü piyasalarına katılımlarını ve katıldıktan sonra bu piyasalar içindeki konumlarını olumsuz yönde etkileyen birkaç temel etmende bağdaştırılabilir. Kadınlara karşı işgücü piyasalarında gözlenen ayrımcılık, işgücüne katılmaları önündeki engellerle başlamakta ve işgücüne katıldıktan sonra da enformal sektör ağırlıklı ve genelde düşük kaliteli ve düşük ücretli işlerde çalışmalarıyla ve bazı durumlarda da aynı işi yaptıkları halde erkeklere göre daha düşük ücret almalarıyla devam etmektedir (Şenses, 2009: 178).

Kişilerin üyesi oldukları ulusal kimlikleri, etnik kökenleri dini inanışları veya cinsiyeti herhangi bir sosyal dışlanmaya neden oluşturabilirken; ten rengi, cinsel tercihler,

göçmen-mülteci olmak ya da bedensel engelli olmak da adeta mücadele edilmesi gereken bir suç gibi bu kişilerin toplum dışına itilmesine sebep olmaktadır. Her geçen gün toplum dışına itilen bireyler, mücadele edilmesi gereken, adeta yok edilmesi gereken ya da yok sayılan, ulus devletinin erdemli/vergi ödeyen vatandaşlarının sırtındaki birer toplumsal parazit olarak görülmeye başlanmaktadır (Hekimler, 2012: 5). Toplu içerisinde sosyal dışlanmaya maruz kalan, toplumun dışına itilen bireyler toplumdan uzaklaşarak yoksulluk içine düşmektedirler.

Toplum içerisinde mevcut olan her türlü ayrımcılık sosyal dışlanma olgusunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dışlanma kavramı çoğu zaman sınıf altı, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, irtibatsızlık, yoksunluk, marjinalite, bütünleşememe gibi terimlerle birlikte ele alınmaktadır. Genel olarak sosyal dışlanma, insanın sosyal etkinliklerin dışında kalması durumunu ifade etmektedir. Sosyal dışlanma kavramı, belirli kesimlerin toplumsal bütünü ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan adil olarak yararlanamamasından dolayı ortaya çıkan ve refah toplumu anlayışının eleştirisine dayanan çok boyutlu ve tartışmalı bir kavramı vurgulamaktadır. Kavram sadece ekonomik değil ayrıca siyasal, kültürel, hukuki ve kişisel boyutları olan; hem nesnel hem de öznel olarak değerlendirilen bir süreçler bütünü nitelendirmektedir. Bu nedenle çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanmayı tanımlamak oldukça zordur (Şahin, 2009:22). Hem durum hem de süreç olan sosyal dışlanma kavramı, farklı ülkelerde farklı toplumlarda farklı şekillerde anlaşılabilir. Örneğin; gelişmiş bir ülkedeki işsizlik karşılaştığı sorun ile gelişmekte olan ülkedeki işsizlik karşılaştığı sorunlar ve yoksunluk düzeyi farklı olabileceği gibi, kimin yoksul sayılacağı ve ne tür koruma altına alındıkları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir (Çakır, 2002:84).

Sosyal dışlanma riski bulunan birey ve gruplar şunlardır:

- İşsizler (özellikle uzun dönem işsizler)
- Tek ebeveynli aileler
- Yaşlılar
- Çok sayıda çocuk ve yaşlı olan aileler
- Yoksul çocuklar
- Göçmenler
- Etnik gruplar ve özellikle Çingeneler
- Engelliler

- Evsizler
- İnsan ticaretine konu olanlar
- Bakım kurumlarında yaşayanlar
- Geçimlik tarım yapan aileler ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalan kadınlardır.

Yukarıda belirtilen grupların sosyal dışlanma yaşadıkları temel olgular ise istihdamdan dışlanmışlık, eğitimden dışlanmışlık, konuttan dışlanmışlık, ulaşım ve sağlık özellikle de uzun dönemli sağlık bakım hizmetlerinden dışlanmışlık olarak sıralanabilmektedir (Gökbayrak, 2005). Sosyal dışlanmanın göstergeleri; işsizlik, gelir seviyesinin düşük olması, düşük eğitim düzeyi, yalnızlık, psikolojik rahatsızlıklar, engellilik ve diğer fiziksel sağlık problemleri, kalabalık evler, kötü yaşam koşulları, suç ve şiddet unsurlarının varlığı, politik aktivitelerin dışında kalma, ekonomik istikrarsızlık olarak sayılabilmektedir (Larsson, Halleröd, 2008:19). Çeşitli şekilde ortaya çıkan sosyal dışlanma birey ya da grupların toplum dışına itilmesine sebep olarak toplumsal dayanışmadan uzak olarak yalnızlaşmasına ve yoksullaşmasına yol açmaktadır.

Sosyal dışlanma, bugün dünyada tanımlanması, çözülmesi ve sonuçlarından kaçınılması en zor sorunlardan biridir. Küreselleşme süreci ile daha da öne çıkan, var olan rekabet ortamına ayak uyduramamak, yeni ilişkilerin gerektirdiği nitelik ve vasıflara sahip olamamak, bu konudaki eksikliklerin maddi ve manevi anlamda giderilmesi yönündeki çabanın cevapsız kalması olarak da ifade edilebilen sosyal dışlanmanın sonuçları, her geçen gün toplum içerisindeki daha fazla kişiyi pençesine alarak toplumun bütünü tehdit eder hale gelmektedir (Hekimler, 2012: 24).

Sosyal dışlanma belli grupların egemenlik, yaş, cinsiyet, din ve etnik köken gibi konularda ayrımcılık nedeniyle sistematik olarak dezavantajlı duruma gelmesi sürecini göstermektedir (Şahin, 2009: 54). Toplumda dezavantajlı hale gelen birey ve gruplar sosyal dışlanma yoluyla toplumun dışına itilmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler ve gruplar ekonomik, sosyal ve kültürel yönden olumsuz bir muameleye maruz kalmaktadırlar ve ekonomik sosyal ve kültürel açıdan bir zayıflık içine düşmektedirler. Sosyal dışlanmaya maruz kalan dezavantajlı birey ve gruplar yoksullaşarak toplumda yoksulluğun artışına sebep olmaktadır.

1.3.7 Hanehalkı Özellikleri ve Nüfus Artışı

Hanehalkı büyüklüğü yoksulluğu oluşumu üzerinde etkili olmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü ve bileşiminin yoksullukla yakından ilişkili olduğu konusu sıkça rastlanılan bir durum olmasına rağmen yoksulluk araştırmalarının hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk arasındaki ilişki açısından kesin bir sonuca varamadığı görülmektedir. Yoksulluğun bazı ülkelerde (örneğin; İngiltere) küçük hanehalklarında, bazı ülkelerde (Örneğin; Brezilya ve Malezya) büyük hanehalklarında, diğer bazı ülkelerde ise (örneğin; Yunanistan) hem küçük hem de büyük hanehalklarında daha şiddetli olduğu görülmektedir. Yoksulluk düzeyindeki değişiklikleri belirleyen temel etmenlerden biri de aile yapılarında zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler ve sosyoekonomik değişikliklerin bir yansıması olarak meydana gelen yeni hanehalkı türleridir. Az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışı sonucunda aile yapısı içerisindeki çocuk sayısının artması; artan boşanmalar sonucunda aile yapısında oluşan değişiklikler; çekirdek aileye yönelik ve yükseköğrenim gören öğrenci sayısındaki artışın hızlandırdığı, ailelerinden bir ölçüde bağımsız öğrencilerden oluşan hanehalklarının yaygınlaşması bu tür değişiklikler arasında sayılabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise yaşlıların ayrı hanehalkı oluşturmaları, artan boşanmalar, çocuksuz ve tek başına yaşayan bireylerin oluşturduğu hanehalkı türündeki önemli artışlar gibi eğilimler çocuklu eşlerden oluşan hanehalkı türünün önemini giderek azalmasına sebep olmaktadır (Pire, 2011: 22). Değişik hane halkı türleri, genel makroekonomik ve özellikle işgücü piyasalarına ilişkin değişikliklerden farklı derecelerde etkilenmektedir. Hanehalkını oluşturan kişi sayısının artması nüfus artışına sebep olmakta ve nüfus artışı beraberinde birçok olumsuz durumu meydana getirmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerde nüfus, nüfus artış oranlarının geniş kapsamlı bir süre içerisinde çok düşük düzeylerde kalmasının da katkısıyla istikrarlı bir yapıya kavuşmuşken az gelişmiş ülkelerin birçoğunun nüfus artışıyla ve buna bağlı olarak iş gücü artışıyla karşı karşıya olduğu gözlenebilmektedir. Nüfus artışı, insanların başta toprak olmak üzere diğer bütün doğal kaynaklara erişimini ve dolayısıyla refah düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Hızlı nüfus artışının özellikle düşük gelirli az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir yoksulluk nedeni olduğu yaygın bir görüş olarak bulunmaktadır. Diğer taraftan, yoksulluk ile nüfus artışı arasındaki ilişkinin bu kadar basit olmadığını, aksine yoksulluğun nüfus artışının bir sonucu olmaktan ziyade, bir nedeni olduğunu vurgulayan, nüfus artışının yoksulluğa karşı hane halkı düzeyinde alınan bir önlem

olduğuna işaret eden ve hızlı nüfus artışlarının büyümeyi özendiren olumlu etkilerine dikkat çeken görüşlere de rastlanmaktadır (Şenses, 2009: 152-155). Ülke içerisinde oluşan hızlı nüfus artışı, ülke içerisinde bulunan kaynakların daha fazla bölüşümüne, mevcut istihdam olanaklarının üzerinde bir işgücü potansiyelinin varlığı işsizliğin artmasına sebep olmakta ve yoksul oranında yükseliş meydana gelmektedir.

1.3.8 Yerleşim Yeri Özellikleri ve Göç

Bireylerin yaşadıkları fiziksel çevre de yoksullukla yakından ilgili olmaktadır. Doğal/iklimsel koşullar, altyapı, konut ve istihdam olanakları, kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesi, ekonomideki yapısal değişiklerden farklı biçim ve derecede etkilenme gibi unsurlar yoksulluğun belirli bölgelerde yoğunlaşmasına neden olabilmektedirler. Hemen her ülkede yoksulluk oranının, bazı durumlarda büyük bir farkla ülke ortalamasının üzerinde olduğu bölgeler bulunmaktadır (Şenses, 2009: 180). Özellikle büyük kentlerde yatay ve dikey göçler sonucu oluşan yeni yerleşim alanları, farklı sınıf çevreleri üzerinde alışıl gelmiş dayanışma ve güven ilişkilerinin yapısını bozmakta ve yeni etkilere maruz kalmasınasebep olmaktadır.

Tarım sektöründe meydana gelen istihdam azalışı ve bunun sonucunda açıkta kalan işgücü çareyi iş bulabileceği yeni istihdam alanlarına göç etmekte bulmakta ve çoğu kez tanıdık ve akraba ilişkileri vasıtasıyla buldukları yerleşim yerlerine göç etmektedirler. Gerçekleştirilen bu göçlerle oluşturulan yerleşim yerleri beraberinde gecekondulaşmayı getirmekte, gecekondulaşma ise kent yoksulluğu yapısını oluşturmaktadır (Pire, 2011: 27). Kırdan kente doğru gerçekleştirilen göçler sonucunda kentlerde işsizlik, çarpık kentleşme, kayıt dışı çalışma, suç oranlarında artış gibi birçok olumsuz durum meydana gelmekte ve kentlerde yoksul sayı giderek artmaktadır.

Yoksulluğu belirleyen temel bir unsuru da başta kırdan kente olmak üzere değişik yerleşim yerleri arasında gerçekleştirilen göçler oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yoksulluk oranının 21. yüzyıl boyunca azalmasında kentleşmenin önemli bir konuma sahip olduğu ileri sürülmektedir (Şenses, 2009: 161). Köylerde görülen ekonomik hayatın yerini; şehirlerde son derece farklılaşmış iş bölümü ve ihtisaslaşmayı zorunlu kılan bir ekonomik düzenin aldığı görülmektedir. Bu durum yaşama koşullarını da etkilemektedir. Aile üyelerinin çoğunluğunun dışarıda çalışması nedeniyle aile ve akrabalık bağlarını gevşetmekte, otorite sembolü değişmekte, kişi bağımsızlaştıkça dayanışma duygusu

önemini kaybetmektedir ve sosyal kontrol, toplumdaki kurumlar tarafından değişik kalıplar içinde oluşturulmaktadır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 14). Kentlerde dayanışma duygusunun yerini alan bireyselleşme, yoksul ailelerin bireyleriyle veya kendi içlerinde olan dayanışmalarının da körelmesine sebep olmaktadır. Kırsal kesimlerde iç içe geçmiş yerleşim birimlerinde aile ve akrabalık ilişkileri halen devam etmekte, dayanışma ve tarıma dayalı ekonomileri sebebiyle ailelerin çoğunlukla kendi ürettiklerini tüketmeleri gıda, barınma gibi yoksunluklarının ortadan kaldırılmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Pire, 2011: 23).

Kalkınmakta olan ülkelerin hemen hepsinde tarım sektörü en fazla istihdam sağlayan alan olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak tarım çalışanları genellikle düşük ücretli olarak çalışan vasıfsız işçi konumundadırlar. Ayrıca küçük tarım işletmeleri, aile işletmeleri genel olarak kendilerine belli seviyede yaşam standardı sağlayacak gelirden yoksun durumdadırlar. Özellikle hükümetlerin uyguladıkları yanlış tarım politikalarıyla ve devletin tarım sektöründeki desteğinin azalmasıyla tarımın ekonomideki değerinin düşüşü bu sonucun daha ağırlaşmasına neden olmaktadır. Kırsal yerleşim yerlerinde bu gibi nedenlerle oluşmakta olan yoksunluklar kırsal yoksulluğun meydana gelmesine neden olmaktadır. (Oktik, 2008: 271.).

1.3.9 Eğitim Durumu

Toplumda bireyin küresel düzlemde bilgi, beceri ve kalifikasyon ile donatılmış olup olmadığı gelir dağılımının en önemli faktörlerinden birini oluşturmaktadır (Pire, 2011:23). Hanehalkı reisinin eğitim durumu da yoksulluk araştırmalarında yoksullukla ilgili bir faktör olarak ortaya çıkmakta ve hanehalkı reisinin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranında genellikle bir düşüş gözlenmektedir. Çocukların eğitim masraflarının aileler tarafından karşılandığı düşünüldüğünde, düşük gelirli ailelerin çocuklarının en başta önemli bir fırsat eşitsizliği ile karşılaştıkları açıkça görülmektedir (Şenses, 2009: 160). Eğitim imkanlarına ulaşmada yaşanan yoksunluklar bireylerin, ekonomik ve sosyal yönden kendilerini geliştirememesine, gelir dağılımı yeteri karar pay almamalarına sebep olmaktadır.

Genellikle eğitimdeki eşitsizlikler, yoksulluğun en önemli belirleyicilerinden birini oluşturmakta ve eğitimdeki fırsat eşitsizliği ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında güçlü bir bağ bulunduğu ifade edilmektedir. Genel olarak herkesin eşit bir eğitim hakkına sahip

olması temel bir insanlık hakkıdır. Gerçekleştirilen çeşitli araştırma sonuçlarına göre gelişmekte olan ülkelerde farklı gelir grupları arasındaki eğitim açığında artış gözlenmektedir. Eğer insanların yetenekleri normal bir dağılıma sahip iken, eğitim fırsatlarında çarpık bir dağılım mevcut ise bu durum büyük bir refah kaybına sebep olmaktadır. Fiziki sermayede olduğu gibi, beşeri sermayenin de eşit dağılımı kişisel üretkenlik ve yoksulluktan kurtulma için ön koşul oluşturmaktadır. Eğitim olanaklarındaki eşitsizlik ve yetersizlik yoksul kesimin oluşumuna sebep olmaktadır (Arpacıoğlu, 2012: 31).

1.4 Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun, karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle ölçülmesi kolay olmamaktadır. Temel olarak en düşük yaşam standardına erişememe durumu olarak ifade edilen yoksulluk; asgari yaşam standardının ne olduğu, yaşam standardının nasıl ölçüleceği, yoksulluk şiddetinin bir ölçüt ile ifadesinin mümkün olup olmadığı sorularını gündeme getirmektedir. Tanım, ölçüm, yoksulluğa sebep olan temel nedenler ve yoksullukla mücadele için alınması gereken temel önlemler gibi çok boyutlu bir yapıya sahip olan yoksulluk; içinde yaşanan sosyal çevre ile yakından ilişkili, zaman ve mekana göre değişen karmaşık bir olgu olmaktadır (Gündoğan, C. Özgürler, 2013: 127). Çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olan yoksulluk olgusunun ölçümüne ilişkin yöntemlerde çeşitlilik göstermektedir. Yoksulluk ölçümünde öncelikli olarak yoksulluk göstergelerinin neler olacağına belirlenmesi gerekmektedir. Sadece ekonomik etkenlerin mi yoksa sosyal ve siyasal etkenlerinde dikkate alınacağı sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir (Uçar, 2011: 17). Yoksulluğun ortadan kaldırılması, yoksullara yönelik etkili yardım ve destek programlarının belirlenip uygulanabilmesi için yoksulluğun boyutlarının belirlenip ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Yoksulluğun ölçülmesinde ilk olarak kimlerin yoksul olarak kabul edileceğinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Yoksulların belirlenebilmesi için öncelikle güvenilir varsayımlara dayanarak yoksullar tanımlanmalı ve daha düşük seviyede bulunanların yoksul sayılacakları yoksulluk sınırının belirlenmesi gerekmektedir. Yoksullara ilişkin gelir kaynakları, hanehalkı büyüklüğü, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalıp kalmama durumları gibi bilgilerin toplanması gerekmektedir (Gögül, 2012: 40). Yoksullukla mücadelede yoksulluğun boyutlarının ölçülmesi önemli yere sahiptir.

1.4.1 Gelire Dayalı Yoksulluk Ölçümü

Kişilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan gelir miktarı dikkate alınarak yoksulluk ölçümleri gerçekleştirilmektedir. Yoksulluk sınırının belirlenmesi, tüketim harcamasına göre yoksulluk sınırı, temel gereksinimler ve ortalama gelirin yarısı yaklaşımı olmak üzere gelire dayalı dört tane gelire dayalı yoksulluk ölçümü yöntemi bulunmaktadır.

Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi Yaklaşımı: Yoksulluk olgusunun çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle yoksulluğun ölçümü de zorlaşmaktadır. Yoksulluğun büyüklüğünü ve yapısını tam olarak anlayabilmek için yoksulluğun tanımına katkı sağlayan farklı unsurların belirlenmesi ve açığa çıkarılması gerekmektedir. Yoksulluk ölçümleri için yapılması gereken ilk iş, yoksul ve yoksul olamayan bireyleri birbirinden ayıracak bir yoksulluk sınırı belirlemektir (İbrişim, 2008: 25).

Yoksulluk sınırının belirlenmesinde mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve öznel yoksulluk olmak üzere üç farklı yaklaşım kullanılmaktadır (Gündoğan, C. Özgürler, 2013: 129).

- Mutlak yoksulluk sınırı; belirli bir yaşam standardı altında kalan kesim olarak ifade edilmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı belirli bir zaman noktasında, minimum kaynak miktarı olarak belirlenmekte ve zamana bağlı olarak fiyat değişimleri dikkate alınarak güncellenmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı iki yöntem ile hesaplanmaktadır. Birinci yöntem, en düşük yaşam standardı sağlayan minimum gıda harcamasına göre yoksulluk sınırının belirlenmesidir. İkinci yöntemde ise minimum gıda harcamasına ek olarak giyim, barınma, sağlık, ısınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlarda yoksulluk sınırı hesaplamasında dikkate alınmaktadır.
- Görelî yoksulluk sınırı; toplam nüfusunun belli bir yüzdesinin yer aldığı gelir ya da harcama düzeyinden veya medyan gelirin yarısından daha az gelir veya harcama seviyesine sahip olan kesimin yoksul olarak benimsenmesiyle belirlenmektedir.
- Öznel yoksulluk sınırı; temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan asgari gelirin belirlenmesi ile ilgili büyük ölçekli anketler yapılarak toplumun bu konudaki görüşlerine dayanılarak belirlenmektedir. Hanehalklarının

bildirdiği gelir seviyesinin altında kalanlar yoksul olarak nitelendirilmektedir.

Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk Sınırı Yaklaşımı: Tüketim harcamasına göre yoksulluk sınırının belirlenmesinde bölgesel eşitsizlikler dikkate alınmaktadır. Tüketim düzeyi en düşük olan bölgenin tüketim ortalaması baz alındığında, bu ortalama tüketim düzeyi o toplumun en alt yaşam standardını göstermektedir. Bu parasal değer, toplumun daha gerçekçi yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Tüketim harcamalarına göre belirlenecek yoksulluk sınırında kullanılan öge kişinin gıda, giyim, ev eşyaları, hane ve hanehalkı ile ilgili bakım ve hizmetler; sağlık, kişisel bakım, ulaşım, haberleşme, kültür, eğitim, konut ve diğer harcamalarından meydana gelen bütün giderlerinden oluşmaktadır. Tüketim harcamalarına göre yoksulluk sınırının belirlenmesinde iki sınır baz alınmaktadır. İlki tüketim harcamalarına göre mutlak yoksulluk; tüketim harcaması en düşük olan bölgedeki değer yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir. İkincisi tüketim harcamasına göre göreceli yoksulluk; kent-içi ve kırsal-içi gelir dağılımı eşitsizliğini belirgin bir biçimde göstermekte ve kentler yoksulluğun merkezi olarak görülmektedir (Pire, 2011: 10).

Temel Gereksinimler Yaklaşımı: Temel gereksinimler yaklaşımında, insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için asgari düzeyde gıda, giyinme, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine yapmaları gereken harcamalar dikkate alınmaktadır. Temel maddelerin, hanehalkı başına düşen minimum harcama değerinin yoksulluk sınırı olarak tanımlandığı araştırmalarda, aynı malın ve hizmetin yerleşim yerinden dolayı farklı fiyatlara sahip olduğu, böylece satın alıcının ekonomik durumunun da yerleşim yerinden yerleşim yerine farklılık göstereceği belirtilmektedir (Aras, 2012: 45-46).

Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı: Görelî yoksulluk tanımı dikkate alınarak, toplumda oluşturulan gelirin yarısı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Elde edilen geliri belirlenen yoksulluk sınırının altında kalan bireyler yoksul olarak adlandırılmaktadır. Günümüz yaşam koşullarına bağlı olarak bu yöntemde yoksulluk sınırı, eğer genel gelir düzeyi yüksekse yüksek olarak bulunacaktır (Gögül, 2012: 41-42).

1.4.2 Gıda Alımına Dayalı Yoksulluk Ölçümü

Kişilerin hayatının sürdürebilmesi ihtiyaç duyduğu gıda alımına göre gerçekleştirilen yoksulluk ölçü yöntemleridir. Alınması gereken asgari kalori miktarı, gıda

oranı ve harcamaların besin gruplarına göre ayrıştırılması yaklaşımı olmak üzere üç tane gıda alımına dayalı yoksulluk ölçümü yöntemi bulunmaktadır.

Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı: Temel olarak besin gereksinimine dayalı olan yoksulluk sınırında, nüfusun tümü için önerilen kişi başına ortalama kalori miktarının altında kalan hanehalkları yoksul olarak belirtilmektedir. Alınması gereken asgari kalori miktarı yaklaşımının sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmamasıdır. Aynı hanehalkı içerisindeki kişilerin bile kalori normları kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki kalori ihtiyacının ulusal ağırlıklı ortalaması hesaplanarak kişi başına alınması gereken asgari kalori ihtiyacı belirlenmektedir. Burada ağırlıklar, farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki nüfus ile orantılı olmaktadır. Bireyin günlük dengeli beslenmesinin maliyeti çıkarılmaktadır. Ayrıca minimum gıda harcamaları da buna ilave edilmektedir (Aktaş, 2007: 62).

Gıda Oranı Yaklaşımı: Gıda oranı yaklaşımında ailelerin gelirlerinin gıda harcamaları için ayrılan bölümü yaşama payı olarak belirlenmektedir. Yaşama payını karşılayamayan insanlar yoksul olarak kabul edilmektedir. Her bir aile için yaşama payının maliyeti hesaplanmaktadır. Engel yasasına göre gelir arttıkça gıdaya yapılan harcamalar azalacağı için, gıdaya yapılan harcama ile aileye giren gelir arasındaki oran arttıkça yoksulluğun artacağı belirtilmektedir (Turgut, 2011: 15).

Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yaklaşımı: Harcamaların besin gruplarına ayrıştırılması yaklaşımında, her hanenin yaş, cinsiyet, ve meslek ölçütleri dikkate alınarak; bu ölçütler doğrultusunda hanenin tükettiği gıda miktarları, kalori ve besin değerlerine ayrıştırılarak bir model meydana getirilmektedir. Elde edilen sonuçlar günlük alınması gerekli kalori ve besin miktarları ile karşılaştırılmakta ve sınırının altında besin tüketiminde bulunan haneler yoksul olarak nitelendirilmektedir. Harcamaların besin guruplarına göre ayrıştırılması yaklaşımı yaş, cinsiyet ve mesleklere göre alınması gerekli besin miktarlarını ayrı ayrı incelediği için oldukça ayrıntılı bir analiz yapmayı gerektirmektedir (Aktaş, 2007: 63).

1.5 Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik kavramı yeni olmakla beraber, insanların sosyal güvenliğe duyduğu ihtiyaç insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Latince “socius” kelimesinden

türeyen sosyal kelimesi günümüzde belirli bir alanda belirli bir sürede çeşitli sınıfların birbiriyle bütünleşip bir araya gelmesini ifade etmektedir. Belirli bir insan topluluğunu ilgilendiren konularda, toplum içerisinde var olan çeşitli sınıfların bir birine kenetlenip bütünleşmesi olarak nitelendirilmektedir (Uğur, 2011: 60).

Sosyal güvenlik kavramı, 1929 Dünya Ekonomik Krizine tepki olarak ortaya çıkan refah devletinin bir getirisi olarak görülmektedir. İlk olarak Amerika Birleşik Devletlerinde, Roosevelt'in "Yeni Düzen" politikasının bir parçası olarak 14 Ağustos 1935'te çıkarılmış olan "Sosyal Güvenlik Yasası" nda sosyal güvenlik kavramına yer verilmekte ve daha sonra tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanmaktadır (Pekroğlu, 2002: 3).

1980'lerden itibaren yeni liberal dalgada meydana gelen yükseliş, ekonomik ve sosyal alanda mevcut görüş, düşünüş ve kurumsal yapılanmaların küreselleşme adına yeniden gözden geçirilmesini, açıkça serbestleşmeyi yeniden gündeme taşımaktadır (Bilgili, 2006: 32). Küreselleşme dalgası, ekonomik liberalizmi ve ticaretin serbestleşmesini ön plana itmekte ve doğal olarak da devletin ekonomi üzerindeki faaliyetlerinin sona ermesini talep etmektedir. Devletin fonksiyonlarının yeniden belirlenmesi sonucunda sosyal devlet-refah devlet kavramı tartışılmaya başlanmaktadır. Sosyal güvenlik deyimi, genellikle sosyal güvenlik politikaları ile sosyal güvenlik sistemlerini kapsayacak bir biçimde kullanılmaktadır. Sosyal güvenlik politikaları, sosyal korumanın amaç ve hedefini; sistemler ise hem amaçları hem de bu amaçlara ulaşmak için oluşturulan özgün hukuksal teknikleri de bünyesinde toplamaktadır. Sosyal güvenlik; mesleki, fizyolojik veya sosyo-ekonomik risklerden dolayı gelir veya kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilmiş olan kişilerin geçim ve yaşam ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bir sistemi ifade etmektedir (Uğur, 2011: 62). Sosyal güvenlik bireylere sosyal riskler karşısında asgari bir gelir güvencesi sağlamaya çalışmaktadır.

Birçok kavram ve tanımla ifade edilen sosyal güvenlik kavramı özetle (Altın, 2010: 6);

- İnsani bir haktır.
- Devletin başlıca görevleri arasındadır.
- İstem dışı tehlikelerden doğan zararlardan kurtarıcı bir yapıya sahiptir.

- İstem dışı tehlikelerden doğan zararlara karşı fertlere azami “çalışma gücünü yeniden kazanma” ve asgari “ insan onuruna yaraşır gelir garantisi sağlayan” bir sistemdir.
- Toplumun temel yapı taşı olan aileyi korur. Aile yapısından mahrum ve başkalarının bakımını gerektiren fertler için sosyal refah hizmetleriyle de sıkı bir işbirliği içinde bulunmaktadır.

Sosyal güvenlik dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanabilmektedir. Dar anlamda sosyal güvenlik; önceden belirlenmemiş ve tanımlanmamış sosyal risklerin zararlarına karşı koruma sağlayan sosyal güvenlik anlayışını ifade etmektedir. Geniş anlamda ise sebebi ne olursa olsun muhtaçlık yaratan bütün sosyal risklere karşı koruma garantisi sağlayan güvenlik sistemini nitelemektedir (Alper, Tekeli, 2012: 4).

Uluslararası Çalışma Örgütü’ne (UÇÖ) göre sosyal güvenlik; toplumun kendi üyelerine bir takım kamusal tedbirlerle hastalık, iş kazası, ölüm, yaşlılık, işsizlik ve hamilelikten kaynaklanan ekonomik ve sosyal sorunlara karşı sağladığı koruma, tıbbi bakım tedariki ve çocuklu ailelere yönelik yapılan desteklemelerden oluşmaktadır. UÇÖ insanların karşılaşabilecekleri zararlara; hastalık, iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, işsizlik, malullük, yaşlılık, ölüm ve aile gelirlerinin yetersiz kalması olmak üzere dokuz tehlikenin sebep olabileceğini belirtmektedir. Dokuz tehlikeden herhangi birinin veya birkaçının bir arada meydana gelmesi durumunda çalışma gücünü kaybederek; çalışma gücünün kaybına bağlı olarak gelirini yitirerek ve diğer dönemlere göre giderlerinde artışlar meydana gelerek zarara uğrayanların zararlarının giderilmesi ile ilgili gerçekleştirilen faaliyetlerin tümü sosyal güvenlik olarak tanımlanmaktadır (Uğur, 2011: 63). Gelir güvencesi sağlamak amacıyla oluşturulan her türlü tedbir ve bunlarla ilgili hukuki düzenler sosyal güvenlik sistemini oluşturmaktadır.

Genel olarak sosyal güvenlik; belirli sosyal risklerin iktisadi sonuçlarına, daha açık bir deyişle gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı toplumun tümünde bir güvenlik duygusu oluşturmak ve bu güvenliği bozacak her türlü tehlikeyi önlemek şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle sosyal güvenlik, hastalık, kaza, analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm ve çocuk yetiştirme gibi sosyal risklerin yol açabileceği gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin güvenliklerinin güvence altına alınmasını sağlamaktır (Pekeroğlu, 2012: 5). Bu yönüyle sosyal güvenlik; topumu oluşturan bireylerin

karşılaşacakları tehlikelerin zararlarından kurtulmalarını garanti eden, yani tehlikeler karşısında insanları ihtiyaçların esiri olmaktan kurtarma ideali yönünde insanlara verilmiş bir sosyal siyaset garantisi olarak ifade edilmektedir (Uğur:2011: 62). Sosyal güvenlik, bireylere ve ailelere ekonomik ve sosyal riskler sebebiyle yaşam standartlarının belli bir seviyenin altına düşülmeyeceği garantisini vermektedir.

Sosyal güvenlik, sosyal risklerin ortaya çıkardığı zararlar karşısında güven altına alınmayı ve bu zararlardan kurtarılmayı garanti altına almaktadır. Güvenlik kavramı, kelime anlamı olarak bugünden geleceğe yönelik olarak tedbirler almayı ifade ederken, güvenlik kelimesinin başına eklenen sosyal kelimesi konunun toplum açısından taşıdığı önemi vurgulayarak bugünüde ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Şakar, 2006: 4).

Çağdaş sosyal güvenlik sistemleri tüm sosyal riskleri değil, bireyin yaşamını olumsuz şekilde etkileyip, ilk anda bireyin ekonomik güvencelerini tehlikeye sokacak sosyal riskleri kapsamaktadır. Sosyal güvenlik hukuku bu açıdan, özgün kuralların oluşturulmasını amaçlayan bir yeniden dağıtım sistemi olarak nitelendirilmektedir (Uğur, 2011: 64).

Sosyal güvenliğin amacı, bireye gelir güvencesi sağlamak olarak belirtilmektedir. Toplumda sosyal güvenliğin konusu olan risklerin sonucunda gelir azalması, gelir eksilmesi ya da gider artışı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu durumların sonucunda birey için gelirleri ile giderlerini karşılayamama durumu meydana gelmektedir. Başka bir deyişle kişi muhtaç duruma düşmektedir. Kişi için şimdi ve gelecekte muhtaç duruma düşmemek önemli bir ihtiyacı oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik bu doğrultuda muhtaç duruma düşen kişilere gelir güvencesi sağlamayı amaçlamaktadır (Arıcı, Alper, 2012: 12). Bireyler sosyal güvenlik sayesinde gelir-gider dengesini bozan tehlikeler karşısında bir gelir emniyeti duygusuna kavuşmaktadır.

Sosyal güvenlik doğuşu itibariyle ekonomik yönden güçsüzleri, insanca yaşamak için yeterli geliri olmayanları korumayı amaç edinmektedir. Sosyal güvenlik bir toplumun içinde yaşayan muhtaç durumdaki insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamalarının olanaksız olduğu düşüncesinden hareketle, ekonomik yönden güçlü olanların bu sisteme katkıda bulunmalarını sağlamaktadır. Böylelikle toplumdaki ekonomik eşitsizliklerin bir ölçüde azaltılması ve sosyal adaletin sağlanmasına yardımcı olunmaktadır. Sosyal güvenlik yoksulluğu önlemenin daha da ötesinde daha geniş amaçlara sahip olmaktadır. Genel

olarak sosyal güvenliğin amacı, bireylerde sosyal riskler karşısında bir güvenlik duygusu oluşturarak bireyleri güvence altına almaktır (Altın, 2010: 9). Bu doğrultuda sosyal güvenlik; çalışma gücünü, beden ve ruh sağlığını geçici ya da sürekli olarak kaybedip geliri kesilenlere, gelir garantisi sağlayarak bugününü ve yarının güvence altına almayı amaç edinmektedir (Ayhan, 2012: 44).

Sosyal güvenliğin amacı oluşabilecek olan riskleri önlemek değildir. Sosyal güvenliğin amacı risklerin önlenmesinden ziyade risklerin ekonomik sonuçlarına karşı tedbirler almak ve kişilerin muhtaç hale gelmemesi için gerekli önlemleri almaktır. Sosyal güvenlik kişilere muhtaçlığa düşmekten kurtulmak kadar hayat seviyelerinin düşmeyeceği konusunda da bir güvenlik duygusu kazandırma amacı gütmektedir (Arıcı, Alper, 2012: 12). Sosyal güvenlik temel olarak bireylerin karşılaştıkları sosyal riskler karşısında meydana gelen gelir kayıplarını önleyerek gelir güvencesi sağlamayı amaçlamaktadır.

1.6 Sosyal Güvenliğin Gelişimi

Sosyal güvenlik ihtiyacının ortaya çıkışı çok eskilere dayanmaktadır. Bireyler geçmişten günümüze karşılaştıkları sosyal riskler karşısında bir sosyal güvenceye ihtiyaç duymaktadır. Sosyal güvenliğin sağlanması doğrultusunda endüstri öncesi toplumlarda aile içi dayanışma önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde korporasyon, karşılıklı yardım sandıkları ve dinsel hayır kurumları da yoksul ve hasta insanlara destek olma işlevi üstlenerek bir anlamda gereksinim duyulan sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Başta İslam dini olmak üzere diğer ilahi dinlerde sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik ederek sosyal güvenliğin dayanağını oluşturmaktadır. Özellikle Orta Çağda kilisenin oluşturduğu hayırsever kurumlar (hasta evleri, aşevleri, manastırlar vb.) yoksullara yardımlarda bulunan başlıca kurumlar olarak görülmektedir. 16. yüzyıldan itibaren kilisenin oluşturduğu yardım kuruluşlarının yanında devletin oluşturduğu kurumlarda meydana gelmektedir. Yine 17. yüzyılda kilisenin özel yardım kurumları, sosyal koruma aracı olarak etkin bir rol oynamaktadır. 1789 Fransız Devrimi ile devlet ve birey arasındaki ilişkiye yeni bir bakış açısı kazandırılmakta ve giderek farklı yardım anlayışı ortaya çıkmaktadır. Tüm dikkatler yoksulluk kavramı üzerine toplanmakta, tam istihdam, tıbbi yardım vb. konularda yeni düşünceler ortaya atılmaya başlanmaktadır. Kamu yardımlarından yararlanmanın bir hak olduğu insan ve yurttaş hakları bildirgesiyle onaylanmaktadır. Ancak mevcut düşünceler kağıt üzerinde kalmış ve 19. yüzyılın başlarına

kadar somut bir ilerleme kaydedilememiş; eskiden var olan kurumlar yavaş yavaş yeniden işlerlik kazanmaya başlamıştır (Uğur:2011: 65-66).

Sosyal güvenlik düşüncesinin gelişimi, milletlerin sosyal ve ekonomik hayatının evrimi ile paralel bir çizgi izlemektedir. Sanayileşme ve buna bağlı olarak meydana gelen şehirleşmenin başlamasından önceki ekonomik hayat, kırsal kesimde mevcut olan işgücüne ve gerçekleştirilen faaliyetlere dayanmaktaydı. Kırsal kesime dayalı olan ekonomik yapı çerçevesinde sosyal hayat içinde oluşan sosyal tehlikelerin zararlarının giderilmesi, geleneksel sosyal koruma yöntemleriyle gerçekleştirilmektedir. Sanayi devrimi ve sanayileşme sürecinin başlamasıyla ekonomik yapıda oluşan köklü değişiklikler, sosyal yapıda da derin değişime sebep olmaktadır. Sosyal yapıda meydana gelen değişimler, devlet eliyle kurulan yeni sosyal koruma araçlarına ihtiyaç duyulması sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Bilgili, 2006: 36).

Sanayi devrimi sonrası süreçte sosyal sigorta sistemlerinin oluşturulması gereği hissedilince, öncelikli olarak iş kazaları ve meslek hastalıkları riskleri sosyal koruma kapsamına alınmaktadır. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında sanayi kesiminde çalışan işçileri iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı korumaya yönelik yasaların çıkarılması, belirtilen sosyal riskler karşısında sosyal koruma çabalarının birer ürünü olmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin hazırlayıcı ve yönlendirici unsurlarını ekonomik ve sosyal koşullar oluşturmaktadır (Uğur, 2011: 67).

1.7 Sosyal Güvenliğin Araçları

Sosyal güvenlik amaçlarına ulaşmak için farklı araçlar kullanılmaktadır. Sosyal güvenliğin hedefine varması için dünyada yaklaşık olarak tüm ülkeler açısından ortak özellikleri taşıyan farklı araçlar kullanılmakta ve sosyal güvenliğin araçlarının finansmanının yine çeşitli, ancak sınırlı sayıda olduğu belirtilmektedir. Sosyal güvenliğin üç temel aracı bulunmaktadır. Bunlar; sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerdir. Sosyal güvenlik amaçlarına ulaşabilmek için temel araçları olan sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerden yararlanmaktadır (Altın, 2010: 9).

Sosyal sigortalar, kişileri meydana gelebilecek sosyal risklere karşı koruma amacı gütmektedir. Sosyal sigortaların gelir-gider dengesinin sağlanması bakımından dağıtım yöntemi ve fon yöntemi olmak üzere iki çeşit finansman yöntemi bulunmaktadır. Dağıtım yönteminde, belirli bir dönemde aktif sigortalılarının ödedikleri prim gelirleri, aynı

dönemde sigortalılara ve bağımlılıklarına yapılacak olan sigorta yardımlarını oluşturmaktadır. Fon yönteminde ise aktif sigortalıların ödemiş oldukları primler, gelecekte sigortalılara yapılacak olan sigorta yardımlarını oluşturmaktadır. Birçok ülkede ve Türkiye’de de olduğu gibi sosyal sigortaların finansmanı genel olarak dağıtım yöntemine dayanmaktadır (DPT, 2006: 1). Sosyal sigortalar prime dayalı olarak sosyal güvenlik hizmeti sağlarken, sosyal yardım ve sosyal hizmetler ise prime dayalı olmaksızın sosyal güvenlik hizmeti sunmaktadır.

Sosyal yardım ve sosyal hizmetler; geçinme sıkıntısı içinde olan ve toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin, yoksul ve az gelirli insanların veya sosyal grupların yaşamlarının güvence altına alınması gerekliliği doğrultusunda, kamu sorunluluğu ilkelerinin kabul edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler genellikle, primli sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmış, sosyal güvenliğe en fazla ihtiyaç duyanlara hizmet götürmeyi amaçlayan, sosyal bütünleştirme işlevini üstlenen, sosyal güvenliğin yaygın bir şekilde hayata geçirilmesini hedefleyen yardım ve hizmetlerden oluşmaktadır. Verilen desteğin miktarı bazı ülkelerde asgari gelir, bazı ülkelerde ihtiyaç sahiplerine ortalama olarak verilen bir gelirden oluşmaktadır. Primsiz sosyal güvenlik sisteminin giderleri, temelde vergi gelirleri olmak üzere kamu gelirlerinden karşılanmaktadır. Primsiz sosyal güvenlik araçlarının en dikkat çeken özelliğini, faydalananların finansmanın oluşumuna katılmaması, finansmanın kamu gelirleri aracılığıyla karşılanması ve sosyal güvenlik garantisinin karşılıksız olarak temin edilmesi oluşturmaktadır. Primsiz sosyal güvenlik sistemi hizmetlerin karşılıksız olarak gerçekleştirilmesine rağmen, süreklilik ve yeterlilik unsuru taşımaktadır. Sosyal güvenlik güvencesinden yararlanabilmek için toplumun bir üyesi olmak ve sosyal güvenlik ihtiyacı duymak yeterli olmaktadır (Uğur, 2011: 70). Genel olarak sosyal güvenlik primli veya primsiz sosyal güvenlik araçları yoluyla bireylere gelir güvencesi sağlamaktadır.

1.7.1 Sosyal Sigortalar

Sosyal sigortalar, bir ülkede çalışanların maruz kalabilecekleri ya da karşılaşılabilecekleri belirli sayıdaki sosyal risklere karşı, işçi ve işverenlerin zorunlu katılımıyla karşılıklılık esasına dayalı örgütlenmiş kurumları ifade etmektedir (Pekeroğlu, 2002: 8). Sosyal sigortalar, kapsamı içinde bulunan hastalık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, işsizlik ve ailevi yükler gibi konularda meydana gelebilecek risklere karşı bir güvence sağlamaktadır (Oral, Şişman, 2012: 136-

141). Türkiye’de sosyal sigortalar kapsamında yürütülen faaliyetler Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yerine getirilmektedir.

1.7.2 Sosyal Yardımlar

Sosyal yardım, literatürde sosyal güvenlik kavramı kapsamında ele alınarak, sosyal güvenliğin bir tekniği, yöntemi ve amaçlara ulaşmada bir araç olarak çeşitli ifadelerle nitelendirilmektedir. Sosyal yardım, devlet tarafından gerçekleştirilen sigortalama ve bakılma dışında kalan bir yöntem olarak meydana gelmektedir. Sosyal yardım yönteminde kişilere yönelik gerçekleştirilecek olan yardım, bireyin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yerel ölçülere göre geçimini kendi kaynakları ile hiç ya da yeterli ölçüde karşılayamama ve geçim kaynaklarını başka bir yerden elde edememe durumuna başka bir ifadeyle muhtaç olma koşuluna bağlanmaktadır. Sosyal yardımların temel amacı, muhtaç ve yoksul durumda bulunan kişilere muhtaçlık durumları ortadan kalkıncaya kadar ve yardım almadan kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale gelene kadar gelir güvencesi sağlamaktır. Sosyal yardımların amacının temelleri, insanın insan onuruna yaraşır bir biçimde yaşaması ve insanın değerli bir varlık olduğu değerlerine dayanmaktadır. Sosyal yardım ve refah hizmetleri, tek ebeveynli aileler, sivil çatışma mağdurları, engelliler, afetzedeler gibi ev savunmasız ve destek alamayan gurupları sosyal açıdan güvence altına almaya odaklanmaktadır. Sosyal yardım müdahaleleri kapsamında fiziksel ve zihinsel engelliler, korunma ihtiyacı olan çocuklar, madde bağımlıları gibi çok yüksek derecede yaralanabilir guruplara yönelik refah ve sosyal hizmet faaliyetleri; yemek fişleri ya da aileye yapılan ödemeler biçiminde nakit ya da benzeri transferler; bunlara ek olarak barınma yardımları, kriz durumlarında düşük fiyatlı yemek yardımları vb. gibi geçici destek sağlayıcı faaliyetlerde bulunmaktadır¹.

Sosyal yardım uygulamalarının sosyal güvenlik sistemleri içerisinde sürdürülebilmesinde iki temel faktör rol almaktadır. İlki, sosyal güvenlik sistemi içerisinde mevcut olan kanun boşluklarını doldurabilen sosyal yardım önlemlerinin esnek yapılarıyla ilgili olmaktadır. Sosyal yardımlar, özellikle gelir dağılımında büyük uçurumların oluştuğu ve oluşan gelir uçurumlarının gelir dağılımı politikalarıyla giderilemediği durumlarda; yüksek gelirden düşük gelirliler yararına geliri yeniden dağıtarak oluşan olumsuz duruma kısa vadede etkin çözümler getirebilmektedir. İkinci ise

¹http://www.gundemcocuk.org/dokumanlar/gc_turkiye_cocuk_politikasi/3.1.4.%20sosyal%20hizmet_refah.pdf, (E. T.: 15.07.2014).

sosyal yardımların, mevcut sosyal güvenlik sistemlerini tamamlayıcı bir görev üstlenerek olgunlaşmasını sağlaması ve gerçekleştirilecek sosyal reformlar için uygun bir araç niteliği taşımasıdır (Şenocak, 2009: 443).

Sosyal yardım kavramıyla ilgili mevcut bilgiler ve bilimsel çalışmaların incelenmesi sosyal yardım şu unsurlardan oluşmaktadır (DPT, 2001: 88):

- Sosyal yardım özü itibariyle sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde bir araçtır.
- Sosyal yardım, sosyal hizmetler kapsamına bir uygulama alanı ve bir hizmet şekli olarak girmektedir.
- Sosyal yardımlar herhangi bir prim ödemesi yapılmadan karşılıksız olarak yapılan yardımlardan oluşmaktadır.
- Sosyal yardımlar parasal sosyal gelirler biçiminde sunulabileceği gibi aynı yardımlar ve bakım, tedavi, rehabilite etme ve yetiştirme gibi hizmet yönü ağırlıklı olan sosyal gelirler şeklinde de gerçekleştirilebilmektedir.
- Sosyal yardımlar kural olarak kişilerin muhtaçlıklarının araştırılması ve kontrolüne dayalı olarak, ihtiyaç şekli ve şiddetini ölçü olarak gerçekleştirilmektedir.
- Sosyal yardımlar kişilerin durumlarına ve özelliklerine göre en kısa sürede kendi kendine yeterli olabilecek hale getirerek muhtaçlıktan kurtarma amacı taşımaktadırlar.
- Sosyal yardımlarda mahalli ölçülere dayalı olarak asgari geçim seviyesinin tespiti buna göre muhtaç durumda olanlar belirlenmektedir.

Yukarıda belirtilen sosyal yardım unsurları doğrultusunda sosyal yardım; bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanı olup, kendi ellerinde olmayan sebeplerle, mahalli ölçütler içinde asgari seviyede dahi geçinme imkanı bulunmayan kişileri, muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendine yeter hale getirme amacının taşıyan, karşılıksız olarak parasal ve nesnel sosyal gelir ve destek sağlayıcı faaliyetler bütününe ifade etmektedir (DPT, 2001: 89). Sosyal yardımlar yoksulluğa düşen ve ihtiyaç sahibi bireylere devlet ve kişilerce karşılıksız olarak yapılan aynı ve nakdi yardımlardan oluşmaktadır.

Sosyal yardımlar, tarihsel bakımdan insanlık var olduğundan beri dini esaslar ile daha fazla bağlantılı bir şekilde sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayalı olarak

ortaya çıkmaktadırlar. Çok eski tarihlerden beri dini kurumlar tarafından yoksul ve muhtaçlara yönelik yardımlar yapılmaktadır. Günümüzde ise sosyal yardımlar başta kamu kurumları olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları ve gönüllü özel kuruluşlar tarafından yürütülen uygulamalar şeklini almaktadır (Şenocak, 2009: 439). Gün geçtikçe önemi daha da artan sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan sosyal yardım faaliyetleri daha etkin bir biçimde yürütülmektedir.

Her toplum kendi imkanlarıyla kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimini yeterli ölçüde karşılayamayanlara sosyal güvenlik kurumlarından veya kendilerine bakmakla yükümlü olanlardan herhangi bir destek yapılmıyorsa devletin bu durumdaki kişilere yardımlarda bulunması gerekmektedir. Yoksul ve muhtaç durumda olup sosyal hukukun sosyal sigorta ve sosyal tazmin kanalları dışında kalanları kapsamı içine alan sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin son ayağı olarak sistemdeki mevcut açıkları kapatmaktadır. Sosyal yardımlarda izlenen amaç, muhtaç durumda bulunan kişiyi en kısa sürede çalışabilir, gelir elde edebilir ve böylelikle kendi ihtiyaçlarını karşılayabilir hale getirmektir (Uğur, 2011: 74).

Sosyal yardım programları ücretli çalışmayan, herhangi bir kayıtlı çalışanın bakmakla yükümlü olmadığı ve sosyal sigorta sistemine girebilecek imkanlara sahip olmayan nüfus kesimini sosyal riskler karşısında korunması amacı ile işletilmektedir. Sosyal yardım sistemi refah devleti kavramı ile yakın bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Devletler tarafından uygulanan tüm sosyal politikalar ülkelerin refah devleti olma özelliğini belirlemede etkin bir rol oynamakta, kavramın tanım ve özelliklerine yönelik tartışmalarda sosyal yardımlar çoğunlukla ön plana çıkmakta veya tek başına refah devletinin belirleyici özelliği olarak görülmektedir (Uçar, 2011: 57). Sosyal yardımlar sosyal güvenlikte asgari sosyal güvenlik ihtiyacını karşılayan karşılıksız yardımlardan oluşmaktadır.

Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yoksulluğun önlenmesi ve etkilerinin azaltılması doğrultusunda sosyal güvence kapsamında gerçekleştirilenlerden birisini sosyal yardım uygulamaları oluşturmaktadır. Bir sosyal hizmet alanı olan sosyal yardımlarla, muhtaçlara ücretsiz sağlık yardımı ve bakımı, aile ödenekleri, yaşlılara ve sakatlara aylık bağlaması, işsizlik yardımları yapılmaktadır. Sosyal yardım yöntemi, muhtaç konumda olanlara sürekli yardım yapmayı hedefleyen bir yöntem olmayıp, muhtaçlık durumunu en kısa sürede ortadan kaldırıncaya kadar yardımlarda bulunmayı amaçlamaktadır. Amaç,

sosyal yardımlarda bulunulan kişinin en kısa sürede çalışabilmesi, gelir elde etmesi ve geçimini sağlayabilecek hale getirilmesidir. Tembellik ve savurganlığı özendirmek yerine kişiyi sosyal güvence altına alarak onurunu korumaya çalışmaktadır. Muhtaçlık durumunun ortaya çıkması sonucunda, yerel ya da ulusal düzeyde toplanan vergilerle finanse edilen çeşitli programlar doğrultusunda yardıma yönelik yapılan ödemeler yasal bir hak gereği yapılmakta ve yapılacak ödemelerin miktarı, gelir ve servet durumu dikkate alınarak belirlenmektedir (Uğur, 2011: 74-75).

Sosyal yardımlar; kendi ellerinde olmayan sebeplerle, mahalli ölçüler içinde asgari seviyede bile geçinme imkanı bulunmayan kişileri, en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacı taşıyan, karşılıksız olarak gerçekleştirilen parasal ve nesnel sosyal gelir ve destek sağlayıcı kamusal faaliyetler olması dolayısıyla yoksullukla mücadelede çok önemli bir yere sahiptir. Sosyal yardımların temel amacı, muhtaçlık ve yoksulluk içinde bulunan kişilerin, muhtaçlık durumunu ortadan kaldırmaya kadar ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilir duruma gelinceye kadar gelir güvencesi sağlamak olarak ifade edilmektedir. Sosyal yardımların bir başka amacı ise sosyal yardım alan kişiyi en kısa sürede kazanç elde edebilir hale getirmektir. Sosyal yardım, hem kişinin varlığını güvence altına almakta hem de ilgili kişinin tekrar çalışabilmesine, gelir elde edebilmesine yardımcı olmaktadır. Sosyal yardımlar tek başına yoksulluk sorunun çözümü için yeterli olmasa da yoksul bireylere kısa sürede en büyük desteği sağlamaktadır (Uçar, 2011: 76).

1.7.3 Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmet; birey, aile ve toplulukların yaşamalarında olumlu yönde değişimler sağlayan, birbiriyle bağlantılı evrensel değerleri, kuramları ve uygulamaları olan bir sosyal güvenlik sistemini ifade etmektedir. İnsanca yaşam için uygun koşulları geliştirmeye, bireyin ve toplumun refahını yükseltmeye çalışmaktadır. Sosyal hizmetin sosyal adaleti hedeflemesi onu diğer insani yardım hizmetlerinden ayıran en temel özelliğini oluşturmaktadır. Sosyal hizmetin bu yönü onu eşsiz ve bir o kadar da işlevsel kılmaktadır. Sosyal adalet hedefi, bütün bireylerin eşit değerde olmaları, temel ihtiyaçlarını karşılamada eşit haklara sahip olmaları, yaşam şanslarını ve fırsatları olabildiğince geniş boyutlarda kullanmaları, adaletsiz her düşünce ve eyleme karşı korunmalarını sağlamaktır. Tanım ve amaçlarından anlaşılacağı üzere sosyal hizmet, BM Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımladığı

gibi, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden bireyin tam bir iyilik hali içerisinde olmasını sağlamaya yönelik çabalar bütünü ifade etmektedir².

Sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesinde yükün dağıtılması düşüncesine dayalı olarak geliştirilmiş kolektif sosyal güvenlik teknikleri arasında yer alan ve sosyal güvenliği daha etkili bir hale getirmeyi amaçlayan sosyal hizmetlerin çeşitli tanımları bulunmaktadır. Sosyal hizmetler, toplumda istem dışı nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen ya da bedenen veya ruhen bir eksikliğe uğrayan bireylere, ülkenin genel şartları doğrultusunda insana yakışır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik, devlet ve gönüllü kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetler olarak nitelendirilmektedir. Başka bir ifadeyle sosyal hizmetler, bir ülkede kendi ellerinde olmayan sebeplerle yoksul, muhtaç, bedenen ya da ruha sakat durumuna düşen kişilere, insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli ortamı hazırlama amacı taşımaktadırlar (Şenocak, 2009: 443).

Sosyal hizmetler, sosyal yardımlara etki eden ve sosyal yardımları biçimlendiren önemli bir değişken olmaktadır. Sosyal hizmetler, alanında uzman kurumlarda ve/veya evde uzmanların desteğiyle yürütülen yoksunluk içinde bulunan bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesini ön gören uygulamalardan oluşmaktadır. Sosyal hizmetlerin hedef grubunu toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan yaşlılar, kadınlar, çocuklar, özürülüler ve yoksullar oluşturmaktadır. Sosyal hizmetler yaşlı, çocuk, engelli bakım, sağlık ve eğitim hizmetleri üzerine yaptığı çalışmalar-uygulamalar ile yoksulların yaşam kalitesini iyileştirme ve yapabilirliklerini artırma etkisine sahip olmaktadır (Uğur, 2011: 77).

Sosyal hizmet, kişi ve ailelerin kendi yapısal özellikleri ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında meydana gelen maddi, manevi ve sosyal yoksunlukların ortadan kaldırılmasıyla ihtiyaçların karşılanmasına, oluşabilecek sosyal sorunların engellenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesini ve yükseltilmesini hedefleyen sistemli ve programlı hizmetler bütününden oluşmaktadır. Devlet tarafından sunulan sosyal yardım hizmetleri ile öncelikli olarak yoksullukla mücadelede, gelir dağılımında adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda devlet hazırladığı ve uyguladığı makroekonomi politikaları ile yoksullukla mücadele çalışmaları

²http://www.gundemcocuk.org/dokumanlar/gc_turkiye_cocuk_politikasi/3.1.4.%20sosyal%20hizmet_refah.pdf, (E. T.: 15.07.2014).

gerçekleştirmektedir. Devlet yoksullukla mücadele konusunda uygulamış olduğu sosyal yardım hizmeti politikaları aracılığıyla şu sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir (Temizel, Akyalçın, 2006: 6);

- Enflasyon oranında sağlanacak düşüş ile toplumdaki yoksul kesiminin günlük ihtiyaçlarını karşılaması üzerindeki olumsuz etkinin giderilmesi,
- Kronik enflasyon ve yüksek faiz oranlarının gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması,
- Makro düzeydeki politikalar bağlamında bireysel girişimlerde yoksulların desteklenmesi,
- Milli gelirden sağlanacak büyümenin hanehalkı gelirlerine yansıtılması,
- İstihdamı artırıcı proje uygulamalarının artırılması,
- İstihdamı artırıcı ve özendirici yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,
- Tarımsal faaliyetlerde bulunanları destekleyici uygulamalarla tarımsal istihdam ve üretim seviyelerinin artırılmasıdır.

Sosyal hizmetler sosyal hukukun bir dalı olup sosyal sigorta, sosyal tazmin ve sosyal yardım kurumlarının sağlamış olduğu yardımlardan yararlanamayan kişileri kapsamı altına almaktadır. Ancak bu kurumlardan birisinin sağladığı olanaklar yoksulluğu hedeflenen düzeyde yok edememiş ve ihtiyaçlar giderilememiş ise bir diğeri devreye girmekte ve bir defalık edimler gerçekleştirilebilmekte (Uğur, 2011: 79).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de insan ömrünün uzaması sonucu yaşlı nüfusun artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca sanayileşme, kentleşme süreci içerisinde geniş aile yapılarının çekirdek aileye dönüşmesi, kırsal kesimlerden kentlere göç, kadınların çalışma hayatına girmesi, geleneksel kültür ve değerlerdeki değişimler yaşlıların aile içerisindeki eski rollerini kaybetmelerine sebep olmaktadır. Kuşaklar arasındaki değişimler ve diğer toplumsal gelişmeler nedeni ile de yaşlıların evde bakımı büyük bir sorun haline gelmektedir. İfade edilen sebeplerle, her geçen gün sayıları artan, sosyal ve ekonomik yönden yoksunluk içinde bulunan muhtaç yaşlı kişilerin huzurlu bir ortamda hayatlarını sürdürebilmeleri, fiziksel ve ruhsal bakımdan korunması, sosyal ilişkilerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri, huzur, güven ve refah içinde bulunmaları için huzurevleri ve diğer sosyal hizmet kurumlarının açılması ihtiyacı doğmaktadır. Şüphesiz sosyal hizmetler sadece yaşlılara yönelik değil her yaşta kimseye hitap eden hizmetlerden oluşmaktadır (Uğur, 2011: 79).

Sosyal hizmetler, insanların sağlık ve iyilik hallerinin geliştirilmesinde, insanların kendilerine yetebilir olması ve başkalarına bağımlı olarak yaşamalarının önlenmesinde, aile bağlarının güçlendirilmesinde, bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların sosyal yükümlölüklerini başarı ile yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla devletin ve gönüllü özel kuruluşların verdiği hizmetlerden meydana gelmektedir. Sosyal hizmetler, aileler, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, güç koşulardaki kadınlar, sığınmacı ve göçmenler, tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma muhtaç hastalar, sosyal sapma gösteren guruplar (alkolikler, uyuşturucu madde kullanalar vb.), suçlular, yoksullar gibi birey ve guruplar ile yerel düzeydeki toplumları gelişme ve değişme yönündeki hizmet ve yardım programlarını kapsamaktadır (DPT, 2001: 11). Sosyal güvenliğin bir aracı olan sosyal hizmetler yoluyla muhtaçlara yönelik çeşitli hizmete sunulmakta ve yoksulluğun oluşumu engellenmektedir.

Sosyal hizmetler yoksullukla mücadelede önemli bir yere sahip olmaktadır. Yoksullukla mücadele bağlamında fiziksel korumaya yönelik, özel eğitime yönelik, sağlık yardımlarına yönelik ve konut yardımlarına yönelik olarak sosyal hizmet programları geliştirilmekte ve uygulanmaktadır (Uğur, 2011: 111).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE VE YOKSULLUĞUN ETKİLEŞİMLERİ

1980’lerde başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki değişim ve dönüşüm ile birlikte yoksulluk olgusu dünyanın gündeminde en ön sırada yer almaya başlamıştır. Dünya Bankası tarafından oluşturulan Dünya Bankası Kalkınma Raporunda yoksulluğun ana tema olarak işlenmesi yoksulluk çalışmalarına ivme kazandırmış, konu sadece ekonomik sorun olmanın ötesine geçmesi ile uluslararası kuruluşlarında dikkatini çekmeye başlamıştır (Taş, Özcan, 2012: 424). Yoksulluk bireylerin sadece gelir, tüketim gibi maddi nesnelere (gıda, barınma, giyim vb.) yoksun olmalarını değil aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaştırma vb. hizmetlerden de mahrum olmalarını ifade etmektedir (İbrişim, 2008: 3).

Küreselleşme süreci ile birlikte meydana gelen değişim ve dönüşümlerle yoksulluk gelişmiş-az gelişmiş ülke ayrımı gözetmeksizin tüm dünya ülkelerinin temel sorunlarından biri haline gelmektedir. Yoksulluk özellikleri bakımından farklı olguların meydana gelmesine neden olurken, yoksulluğun meydana getirdiği farklı olgularda yoksulluğun oluşumuna sebep olmaktadır. Yoksulluk, sosyal dışlanma, gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik, küreselleşme, beşeri sermaye vb. kavramları hem etkilemekte hem de onlardan etkilenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun durumu gösterilmekte ve sosyal dışlanma, gelir dağılımı adaletsizliği, ekonomik krizler, küreselleşme, beşeri sermaye gibi kavramların yoksullukla olan etkileşimi anlatılmaktadır.

2.1 Dünyada Yoksullukla Mücadele

Günümüzde yoksulluk sadece dünyanın az gelişmiş ülkelerinde yaşanan bir sorun olmaktan çıkmış, hatta gelişmiş ülkelerin gündemlerini meşgul eden önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları giderek derinlik kazanmaktadır. Yoksul ve zengin ülkeler arasındaki gelir

uçurumu giderek derinleşmektedir. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu (UNDP) başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yayınlamış oldukları yoksulluk çalışmaları yoksulluğun çeşitli ülkelerde ulaştığı boyutları göstermekte ve yoksullukla mücadele için alınması gereken önemleri belirtmektedir (Arpacioğlu, Yıldırım, 2011: 64-65). Yoksulluk bu gün tüm dünyayı ilgilendiren önemli sorunların başında gelmektedir.

2.1.1 Dünyada Yoksulluk

Dünya nüfusunu oluşturan ülkeler bir bütün olarak ele alındığında ve gelişmişlik düzeyleri karşılaştırıldığında yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bugün Parisli orta sınıf bir aile, Güneybatı Asya'nın kırsal kesiminde yaşayan bir aileye oranla yüz kat daha fazla kazanmakta, Filipinli bir çiftçi, New Yorklu bir avukatın bir ayda kazandığına ancak iki yılda erişebilmektedir. Yoksullukla baş edebilmek için yoksulluğun boyutlarının ve yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaların belirlenmesi gerekmektedir(DPT, 2001: 109).

Yoksulluk sadece gelir ile bağlantılı bir yapıya sahip değildir. Yoksulluk örneğin; eğitim ve sağlık gibi faktörlerle de ilişkili olup, çeşitli faktörlerin çaprazlanmasıyla ortaya çıkan bir yapıya sahip olmaktadır. Avrupa ülkeleri 20. yüzyılda sadece gelir artışıyla değil aynı zamanda sağlık ve eğitim hizmetleri de sunarak yoksulluğu azaltmışlardır. Yoksulluğun azaltılmasında gelir artışı kadar eğitim, sağlık ve güvenlik hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması da önemli rol oynamaktadır. Yoksulluğu oluşturan tüm faktörler dikkate alınarak 104 ülkeyi kapsayacak şekilde yapılan bir araştırmada 1.56 milyar insan ya da 104 ülkenin toplam nüfusunun %30'undan daha fazlası yoksul olarak tahmin edilmektedir. Tahminlere yoksul insanların 1.14 milyarı günlük 1.25\$'ın altında gelirle hayatlarını sürdürmektedirler (UNDP, 2013: 27).

Dünya Bankası'nın yapmış olduğu analizler doğrultusunda 2010 yılında dünyadaki toplam nüfusun 1.2 milyarı yoksul olarak ifade edilmektedir. 1981 ve 2010 yılları arasında geçen 30 yıllık süreçte günde 1.25\$'ın altında hayatını sürdürmek zorunda kalanların sayısı % 25 oranında azaltılmıştır. Dünyadaki yoksulluk oranının azaltılmasında Çin ve Hindistan gibi yüksek nüfus miktarına sahip olan ülkelerdeki yoksul kişi sayısının azaltılmasının büyük katkıları olmaktadır (World Bank, 2013: 1). Örneğin Çin'de gerçekleştirilen etkili

yoksullukla mücadele politikaları sonucunda 1990 ve 2008 yılları arasında yoksul kişi sayısında 510 milyon kişilik bir azalış meydana gelmiştir (UNDP, 2013: 26).

Tablo 1: Dünyanın Değişik Bölgelerinde Günde 1,25\$ Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus (% Yüzde)

Yıllar	1990	2002	2005	2008	2010
Doğu Asya ve Pasifik	56,24	27,61	17,11	14,34	12,48
Avrupa ve Merkezi Asya	1,86	2,26	1,33	0,47	0,66
Latin Amerika ve Karayip	12,24	11,86	8,66	6,47	5,53
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,75	4,17	3,45	2,7	2,41
Güney Asya	53,81	44,28	39,43	35,97	31,03
Alt Sahra Afrika'sı	56,53	55,69	52,31	49,15	48,47
Toplam	43,05	30,76	25,09	22,66	20,63

Kaynak:<http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/index.htm?1>, (E.T.: 15.07.2014).

Tablo 1 ve Tablo 2’de, dünyanın farklı bölgelerindeki yoksulluk oranları gösterilmektedir. Yıllar itibariyle Tablo1’e bakıldığında yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölge Alt Sahra Afrika’sı olarak görülmekte, yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge ise Avrupa ve Merkezi Asya bölgesi olarak görülmektedir. 1990 ve 2010 yılları arasında yoksulluk oranında en fazla düşüş Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde oluşmakta, en az düşüş ise Avrupa ve Merkezi Asya bölgesinde oluşmaktadır. Toplam dünya nüfusu içerisinde yoksulluk oranı %22,42 düşüşle 2010 yılında %20,63 seviyesine ulaşmaktadır.

Tablo 2’ye bakıldığında ise 2009-2010 yılları arasında yoksul kişi sayısının en fazla azaldığı bölge olan Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yoksul kişi sayısı 675,52 milyon kişi azalarak 250,9 milyon kişiye düşmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yoksul kişi sayısı 4,98 milyon kişi azalarak 7,98 milyon kişiye düşmüş ve yoksul kişi sayısında en az düşüş yanan bölge olarak görülmektedir. Sahra Altı Afrikası bölgesinde ise diğer bölgelerin tam tersine yoksul kişi sayısı 124,05 milyon kişi artarak 413,73 milyon kişi

sayısına yükselmiştir. 2010 yılında yaklaşık olarak dünya nüfusunun 1,214.98 milyonu yoksul kişiler oluşturmaktadır.

Tablo 2: Dünyanın Değişik Bölgelerinde Günde 1,25\$ Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus (Milyon)

Yıllar	1990	2002	2005	2008	2010
Doğu Asya ve Pasifik	926,42	523,11	332,08	284,36	250,9
Avrupa ve Merkezi Asya	8,64	10,62	6,26	2,23	3,15
Latin Amerika ve Karayip	53,43	62,72	47,6	36,85	32,29
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	12,96	12	10,47	8,64	7,98
Güney Asya	617,26	640,47	598,26	570,73	506,77
Alt Sahra Afrika'sı	289,68	390,23	394,78	399,34	413,73
Toplam	1,908,45	1,639.03	1,389.20	1,301.93	1,214.98

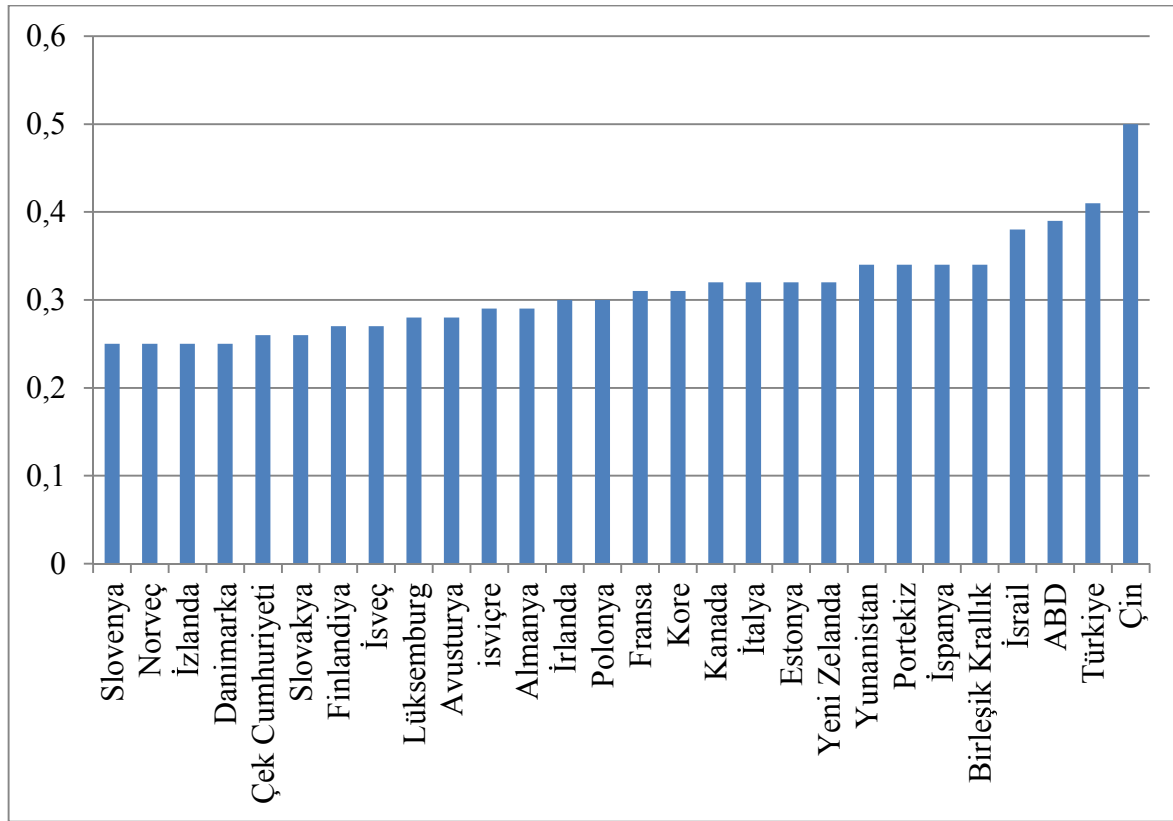
Kaynak:<http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/index.htm?1>(E.T.: 15.07.2014).

Yoksulluk olgusu zamana, mekana ve kişilere göre değişiklik gösteren göreceli bir kavramdır. Yoksulluğun ölçülmesinde evrensel bir ölçüm yönteminin kullanılamamaktadır. Dünya Bankası'nın gerçekleştirmiş olduğu yoksulluk ölçümünde kullanmış olduğu gelir sınırı Amerika, İngiltere gibi ülkelerde küçük bir gelir düzeyini temsil etse de Afrika gibi ülkelerde oldukça yüksek bir gelir seviyesini temsil etmektedir. Bu sebeple Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilen yoksulluk ölçümü tam anlamıyla gerçeği yansıtmamaktadır.

Gelir dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini gösteren çeşitli çeşitli ölçüm yöntemleri bulunmaktadır. Gini Katsayısı da toplam gelirin ülke nüfusu içerisindeki dağılımını gösteren ölçüm yöntemlerinden birisidir. Aşağıdaki grafikte Gini Katsayısı ölçümüyle OECD ülkelerindeki gelir dağılımı durumu gösterilmektedir. Grafiğe

bakıldığında 28 ülke arasında Türkiye'nin 0,41 katsayısı ile gelir dağılımı adaletsizliği en yüksek olan ikinci ülke olduğu görülmektedir.

Grafik 1: OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı Yöntemiyle Gelir Dağılımı

Kaynak: <http://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (E.T.:30.10.2014)

2.1.2 Dünyada Yoksullukla Mücadele Çabaları

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski bir konu olup kalkınma ekonomisinin önemli ilgi alanlarından birisini oluşturmaktadır. 1980'lerde başlayan sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerle birlikte yoksulluk, kalkınma tartışmalarını ön plana çıkarmaktadır. Yoksulluğun, Dünya Bankası tarafından hazırlanan Dünya Kalkınma Raporu'nda ana tema olarak işlenmesi yoksulluk çalışmalarına daha fazla hız kazandırmakta ve konunun uluslararası boyut kazanması sebebiyle uluslararası kuruluşların yoksulluğa olan ilgisi artmaktadır. Yoksullukla ilgili oluşturulacak çözüm politikalarının sürdürülebilir hale getirilmesi tüm dünya ülkeleri açısından oldukça büyük önem arz etmektedir (Taş, Özcan, 2012: 423-424). Çünkü yoksulluk küresel bir sorun olarak gelişmişlik düzeyi ayrımı gözetmeksizin dünyadaki tüm ülkeleri etkisi altına alan evrensel bir boyuta sahip olmaktadır. Dünyadaki toplulukların çoğunun temeli sosyal bir yapıdan ziyade ekonomik

bir yapı üzerine kurulmaktadır. Özellikle ilk dönemlerde sosyal politika göz ardı edilerek piyasa yoluyla ekonomik bir bütünleşme oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda sosyal politika ayrı bir politika alanı olarak değil, ekonomi politikalarının bir eki olarak ele alınmalıdır. Sosyal politikanın önemli bir alanı olan yoksulluk ve sosyal dışlanma dünya gündeminin uzun bir süre dışında bırakılmıştır. Fakat, küreselleşme sürecinde işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya yönelik endişelerin artmasıyla birlikte bu sorunların çözümüne ilişkin ulusal düzeyde alınacak tedbirlerin yeterli olmayacağı fark edilmeye başlanmaktadır. Dünyada sosyal dışlanma ile mücadele uzun süre engelliler, yaşlılar gibi belirli özel gruplara yönelik gerçekleştirilen bazı faaliyetlerle sınırlı kalmamıştır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi sosyal konulara yönelik olarak resmi ilgi artmaya başlamaktadır (Sapançalı, 2005: 60-61). Ulusal ve uluslararası alanda yoksulluk ve sosyal dışlanma konularına ilişkin resmi temelli sosyoekonomik politikalar oluşturulmaktadır.

Devlet piyasaların oluşturulması ve etkin bir şekilde işleyebilmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri yapmalı fakat piyasaların işleyişine karışmamalıdır. Yönetişim anlayışı göre yoksulluğun, devletin yoksullukla mücadele kapsamında kullanacağı yeniden dağıtım politikalarının tasarlanması ve yürütülmesi yerine; sadece piyasa alanı içinde ekonomik olarak değil sosyal, ahlaki ve kültürel bir sorun olarak görülmeye ve ifade edilmeye başlanmasıyla daha çok uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile piyasa işleyişine herhangi bir müdahalede bulunmadan azaltılması gerekmektedir. Devletin özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik olarak ifade edilmeye başlayan yoksulluğu ve onun sebep olduğu dışlanma duygusunu ortadan kaldırmak için STK’lar ve korunmasız gruplar ile işbirliği yapması gerekmektedir. Yönetişim anlayışı ile birlikte yoksulluk ve sosyal dışlanma tanımı sadece gelir ile değil fırsat eşitliği sağlanarak toplumda belirli grupların sosyal yaşamın dışına itilmesini önleyerek, kültürel ve siyasal hakların garanti altına alan bir yoksullukla mücadele yaklaşımı olarak ortaya çıkmaktadır (DPT, 2007: 6).

2.1.2.1 Avrupa Birliği

Avrupa sosyal politikasında yoksulla mücadeleye ilişkin ilk çalışmalar 1974 yılına dayanmaktadır. Bakanlar konseyinin “sosyal eylem programına ilişkin ilke kararı” kabul etmesi ile kararın kabul edilmesinden sonraki dönemlerde oluşturulacak yoksullukla mücadele programlarının temeli atılmış olmaktadır. 1975-1981 dönemi Yoksulluk 1 (Poverty 1) Programı, 1985-1989 yıllarını kapsayan dönem Yoksulluk 2 Programı

oluşturulmuştur. Oluşturulan ilk iki programı daha az imtiyazlı grupların ekonomik ve sosyal entegrasyonuna ilişkin artan vadeli Topluluk Eylem Planını içeren 1989-1994 yıllarını kapsayan Yoksulluk 3 Programı izlemektedir. Takip eden dönemlerde çalışmalar, İngiltere muhafazakar hükümetinin veto etmesi ile Maastricht Anlaşması'nda bulunmayan "Sosyal Bölüm" diğer 11 ülkenin üzerinde anlaştığı "Sosyal Politika Protokolü" ile devam ettirmeye çalışılmaktadır. 1994 yılında komisyon tarafından hazırlanan Almanya'nın karşı çıkması ile reddedilen "Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ve Dayanışmanın Artırılması"ni isteyen program teklifi ile yoksullukla mücadele konusu sekteye uğrasa da mücadele konusunda yeni programların oluşturulmasına devam edilmektedir. Bahsedilen sebepler doğrultusunda 1994-1999 yıllarını kapsayacak olan program İngiltere ve Almanya'nın itirazları sebebiyle kabul edilememiştir. Uygulanan bu programların başarılı olup olmamaları tartışmalı olsa da gerçekleştirilen ilk çalışmalar olarak Avrupa'da yoksulluk ve sosyal dışlanmanın anlaşılması ve ölçülebilmesi için önemli katkıları olduğu ifade edilmektedir (Bildirici, 2011: 37-38).

Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin kendi ulusal politikalarında Birliğin ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerini uygulamalarına destek olmak amacıyla oluşturulan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadele Stratejisi temel olarak toplumdaki en korunmasız grupları (işsizler, eğitimsizler veya yeterli eğitim alamayanlar, evsizler, engelliler, madde bağımlıları kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb.) kapsamına almakta ve bu gurupları toplumla bütünleştirmeyi hedeflemektedir. Strateji kapsamında istihdam gelir dağılımı ve parasal yoksulluklar, eğitim, konut, sağlık ve ulaşım politikaları, sosyal güvenlik sistemi, sosyal yardım ve sosyal hizmet politikaları oluşturulurken özellikle korunmasız guruplar dikkate alınarak oluşturulmaktadır (www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc, E.T.: 15.07.2014).

1997 yılında imzalanan Amsterdam Anlaşması sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele konularının Avrupa Birliği(AB) boyutunda ilk defa resmi olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Anlaşmanın 137. maddesinde sosyal dışlanma ile mücadele diğer birçok alanla birlikte AB'nin hedefleri arasında sayılmakta ve "Komisyon ve Konsey, üye ülkelerin sosyal dışlanma alanındaki ulusal politikalarının Birliğin hedefleri ile uyumlu bir biçimde yürütülmesini sağlayacaklardır." ifadesine yer verilmektedir. Amsterdam Anlaşması'nın 137. maddesi ile ilişkili olarak Mart 2000 Lizbon Zirvesi'nde, "ilk olarak yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede üye ülkelerin girişimlerini desteklemek ve

ikinci olarak da sosyal içermeye daha fazla imkan sağlayan bir Avrupa kurmak” hedefleri belirlenmektedir (www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc, E.T.: 15.07.2014). AB çatısı altında Lizbon Stratejisi dikkate alındığında, yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramları bir bütün halinde ele alınarak, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele AB’nin temel amaçları arasında yer almaktadır. AB Konseyi’nin üye devletlere her yıl ulusal eylem planları ile sosyal dışlanma durumlarını ve buna karşı geliştirdikleri politikalarına ilişkin raporları sunma görevini yüklemesi bu konudaki ciddiyeti göstermektedir. AB değerleri “öteki-ötekileştirme” kavramı ile savaşıyor, her çeşit farklılığa açık olan, temel değerlerini farklılıklar üzerine inşa eden, herkese eşit muameleyi esas almaktadır (Hekimler, 2012: 9).

Avrupa Birliği, 90’lı yıllarda ekonomik büyüme, işgücü verimliliği, AR-GE, eğitim, yatırımlar gibi alanlarda ABD ve Japonya’nın gerisinde kalması nedeniyle 2000 yılında aldığı kararla, Birliğin 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomi amacını güden Lizbon Stratejisini ortaya koymaktadır (Çapanoğlu, 2010, 1). Lizbon Stratejisi’nde alınan kararlar AB’nin küreselleşme ve bilgi temelli yeni ekonomik sisteme karşı durabilmesi, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı alınan önlemlerin çağdaşlaştırılması ile ilgili olduğu görülmektedir. Lizbon yaklaşımının temel özelliği, Avrupa’nın küresel bilgi toplumunun yüksek rekabet gücüne sahip önde gelen bir aktörü haline gelmesi ve herkese en yüksek düzeyde sosyal güvence sağlayarak toplumsal içermeyi gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir. AB bu amaçlar doğrultusunda eğitim ve istihdam politikalarını dikkate alarak Avrupa Sosyal Modeli’nin üzerine kurulduğu sosyal koruma sistemlerinin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele edecek biçimde tekrar değerlendirilmesine odaklanmaktadır (http://www.tesis.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf, E.T.: 15.07.2014).

AB’de 23 milyon kişi halihazırda işsiz olarak görülmektedir. AB 2002 Stratejisi ile çalışma çağındaki kadınların ve erkeklerin istihdam oranının %69’dan %75’e çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Avrupa konseyi yeni istihdam alanlarının yaratılmasında Lizbon Stratejisi’ni temel alarak üye devletlere işgücü arzına odaklanmakta çeşitli fikir ve öncelikleri sunmaktadır. Avrupa 2020 Stratejisi ile istihdama yönelik belirlenecek politikalarda farklı ihtiyaç ve şartlara sahip gençlerin, orta yaşlı kişiler ve yaşlıların yaş faktörü göz önüne alınmaktadır. Avrupa Komisyonu özellikle kadınların, çocuk sahibi olanların istihdamının ve azınlıklar ile engellilere iş imkanları sağlanmasının önündeki

engellerin kaldırılması ve geleneksel istihdam politikaları kapsamında, uygun işlerde çalışabilmelerinin sağlanması için kişilere yetenek-beceri kazandıracak ve hayat boyu öğrenme imkanlarını güçlendirecek arz odaklı çalışmalar yapmaktadır. Avrupa Komisyonu; farklı yeni fikirlerle işgücü piyasasının şeffaflığını arttırarak bilgilendirme, beceri kazandırma gibi çalışmalarla sadece öğrenciler ve araştırmacılar için değil, girişimcilerin ve genç işçilerin bir ülkeden diğerine gitmesini teşvik etmek anlamında hareketlilik konularında mevcut engellerin kaldırılmasını hedeflemektedir (<http://www.urfaprojeofisi.gov.tr>, E.T.: 15.07.2014). AB, 21 Ocak tarihinde oluşturulan üst düzey konferansta, “2010-Avrupa Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmışlıkla Mücadele Yılı” AB’de yoksulluk ve sosyal sorunlarla mücadelede yeni dönem, 2010 programını açıklamaktadır. AB sosyal dışlanmışlık ve ayrımcılık ile mücadele konusunda tehdit altında bulunan belirli gruplar için stratejiler geliştirmekte ve bu stratejileri uygulamaktadır. Bu doğrultuda 2003 yılında “Engelli Kimseler Avrupa Yılı” kapsamında engelliler için bir eylem planı oluşturulmuştur ve planda 2004-2010 arası süreçte konu ile alakalı önlemlerin alınması öngörülmektedir. Komisyon 2010 yılında “Engelli Kişiler İçin Avrupa Stratejisi Belgesi 2010-2020”yi sunmaktadır (Hekimler, 2012: 13).

2.1.2.2 Birleşmiş Milletler

Çeşitli tanım ve ölçümlerin kullanılmasına rağmen, bugün gelinen noktada uluslararası platformda yoksulluk; insani gelişme kavramıyla tanımlanmakta ve insani gelişme hakkı çerçevesinde değerlendirilmektedir. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi dört temel insan özgürlüğü (düşünce, görüş, ifade ve inanç) içermekte ve yoksulluğu da ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve fırsat eşitliği hakkı çerçevesinde ele almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sivil toplum üyesi herkesin sosyal güvenliğe hakkı olduğunu, milli çaba ve uluslararası işbirliği ile onuru için ve kendi kişiliğini geliştirmek üzere ekonomik, sosyal ve kültürel hakları olduğunu söylemektedir. Herkesin çalışma hakkı vardır, işini serbestçe seçebilir, eşit işe eşit ücret ve işsizliğe karşı güvence sağlamalıdır. Herkesin sağlık ve güvenci için beslenme, giyim, konut, sağlık bakımı ve gerekli sosyal hizmetleri içeren bir yaşam standardını tutturma hakkı olduğu söylenmektedir. Zorunlu ya da serbest herkesin en azından ilk ve temel aşamalarda öğrenim hakkı mevcut olmaktadır. Tüm bu haklar bölünemez, devredilemez ve evrenseldir (DPT, 2001:133).

1944 yılında Philadelphia’da yapılan ILO Genel Konferansında kabul edilen ILO’nun Çalışma Amaç ve Hedeflerine İlişkin Bildirge, 2. Dünya Savaşı sonrasında yoksullukla mücadele konusunda ilgili uluslararası çabaları yansıtan önemli uluslararası düzenlemelerden birisini ifade etmektedir. ILO bir çalışma örgütü olmasına karşın bu bildirge ile yoksulluğun tüm dünya toplumları açısından önemli bir sorun olduğunu kabul ederek, toplumun çalışanlar dışında kalan kesimlerini de kapsam altına alacak bir düzenleme oluşturmaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009: 34). Bildirgenin birinci maddesinde, yoksulluğun olduğu her yerde orada yaşayanlar için bir tehdit ve tehlike olduğunun kabul edilip açıklanması, yoksulluğun ne kadar önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Bütün bireylerin maddi ve sosyal yönden ilerleyip gelişebilmeleri, özgür ve insan onura yakışır bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmeleri için bu ortam ve koşulların gerçekleştirilmesi, her ulusal ve uluslararası siyasetin ana hedefi olması gerektiği vurgulanmaktadır (Karabulut, 2011: 91).

Yoksullukla mücadelenin uluslararası düzeyde 90’lı yılların başında gündeme geldiği görülmektedir. Uluslararası gündeme giriş başlangıçta artan yoksullaşmaya sembolik bir tepkinin ötesine geçmemektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ilk olarak 1992’de “Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Günü”nü (17 Ekim) ilan etmiş ve bunu “Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Yılı” (1996) ve “Yoksulluğun Yok Edilmesinin Birinci On Yılı”nın (1997-2006) ilan edilişi izlemektedir (Özdek, 2002:2).

Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi 16 Aralık 1996’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun aldığı kararla imzaya açılmıştır. Yasal bir belge olan sözleşme İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde tanımlanan ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ayrıntılarıyla kanunlaştırmakta ve önemli uluslararası yasaları içeriğinde bulunmaktadır. Sözleşmenin söz konusu hükümleri adil ve uygun koşullarda çalışma hakkını, sosyal korumayı, uygun yaşam standardını, beden ve ruh sağlığı açısından erişilebilecek en yüksek düzeyi, eğitim, kültürel özgürlük ve bilimsel ilerlemeden yararlanabilmeyi kapsamaktadır. Belgeyi 1998 yılında 137 ülke imzalamıştır. ABD henüz taraf olmamış, Türkiye ise sözleşmeyi ne onaylamış ne imzalamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1969’da kabul ettiği Sosyal Gelişme ve İlerleme Beyannamesi, 1986’da Gelişme Hakkı Beyannamesi haline getirilerek gelişme hakkını sadece insan hakkı olarak kabul etmekle kalmamakta, çeşitli boyutlarıyla değerlendirmektedir. Gelişme Hakkı Beyannamesine göre, gelişme ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi kapsamlı bir süreçtir,

tüm nüfus ve her bireyin refahının sürekli olarak iyileştirilmesini hedeflemektedir. Devletler sürekli gelişme hakkının sağlanabilmesi doğrultusunda her türlü önlemi almalıdır ve temel kaynaklara eğitim, sağlık hizmetleri, gıda, konut, iş ve eşit gelir dağılımına erişim için fırsat eşitliği sağlamaları gerekmektedir. Her türlü sosyal adaletsizliği gidermek için gereken sosyal ve ekonomik reformlar gerçekleştirilmelidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi; Sosyal İlerleme Beyannamesi ve Gelişme Hakkı Beyannamesi hepsi birlikte insani gelişme hakkının yasal çerçevesini meydana getirmektedir (DPT, 2001:133).

Yoksullukla mücadelenin kalkınma gündemine dahil oluşunda Birleşmiş Milletlerce 1995'te Kopenhag'da gerçekleştirilen Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi kurucu bir rol üstlenmektedir. Zirvede yoksulluğun yok edilmesi, insanın etik, sosyal, politik, ve ekonomik bir zorunluluğu olarak kabul edilmektedir. Ancak Zirvede kabul edilen zorunluluk serbest piyasa ideolojisinin bir parçası olarak görülmektedir. Zirvede çelişkili bir biçimde bir yandan küresel piyasa ekonomisi benimsenirken, bir yandan da yoksulluğun arttığı tespitine yer verilmiştir. Zirve belgelerinde vurgulanan toplumsal adalet ve kalkınmanın sağlanması, zengin ve yoksullar arasındaki açığın kapatılması gibi ideallerin gerçekleşmesi içinde gelişmiş ülkelerden azgelişmiş ülkelere resmi kalkınma yardımlarının aktarılmasından başka bir önlem öngörülmemektedir. Öngörülen bu önlem ise yoksulluğun azaltılması amacının ölü doğması anlamını taşımaktadır. Çünkü ABD başta olmak üzere gelişmiş devletler, 70'lerden beri kalkınma gündemini meşgul eden resmi kalkınma yardımlarının transfer etmekte pek gönüllü olmamakta ve uygulama, yardımın stratejik çıkarlara göre seçmeci bir biçimde verilmesinin tercih edildiğini göstermektedir. ABD, Kopenhag Zirvesinin resmi kalkınma yardımlarının aktarılmasını öngören taahhütlerine çekince koymayı ihmal etmemekte, 90'lar boyunca da gelişmiş ülkelerden azgelişmişlere resmi kalkınma yardımları sürekli orak azalış göstermektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda uluslararası alanda yoksulluğu azaltma amacının doğuşunun gerçekçi ve samimi olmadığını görülmektedir. (Özdek, 2002:2-3).

Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan Milenyum Gelişme Amaçları, Birleşmiş Milletlerin yoksullukla mücadele konusunda ortaya koyduğu temel bir metni ifade etmektedir. Milenyum Gelişme Amaçları, Birleşmiş Milletler Eylül 2000 Zirvesinde 189 ülke ve 147 devlet ya da hükümet başkanları tarafından imzalanan Milenyum Deklarasyonu'ndaki eylem ve hedeflerden oluşmaktadır. Milenyum Gelişme Amaçları

2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen yoksullukla mücadeleye yönelik sekiz amacı ve on sekiz ölçülebilir hedefi içermektedir (Tireli, 2009: 99-100). Yoksullukla mücadele kapsamında belirlenen sekiz temel hedef şunlardan oluşmaktadır (Gündoğan, C. Özgürler, 2013: 132);

- Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,
- Evrensel boyutta bir temel eğitimin sağlanması,
- Cinsiyet eşitliğine teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi,
- Çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi,
- Anne sağlığının geliştirilmesi,
- Aids, sıtma vb. salgın ve ölümcül hastalıklara yönelik mücadele,
- Sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması,
- Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için küresel işbirliğinin sağlanmasıdır.

Birleşmiş Milletler tarafından yoksullukla mücadelede çeşitli politika ve kurumlar tarafından sürdürülmektedir. Ancak Birleşmiş Milletlerin yoksullukla mücadele konusunda temel kurumu Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) oluşturulmuştur. 1965 yılında faaliyet göstermeye başlayan UNDP, Birleşmiş Milletlerin küresel kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçladığı program olmaktadır. UNDP aracılığı ile insanların daha iyi yaşam standartları altında yaşamaları sağlanmaya çalışılmaktadır. UNDP 166 ülkede faaliyette bulunmaktadır. Kendisi ve çeşitli ortakları ile faaliyetlerini yürütmektedir. UNDP ortaklarıyla birlikte toplumların ulusal ve küresel düzeyde kalkınma çabalarına destek vermektedir. Yıllık İnsani Gelişme Raporu yayınlayan UNDP yeni ölçüm araçları, yenilikçi analizler ve çoğunlukla tartışmalı politika önerileri sağlamaktadır. UNDP tarafından gerçekleştirilen İnsani Gelişme Raporları, İnsani Gelişme Endeksleri üzerinden yoksunlukları niceliksel olarak ortaya çıkarma işlevini üstlenmektedir (Tireli, 2009: 99-104). Endeks sadece geliri değil, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı gibi etkenlerine dikkate alarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden meydana gelmektedir. Endeks, sosyoekonomik göstergeleri ile ekonomik göstergeleri ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin durumlarını izleyerek kıyaslamaların yapılmasına imkan sağlamaktadır (Bildirici, 2011: 19). Çeşitli uygulamalar uluslararası ve endeksler yoluyla yoksulluk durumlarının belirlenmesini sağlayan UNDP, yoksullukla mücadeleye yönelik uygulanan politikaların belirlenip uygulanmasına yardımcı olmaktadır.

2.1.2.3 Dünya Bankası

Dünya Bankasının yoksulluk kavramı ile olan ilişkisi 1970’li yıllara kadar uzanmaktadır. 1970’li yıllarda yaşanan hızlı sanayileşmeye dayalı büyüme sürecinde meydana gelen gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm arayışı Dünya Bankasının da ilgisini çekmeye başlamıştır. Yoksulluk sorununun gelişme gündeminin başında yer alması Dünya Bankasının “Temel İhtiyaçlar ve Büyüme İle Birlikte Yeniden Dağılım” temelinde politikalar oluşturmasında önemli bir yere sahip olmaktadır (Bildirici, 2011: 16).

Dünya Bankası da 1990’dan itibaren yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili stratejiler yayınlamaya başlamaktadır. Yoksullukla mücadele 1990’lardan 2000’lere geçerken mevcut egemen gündemde daha merkezi bir yer edinmeye başlamaktadır. Dünya Bankası 2000/2001 Raporunda “Yoksulluğa Saldırı” ismini vermekte ve Banka Başkanı Wolfensohn bu rapora yazdığı önsözde bankanın yoksullukla mücadele misyonunu çalışmalarının merkezine aldığını bildirmektedir (Özdek, 2002:4). Dünya Bankasının yıllık Dünya Kalkınma Raporu dünyanın mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel durumuna ilişkin bir rehber oluşturmaktadır. Her yıl yayınlanan bu raporlarda kalkınmanın belirli bir unsuruna dikkate alınmaktadır (Tireli, 2009:110). 90’ların sonlarında yoksulla mücadele başka bir dizi uluslararası girişiminde konusu olmakta, Birleşmiş Milletlerden, Bretton Woods kuruluşlarına ve G-8 topluluklarına kadar bir çok uluslararası topluluk, yoksulluğu azaltma amacıyla uluslararası bir konsensusa ulaşmaktadır. Ne var ki bu konsensüs ne yoksulluğun nedenlerini doğru ve özeleştirel bir biçimde saptamakta ne de yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldıracı bir açılımı benimsemektedir. Yoksulluğun azaltılmasında neo-liberal küreselleşmeden başka bir vizyona da yer verilmemektedir. Dünya Bankası, artan yoksulluktan küreselleşme politikalarını sorumlu tutmakta ve bu politikalar uyarınca gerçekleştirilen reformların yeterince başarılı bir biçimde yürütülememesinin yoksulluğun artışına sebep olduğunu vurgulamaktadır. Banka piyasa dostu reformların bazı yerlerde hızlı ya da yavaş yapılmasını başarısızlığın ana sebebi olarak görmekte ve devletin piyasa müdahalesi yerine özel teşebbüsü, kamu mülkiyeti yerine özel mülkiyeti, ulusal endüstrilerin yerine yabancı üretici ve yatırımcılarla rekabeti geçiren piyasa dostu reformların başarılı olarak uygulandığı yerlerde ekonomik durgunluğun aşıldığını ve büyümenin gerçekleştiğini belirtmektedir. Dünya Bankası ve IMF’nin hazırladığı “Küresel

Yoksulluk Raporu”nda ise ticari liberalleşmeye dayalı kapsamlı bir ticaret reformunun yoksulluğu azaltmaya yardımcı olabileceği anafikri işlenmektedir (Özdek, 2002:4).

1990’lı yıllarda uluslararası ekonomik koşullar yoksullukla mücadeleyi Dünya Bankasının ana gündemi haline getirmektedir. Dünya Bankası 1990 yılında sadece yoksullukla mücadeleye yönelik Dünya Kalkınma Raporu hazırlamıştır. 1990 Raporunda yoksullukla mücadele konusunda temel hedefler kısaca şu şekilde gösterilmektedir (Uzun, 2003:160):

- Ekonomik Büyüme: Dünya Bankası, hiçbir ülkede ekonomik büyüme gerçekleştirilmeden yoksulluğun azaltılamayacağını vurgulamaktadır. Daha çok emek yoğun sanayiye ve geniş çaplı tarımsal kalkınmaya dayalı bir büyüme önerilmektedir.
- İnsana Yatırım Yapmak: Yoksullara yönelik eğitim, sağlık ve aile planlamasına ağırlık vermektir.
- Ekonomik Denge: Dünya Bankasının 1980’li yıllardan beri izlediği denge politikaları yoksullar üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Bankanın ekonomik reform ve makro ekonomik denge politikalarından olumsuz yönde etkilenecek yoksullara karşı güvenlik ağları oluşturulması, kurumsal harcamalardan temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayrılması ve yoksullara ilişkin sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.
- Katılım ve Çevre: Yoksulluğun azaltılması amacıyla yoksul kesimlerin proje dizaynı ve uygulamasına katılımının sağlanması ve bu amaçla sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Dünya Bankası Borçları: Bankanın yoksullukla mücadele kapsamında yoksulluğun azaltılması için borç verme hedefi ön plana çıkmaktadır.

1990 yılından sonra Dünya Bankası ve IMF’nin yoksulluğa karşı olan ilgileri giderek artarak, yapısal uyum programlarının ana yörüngesine dokunmadan yapısal uyum programlarının meydana getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak için somut adımlar atmaya başladıkları görülmektedir. 1990 yılındaki Dünya Kalkınma Raporunun ardından 1991 yılında “Yoksulluğu Azaltmak İçin Yardım Stratejileri”, 1993 yılında Dünya Bankasının “ Azaltma Stratejileri: Başarılar ve Yapılması Gerekenler” gibi çalışmalar yayımlanmıştır. 2000 yılından günümüze doğru ise Dünya Bankası yoksulluk olgusunu

daha da genişleterek kırılganlık, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de yoksulluğun içerisine dahil ederek yoksulluğu çok yönlü bir kavram olarak ele almaktadır (Bildirici, 2011: 17).

Dünya Bankasının yoksulluk konusundaki yaklaşımı ağırlıklı olarak küresel ekonomik düzen içerisinde ekonomik büyümeyi sağlayacak politikalar uygulanırken bu politikaların yoksulluk yaratıcı etkilerinin dengelenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle Dünya Bankasının amacı yoksulluğu ortadan kaldırmak değil, meydana gelen yoksulluk durumlarının iyi bir şekilde yönetmektir. İfade edilen bu durumu Dünya Bankası tarafından sunulan raporların ana temalarından bile anlamak mümkün olmaktadır. Örneğin; 2005 Dünya Gelişme Raporunun teması, “yatırım ve fırsatlardan yararlandırmada halkın güçlendirilmesi”, 2006 Raporunun teması, “eşitlik ve kalkınma” olarak belirtilmektedir. Daha önce oluşturulan raporlarda da olduğu gibi fırsat ve imkanlara erişimde eşitlikçi politikaların uygulanmasına dikkat edilmektedir. 2007 raporunda gençlerin durumuna dikkat çekilerek ana tema “kalkınma ve gelecek nesiller” olarak belirtilmektedir. 2008 Raporunda gelişmekte olan ülkelerde kalkınma için tarımsal destekleme ön plana çıkmaktadır. 2009 Raporunun teması, “mekânsal farklılıklar ve bölgesel kalkınma politikaları” olarak ifade edilmektedir. Raporda ekonomik faaliyetlerin gelişmekte olan ülkelerde ve kentlerde yoğunlaştığı, yoksulların ise kırsal kesimlerde yaşadığı belirtilerek gelişmekte olan ülkelere daha fazla yatırım yapılabilmesini sağlamak için nelerin yapılabileceği konusunda öneriler yer almaktadır (Ş. Taşğın, 2010: 168).

Geçmişten günümüze doğru bir değerlendirme yapıldığında Dünya Bankasının yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele almaya başladığı, yoksulluğu gelir ve tüketim yoksulluğuna dayalı geleneksel tanımın dışında 1990 raporunda yer verildiği gibi eğitim ve sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dahil ettiği söylenebilmektedir. Ancak bu konuda bir endeks oluşturmadığı, yoksulluk hesabında gelir yoksulluğu anlayışının sürdüğü görülmektedir (Tireli, 2009:116).

Dünya Bankasının yoksulluğa karşı temel bakış açısı ekonomik gelişmeler çerçevesinde, yoksulluğun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu görüşü ve yoksulluğa karşı pragmatik bir bakış etrafında meydana gelmektedir. Böylece yoksulluk, ekonomik büyümenin bir çıktısı olarak piyasa sisteminin başarısının gölgeleyen büyük bir sorun olmaktadır. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ile sağlanacak finansal başarının gerçekleştirilebilmesi için yoksulluk olgusunun kontrol altında tutulması gerekmektedir (Ş.

Taşğın, 2010: 168). Dünya Bankası ekonomik büyüme yoluyla yoksulluğun ortadan kaldırılabileceğini vurgulamaktadır.

2.1.2.4 Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF)

Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu (UNICEF), çocuk haklarının uygulanmasını destekleme konusunda bir öncü kuruluş olmaktadır. UNICEF bütün çalışmalarını tarihte en yaygın bir biçimde kabul görmüş olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinde de belirtildiği gibi UNICEF çocuk haklarını beşeri kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. Küresel çapta, UNICEF öncü çocuk hakları savunucusu bir kuruluştur. Yerel düzeyde ise çocuklarının refahını arttırmak, tüm kız ve erkek çocuklarına tam potansiyellerine ulaşmaları için çeşitli ortaklarla işbirliği yaparak çalışmalarını sürdürmektedir. UNICEF'in çalışmalarının çoğunluğu genel olarak dünyanın en yoksul bölgelerinde ve özellikle acil durumlarda çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili olsa da, kurumun 190 ülkede güçlü bir varlığı bulunmaktadır (<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=3&mnid=3>, E.T.: 15.07.2014).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından UNICEF'e, çocuk haklarının korunması, savunulması, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve onlara potansiyellerinin en üst düzeyinde gelişebilecekleri ortamların sağlanması görevleri yüklenilmektedir. UNICEF, çocuk haklarının kalıcı ahlak ilkeleri ve uluslararası davranış standartları olarak ülkelere benimsenmesini sağlamaya çalışmaktadır. UNICEF, siyasi istekliliği ve maddi kaynakları harekete geçirerek, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çocuklara öncelik verme ilkesinin yerleşmesi için uğraşmakta ve çocuklarla ailelerine yönelik politikaların belirlenmesi ve hizmetlerin ulaştırılmasında yardımcı olmaktadır. Kurum tarafsız ve işbirliği içinde ayrımcılığa karşı olmakta, bütün hizmet ve çalışmalarında öncelikli olarak en muhtaç durumdaki çocuklar ve ülkeler yer almaktadır. Ülke programları aracılığı ile kız çocuklarına ve kadınlara toplumun diğer fertleri ile eşit haklar tanınmasını ve onların toplumların siyasal, sosyal ve ekonomik kalkınmalarına tam katılımlarını desteklemektedir (<https://www.unicefturk.org>, E.T.: 15.07.2014).

Dünyanın önde gelen çocuk savunucusu olan UNICEF'in küresel öncelikleri şunlardır: Tüm bebeklerin hayatta kalması ve tüm çocukların sağlık bakımı, beslenme, duygusal ve bilişsel bakımını destekleyen bir ortam dahil olmak üzere uygun

bakım hizmetlerini almalarını sağlamak; çocukların sahip oldukları hakları hayata geçirmek, toplumda toplumsal cinsiyet eşitliğinin temelini atmak ve geleceğin çocuklarının eğitilmiş annelere sahip olmasını sağlamak üzere kız çocukları da dahil olmak üzere tüm çocukların ilköğretimlerini tamamlamalarını sağlamak; çocuk ve ergenleri her türlü şiddet, sömürü ve istismar biçimlerinden korumak; HIV/AIDS'in gençler arasında yayılmasını engellemek ve HIV/AIDS'ten etkilenen çocuklara ve ailelere yaşamlarını onurlu bir şekilde sürdürebilmelerine yardımcı olmak; çocuk hakları için ikna edici kanıtlar oluşturmak, kaynak yaratmak ve ortaklıklar kurmak, kız ve erkek çocuklarına yaşamlarını etkileyen kararlara katılmaları ve seslerini duyurmaları için azami olanaklar sağlamaktır (<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=3&mnid=3>, E.T.: 15.07.2014).

UNICEF, 2011-2015 yılları arasındaki zaman için yerel düzeyde hükümetler ve diğer ortakları ile birlikte oluşturduğu programda çocuğun hayata en iyi başlangıcı yapması, sağlığı, eğitimi, korunması ve katılımı alanlarında çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır. Programın temelini çocuk yoksulluğu, okul öncesi eğitimi, ortaöğretime devam eden veya etmeyen 14-19 yaş gurubundaki çocukların ihtiyaçlarının karşılanması oluşturmaktadır (<http://unicef.depar yazilim.com/sayfa.aspx?id=2&mnid=2>, E.T.: 15.07.2014).

UNICEF tarafından yayımlanan “Dünya Çocuklarının Durumu 2001” raporuna göre; “yoksulluk pençeleri bir aileye uzandığında, bundan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar, o ailenin en küçük üyeleridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde doğan her 10 çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Çocuk haklarının yaygın bir biçimde ihlali de temelde yine yoksulluktan kaynaklanmaktadır.” Başka bir ifadeyle yoksulluk arttıkça evde paylaşılan besinlerde azalacağı için yoksul en çok anneler ile küçük bebekleri etkilemektedir. UNICEF'e göre yoksulluk çocukların hem bedenlerini hem de zihinlerini tahrip etmekte ve sonraki kuşaklara geçerek bir kısır döngü oluşturmaktadır. Bu sebeple yoksulluğun önlenmesine çocukluk çağından başlanması gerekmektedir. UNICEF, çocuk yoksulluğun göstergeleri olarak, bebek ve çocuk ölüm oranlarını, beş yaş altındaki düşük ağırlıklı veya kısa boylu çocuk oranını, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranını, yeterli temizlik ve sağlık bakımını, tam aşılı çocuk oranını ve ilköğretime başlayan çocuk oranı kabul etmektedir. UNICEF'e göre (Hatun, Etiler, Gönüllü, 2003: 252), “yoksulluğun tek bir göstergesi yoktur, bu sebeple nicel terimlerle ifadesi her zaman kolay değildir. Tek

başına gelir düzeyi anlamında bir yoksulluk tanımı, yoksulluğun örneğin ayrımcılık, toplumsal dışlanma ve saygınlığın yitimi gibi yönlerini dikkate almaz.”

3.2 Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Geleneksel dayanışma ilişkilerinin bireyi, yoksulluk da dahil olmak üzere çeşitli yaşam risklerine karşı koruyacağı düşüncesinin ülkemizde egemen olması dolayısıyla yoksullukla mücadele uzunca bir süre gündeme gelmemiştir. Kurumsal anlamda devletin sorumluluğu, devletçe bakım ve geçici yardımlar biçiminde ifade edilmektedir. Yoksullukla mücadele, Türkiye’de 1980’lerin ikinci yarısından sonra kurumsal olarak ele alınmakta ve yoksullukla mücadele politikaları geliştirilmeye çalışılmaktadır (Gündoğan, 2008:52). Yoksullukla mücadele tüm dünyada olduğu Türkiye’de de mücadele edilmesi gereken temel sorunların başında gelmektedir.

2.2.1 Türkiye’de Yoksulluk

Yoksulluk, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından biri haline gelmektedir. Adaletsiz gelir dağılımı, ulusal gelirin dağılımındaki eşitsizlik, son yıllarda ardı ardına yaşanan ekonomik krizler, yoksullukla mücadelede uygulanan politikaların başarısızlığı yoksulluğu daha da şiddetli bir boyuta taşımakta ve acil önlemlerin alınmasını öncelikli hale getirmektedir (Taş, Özcan, 2012:427).

1980’li yıllardaki iç dinamikler sonucunda ortaya çıkan köklü değişimler ve dünyadaki değişim rüzgarları, 1980 yılını Türkiye için bir dönüm noktası haline getirmektedir. 1970’lerin son yıllarında yaşanan ödemeler dengesi krizinden sonra açıklanan 24 Ocak 1980 istikrar kararları ile ülkenin ekonomi tarihinde yeni bir dönem başlamaktadır. 1960’lardan beri izlenmekte olan ithal-ikameci politikalar terk edilerek, serbest piyasa kurallarının hakim olduğu, dış dünya ile bütünleşmeyi ve ihracata dayalı sanayileşmeyi hedefleyen bir ekonomi politikası benimsenmektedir. Kamu kesiminin küçültülmesi, finansal liberalizasyon ve özelleştirmeye yönelik uygulamalar yapısal uyum programının öncelikleri arasında tutulmaktadır. Yeni ekonomi politikaları, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında çalışanların sosyal haklarının ve sendikal özgürlüklerinin sınırlandırıldığı siyasal ortamda ciddi bir toplumsal muhalefetle karşılaşılmadan uygulanabilmiştir (Gürses, 2007: 61).

1980'ler Türkiye için önemli bir yapısal dönüşüm sürecini oluşturmaktadır. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan yeni ekonomi programı ile ekonomik ve toplumsal yapıda köklü bir değişim oluşmaktayken, 1990'lı yıllarda ardı ardına yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmekte ve işsizlik artış göstermektedir. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımındaki eşitliğin bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmakta ve Türkiye gelirin nispeten eşit dağıtıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile fakir arasındaki farkların derinlemesine bir şekilde arttığı bir ülke boyutuna ulaşmaktadır (Arpacıoğlu, Yıldırım, 2011:68).

Başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olmak üzere çok sayıda uluslararası kuruluş tarafından yoksulluk çalışmaları yapılmaktadır. UNDP tarafından her yıl yayınlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık, eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alan insani gelişme endeksi ile ölçülen 2013 insani gelişme raporuna göre, Türkiye İnsani Gelişme sıralamasında 2012 yılında 0.722 endeks değeriyle 187 ülke arasında 90. Sırada yer almaktadır. 2010-2012 yılları arasında çok yüksek insani gelişme kategorisinde olan ve insani gelişme endeksinin en yüksek olduğu ilk iki ülke Norveç ve Avustralya'dır. Bu yıllar arasında en düşük İGE değerine sahip ülkeler Nijer ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir (Doğan, Tatlı, 2014:106).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı İşgücü İstatistiklerine göre 2013 yılı Aralık döneminde Türkiye'de istihdam bir önceki yılın aynı dönemine göre 496 bin kişi artarak 25 milyon 262 bin kişiye yükselmiştir. Tarım sektöründe çalışan sayısı 179 bin kişi azalırken, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 675 bin kişi artmıştır. İstihdam edilenlerin %21,8'i tarım, %19,6'sı sanayi, %6,9'u inşaat, %51,6'sı ise hizmet sektöründe yer almaktadır. İstihdam edilenlerin oranı bir önceki yılın aynı dönemine oranla 0,2 puanlık bir artış göstererek %44,9'dan %45,1'e yükselmiştir.

Mevsim etkilerinden arındırılmış istihdam edilenlerin sayısında 2013 yılı Aralık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 210 bin kişilik artış, işsiz sayısında ise 99 bin kişilik azalış olmuştur. Mevsim etkilerinden arındırılmış işgücüne katılım oranı bir önceki döneme göre 0,1 puanlık artış ile %50,9, istihdam oranı ise 0,3 puanlık artış ile %46,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı ise 0,4 puan azalış ile %9,4 gerilemiştir. Ekonomik faaliyete göre istihdam edilenlerde en fazla artış 84 bin kişi ile hizmet sektöründedir.

Tablo 3: Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri, Aralık 2012-2013

	Türkiye		Kent		Kır	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Kurumsal Olmayan Nüfus	74 026	74 867	50 603	51 084	23 423	23 783
15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	55 162	56 012	37 856	38 328	17 306	17 685
İşgücü	27 556	28 071	18 463	18 913	9 093	9 158
İstihdam	24 766	25 262	16 743	16 743	8 475	8 519
İşsizlik	2 790	2 809	2 172	2 170	619	638
İşgücüne Katılma Oranı (%)	50	50,1	48,8	49,3	52,5	51,8
İstihdam Oranı (%)	44,9	45,1	43	43,7	49	48,2
İşsizlik Oranı (%)	10,1	10	11,8	11,5	6,8	7
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	12,4	12,1	12	11,8	14,1	13,7
15-24 Yaş İşsizlik Oranı(%)	19,8	18,7	22	20,5	15,6	14,9
İşgücüne Dahil Olmayanlar	27 605	27 941	19 393	19 415	8 212	8 527

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16005>, (E.T.: 15.07.2014).

İşsizlik oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,1 puanlık azalış ile %10 seviyesinde gerçekleşmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı 0,3 puanlık azalış ile %12,1, 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlik oranı ise 1,1, puanlık azalış ile %18,7 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,1 puan artarak %50,1 seviyesinde ulaşmıştır. Aynı dönemler doğrultusunda yapılan

karşılaştırmalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı değişim göstermeyerek %70,9, kadınlarda ise 0,3 puanlık artış ile %29,9 seviyesinde gerçekleşmektedir.

Türkiye’de yoksulluğun kapsamlı bir şekilde ele alınarak ölçülebilmesi için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından düzenli olarak gerçekleştirilen yoksulluk araştırması çalışmaları bu uygulamalara iyi bir örnek olarak gösterilebilmektedir.

Tablo 4: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2006-2012

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye							
Kişi Başı Günlük 2,15\$ Altı	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06
Kişi Başı Günlük 4,3\$ Altı	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27
Kent							
Kişi Başı Günlük 2,15\$ Altı	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02
Kişi Başı Günlük 4,3\$ Altı	6,13	4,4	3,07	0,96	0,97	0,94	0,6
Kır							
Kişi Başı Günlük 2,15\$ Altı	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14
Kişi Başı Günlük 4,3\$ Altı	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2012, 6 Aralık 2013.³

Aralık 2013’te Türkiye’de TÜİK tarafından oluşturulan yoksulluk çalışması sonuçlarına, 2012 yılında satın alma gücü paritesi bakımından kişi başı dolar cinsinden yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranlarında düşüş gözlenmektedir. Kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine göre 2,15doların altında kalan fert oranı 2011 yılında %0,14 iken, bu oran 2012 yılında %0,06 olarak görülmektedir. Yoksulluk sınırı,

³ Tablo 3’te 1 \$’ın satın alma gücü paritesine göre karşılığı olarak 2006 yılı için 0,921 TL, 2007 yılı için 0,926 TL, 2008 yılı için 0,983 TL, 2009 yılı için 0,917 TL, 2010 yılı için 0,990 TL; 2011 ve 2012 yılları içinde 1,004 TL kullanılmıştır.

Not: 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

carî satın alma gücü paritesine göre 4,3 dolar aralığında ise 2011 yılına %2,79 olan yoksulluk oranı, 2012 yılında % 2,27'ye gerilemiştir.

Geçmiş yıllardan bu yana kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerde yaşayanlara oranla daha fazla olmaktadır. Cari satın alma gücü paritesine göre 4.3 dolar sınırı doğrultusunda kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2011 yılında % 6,83 olan yoksulluk oranı, 2012 yılında %5,88 olarak görülmektedir. Kentsel yerlerde yaşayanlar içinde cari satın alma gücü paritesi 4,3 dolar olarak sınırlandırıldığında 2011 yılında %0,94 olan yoksulluk oranı, 2012 yılında %0,60 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları (2002-2009)

Hanehalkı Türü	Yoksul fert oranı (%)					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Çekirdek Aile (çocuklu)	24,30	18,99	17,41	16,05	15,42	15,98
Çekirdek Aile (çocuksuz)	12,98	8,55	10,14	7,92	8,76	9,86
Ataerkil veya Geniş Aile	32,03	27,31	20,24	23,92	21,79	24,48
Tek Yetişkinli Aile, Diğer	23,78	15,78	19,77	16,15	22,46	19,29

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013.

Yoksulluğun oluşumunda hanehalkı büyüklüğü de önemli bir yere sahiptir. Hanehalkı içerisinde çalışma çağına olmayan nüfusun artması, hanehalkı gelirlerinin daha fazla fert tarafından paylaşılacağından, fert başına düşen gelir miktarı azalarak yoksulluğa sebep olmaktadır (Demir Şeker, 2008:49). Tablo 5'te görüldüğü gibi çocuklu çekirdek ailede 2009 yılında yoksulluk oranı %15,98 iken, çocuk sahibi olmayan çekirdek ailede

yoksulluk oranı %9,86 olmuştur. Ataerkil veya geniş ailede yoksulluk oranı %24,48, tek yetişkinli ailede ise %19,29 olarak belirlenmiştir.

TÜİK tarafından 2013 yılı Eylül ayında gerçekleştirilen gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre en zengin kesimin gelirleri en yoksul kesimin gelirlerinin sekiz katı olarak belirlenmektedir. Tablo 6'ya göre yüzde 20'lik gruplarda, en yüksek gelire sahip olan son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %46,6 iken, en düşük gelire sahip olan ilk gruptakilerin aldığı pay %5,9'dur. Bunun sonucunda, son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20'lik gruba göre 8 kat olmaktadır. P80/P20 göstergesi hem kentsel yerler hem de kırsal yerler için 7,2 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 6: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar, 2011-2012⁴

Yüzde 20'lik Fert Grupları	Türkiye		Kent		Kır	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Toplam	100	100	100	100	100	100
İlk Yüzde 20	5,8	5,9	6,2	6,4	6,1	6,1
İkinci Yüzde 20	10,6	10,6	10,8	10,9	10,9	11,2
Üçüncü Yüzde 20	15,2	15,3	15,2	15,3	15,7	15,9
Dördüncü Yüzde 20	21,7	21,7	21,5	21,3	22,5	22,8
Son Yüzde 20	46,7	46,6	46,2	46,1	44,8	44
Gini Katsayısı	0,404	0,402	0,394	0,391	0,385	0,377
Son Yüzde 20'lik Yüzde 20(P80/P20)	8	8	7,4	7,2	7,4	7,2

Kaynak: TÜİK; Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2012, 23 Eylül 2013.

TÜİK 2013 yılı gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçları doğrultusunda gelir dağılımında bir önceki yıla oranla 0,002 puanlık bir iyileşme gözlenmektedir. Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden gini katsayısı bir önceki yıla 0,002 puanlık bir düşüş ile

⁴ Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “ilk yüzde 20'lik grup” geliri en düşük olan grubu, “son yüzde 20'lik grup” ise geliri en yüksek olana gurubu göstermektedir.

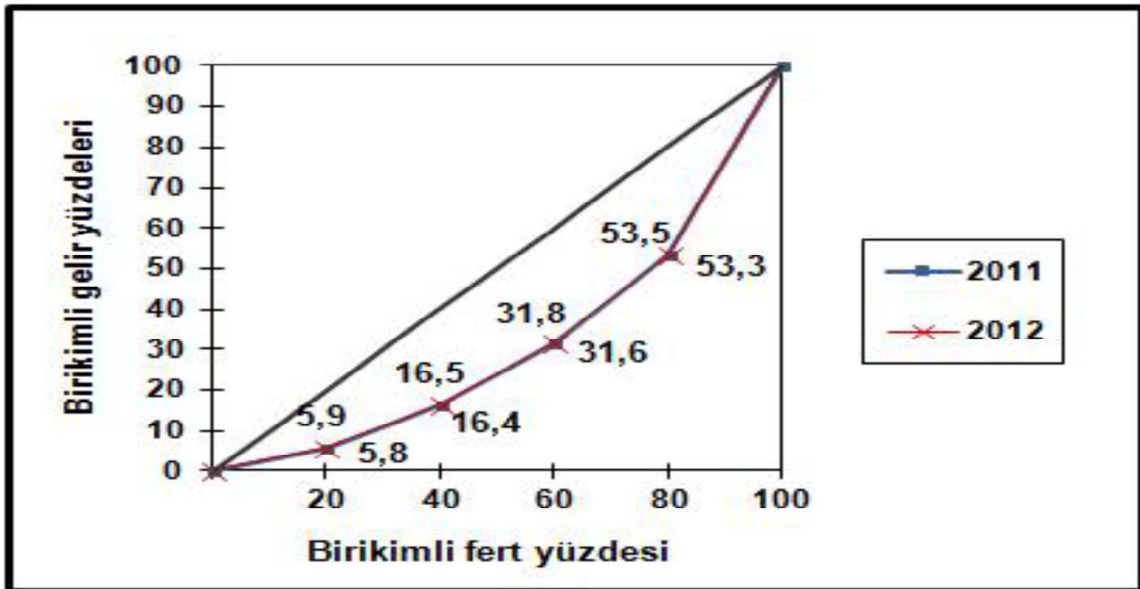
0,402 olarak belirlenmiştir. Gini katsayısı kentsel yerleşim yeri için 0,391, kırsal yerleşim yerleri için de 0,377 olarak hesaplanmıştır.

Türkiye’de ortalama yıllık hanehalkı başına düşen gelir 26 577 TL olarak, ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri ise 11 859 TL olarak hesaplanmaktadır. İstanbul Bölgesi 16 126 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirinin en yüksek olduğu bölge olarak görülmektedir. Bunu, 14 160 TL ortalama gelir ile Batı Anadolu Bölgesi izlemektedir. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 5 870 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmaktadır.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre toplam gelir içerisinde maaş-ücret gelirlerinin %46,5’lik oranla en fazla paya sahip olduğu belirtilmektedir. Maaş-ücret gelirlerini %20,4 ile müteşebbis gelirleri ve %20 ile sosyal transferler izlemektedir.

Sosyal transferlerin %92’sini emekli ve dul-yetim aylıkları oluşturmaktadır. Emekli ve dul-yetim aylıkları toplam gelir içerisinde %18,4’lük bir paya, diğer sosyal transferlerin ise %1,6’lık bir paya sahip olduğu belirtilmektedir. Müteşebbis gelirlerinin ise %66,7’si tarım dışı gelirlerden meydana gelmektedir.

Grafik 2: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Lorenz Eğrisi, 2011-2012.

Kaynak:TÜİK; Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2012, 23 Eylül 2013.

Gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliğin gösterimi olan Lorenz eğrisinde bir önceki yıla göre gelir dağılımında önemli bir değişim olmadığı eğrideki çakışma ile görülmektedir.

Nüfusun %16,3'ü yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre nüfusunun %16,3'ü yoksulluk riski altında kalmaktadır. Kentsel ve kırsal yerler için hesaplanan yoksulluk sınırlarına göre, kentsel yerlerde bu oran %13,8 iken, kırsal yerlerde %16,3 olarak belirlenmiştir.

Dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanan “sürekli yoksulluk” oranı, son yılda ve önceki üç yıldan en az ikisinde yoksulluk riski altında olanlar olarak ifade edilmektedir. Sürekli yoksulluğun hesaplanmasında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin %60'ı dikkate alınmaktadır. Gerçekleştirilen hesaplar sonucuna göre, hem 2011 hem de 2012 yıllarında sürekli yoksulluk riski altında olanların oranı %16 olarak belirlenmiştir.

Maddi yoksulluk oranında bir önceki yıla göre düşüş yaşanmıştır. Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan nüfusun oranı olarak tanımlanan ve belirlenmiş dokuz maddeden en az dördünü karşılayamama ya da mahrum olma durumunu tanımlayan “maddi yoksulluk” oranı 2011 yılında %60,4 iken 2012 yılında %59,2 olarak hesaplanmıştır.

2.2.2 Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Çabaları

Dünyada yoksulluk alanında oldukça geniş bir çaplı bir kriz yaşanmasına karşın Türkiye’de 1990’lı yıllara kadar yoksulluk sorunu ne resmi olarak ne de bilimsel olarak ifade edilmiştir. Türkiye’nin geçmişte içinde bulunduğu toplumsal ve politik durum 1980’li yıllara kadar yoksulluğun ve eşitsizliğin bir sorun olarak görülmediğini göstermektedir. Yoksulluğa ve eşitsizliğe karşı toplumsal duyarlılıklar, ahlaki, politik ve insani duyarlılıklar basit geleneksel yaklaşım mekanizmalarının dar çerçevesi içerisinde kalmaktadır (Şengür, 2011:58). Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi 1980’ler öncesi yaşlı, özürlü ve kimsesiz çocukları hedef alan başka bir ifadeyle sadece bu kesimi yoksul kabul eden bir anlayışı benimsemektedir. Yoksulluk gelir dağılımının bir sonucu olarak değil arızı bir olgu olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla yoksullukla mücadele çabaları da arızı olarak gerçekleştirilmektedir (Arpacıoğlu, 2012:91).

Yoksullukla mücadelede 1980’lerin ikinci yarısından sonra kurumsal bazda ele alınmaya ve uygun politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle 90’lı yıllarda meydana gelen ekonomik krizlerin meydana getirdiği olumsuz koşullar, gerek akademik alanda, gerekse de kamu yönetimi ve sivil toplum kuruluşları düzeyinde yoksulluk konusuna karşı

olan ilginin artmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de yoksulluk sorununun çözümünde son yıllara kadar işsizlik sorunuyla mücadelede olduğu gibi yoksullukla mücadelede de ekonomik büyümenin önemine dikkat çekilmekte ve hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında hızlı ekonomik büyümenin işsizlik ve yoksulluk gibi sorunları kendiliğinden çözeceği düşünülen iyimser bir yaklaşım benimsenmektedir. Fakat bu yaklaşımın yoksulluk sorununun tek başına çözemeyeceği geç de olsa anlaşılmakta ve Türkiye’de yoksullukla mücadelede büyümenin yanında doğrudan mücadele yöntemlerinin de uygulanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Gündoğan, 2008). Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması dolayısıyla yoksulla mücadele politikalarının sosyoekonomik içerikli olması gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele sadece ekonomik unsurlara indirgenemeyecek kadar karmaşık bir alandan oluşmaktadır. Siyasi yapıyla ve bu yapı içerisinde yer alan siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları ile ve bu kuruluşların birbirleriyle olan ilişkisi gibi birçok etkeni içinde barındırmaktadır. Devletin temel amaç ve görevleri arasında aile huzur ve refahının sağlanması, özellikle anne ve çocuğun korunmasına ilişkin uygulamalar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın çeşitli maddelerinde yer almaktadır (Şengür, 2011:58). Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasının 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı devletin bu tanımında yer alan “sosyal” niteliğine uygun bir şekilde anayasa güvence altına alınmaktadır. 1982 Anayasası sosyal güvenlik hakkını üç madde halinde ele almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 22. maddesinde yer alan ve her insanın sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu belirten ilke, 1982 Anayasasının 60. maddesinde yer almaktadır. 1982 Anayasasının 60. maddesinde herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmekte ve devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmakla görevlendirilmektedir. Anayasanın 61. maddesinde sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kişiler sayılmakta ve bunların korunması görevi de devlete verilmektedir. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunacak kişiler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, malul ve gaziler, sakatlar, yaşlılar ve korunmaya muhtaç çocuklardan oluşmaktadır. Anayasanın 62. maddesinde de yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının ve yakınlarının sosyal güvenliklerinin korunması konusunda devlet gerekli önlemleri almakla sorumlu tutulmaktadır (A. Can, Ekmekçi, 2012: 75-77).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi kentli çalışanları dikkate alan bir yaklaşımla meydana getirilmektedir. Devlet memurları ve çoğu kamu iktisadi teşebbüslerinde olmak üzere işletmelerde çalışan işçiler sosyal güvenlik sistemi içinde bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sistemindeki kapsamı konusundaki bu yetersizlik uzun yıllar boyunca toplumun önemli kesiminin özellikle kırsal istihdamın sosyal güvenlik sistemi dışında kalmasına sebep olmaktadır. 90’lı yıllarda sosyal güvenlikte değişim ve dönüşümün gerçekleştirilmesi gerekliliği dile getirilmeye ve 2000’li yılların başlarında köklü dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin gelişim süreciyle birlikte üçlü bir yapı oluşumu meydana gelmektedir: Memurları kapsayan emekli sandığı, işçileri kapsamına alan Sosyal Sigortalar Kurumu ve esnaf ve küçük sanatkarı kapsayan Bağ-Kur’dan oluşmaktadır. Son dönemde 2001 yılında gerçekleşen en önemli değişim bu üç kurumun Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında birleşmesi ve bunun sonucunda SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur’un sağladıkları olanakların eşitlenmesi olarak ifade edilmektedir. Sosyal güvenlik alanında gerçekleşen diğer bir önemli gelişme ise Genel Sağlık Sigortası (GSS) uygulamasıdır. GSS ile tüm nüfus sağlık güvencesi kapsamı altına alınmıştır. Çalışanlar ve onlara bağımlılar eskisi gibi eskisi sosyal sigorta sistemi kapsamındayken daha önce kapsam içerisinde olmayan iki kesim, çalışma ilişkisinde bulunmayanlar, kendileri zorunlu prim ödeyerek ve elde ettikleri geliri belirli bir sınırın altında olanlar devletin primlerini ödemesiyle sağlık sigortası kapsamı altına girmektedirler. Düzenlemeye göre, aile içindeki gelirin kişi başına düşen aylık tutarı brüt asgari ücretin üçte birinden az olanların primleri devlet tarafından ödenecektir. Sistemle, primini kendileri ödemek zorunda olanlar eğer primlerini ödemezlerse ödeyene kadar sınırlı bir hizmet alabileceklerdir. Sağlık hizmetlerinden yararlananların belirli oranlarda katkı payı ödemesi gerektiği yasalarda belirtilmektedir (Şener, 2010:9). Sosyal güvenlik sisteminde yapılan son değişikliklerle yoksulların tümünü kapsayacak düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Sosyal yardımlar, geçinme gücünü içinde olan toplumdaki dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yoksul ve az gelirli kişilerin yaşamlarının güvence altına alınması doğrultusunda kamu sorumluluğu ilkesinin kabul edilmesinden doğmaktadır. Sosyal yardım, gelir ve muhtaçlık kontrolüne bağlı ve karşılıksız olarak kamu tarafından sağlanan yardımları belirtmektedir. Sosyal yardımlar, zorunlu katılma ilkesine dayanmayan ya da katılım ile karşılığı arasında bir ilişki bulunmayan, genel devlet bütçesinde ya da belirli bir amaca ayrılmış özel vergilerle finanse edilen kamu yardımları olarak ifade edilmektedir

(Metin, 2012: 138-139). Sosyal yardımlar bireylerin asgari sosyal güvenlik ihtiyacını karşılayan karşılıksız yardımlardan meydana gelmektedir. Sosyal yardımlar sosyal güvenlik sisteminin temel araçlarından birini oluşturmaktadır.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası işsizliğin artması, yoksulluğun görünür nitelik kazanması, hükümetin yoksulluk konusunda daha aktif bir rol almasını benimsemesine yol açmış ve Fona aktarılan kaynaklarda artış oluşmuştur. Aynı dönemde ülkedeki yoksul kesimin daha sistematik bir yardıma ihtiyaç duyduğu gerçeğinden hareketle, Dünya Bankası'nın finansal ve teknik desteği ile Sosyal Risk Azaltma Proje desteği başlatılmış ve 500 milyon \$ değerindeki Şartlı Nakil Transferleri (ŞNT) uygulamasına başlanmıştır (Gürses, 2007: 67). Sosyal Risk Azaltıcı Projeler ŞNT bileşeni kapsamında, yoksulluk sebebiyle çocuklarını okula kaydettiremeyen, gönderemeyen veya okuldan almak zorunda kalan, okul öncesi çocuklarını düzenli sağlık kontrollerine götüremeyen ailelerin ya da düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan anne adaylarının ekonomik yönden desteklenmesi hedeflenmektedir (Metin, 2012: 140-141). Türkiye'de düzenli bir sosyal yardım sistemini yerleştirmek için ilk örnek uygulama olan ŞNT ile temel eğitim ve sağlık hizmetleri alabilmeleri için nüfusun en yoksul %6'lık kesimi hedef alınmakta, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı koordineli çalışması ile düzenli sağlık kontrollerin sürdürülebilmesi koşulu ile ödemeler gerçekleştirilmektedir (Gürses, 2007: 67).

2.2.2.1 Yoksullukla Mücadelede Devlet

Yoksul olarak doğan ve sonradan yoksul duruma düşen kişiler devlet tarafından sosyal yardım ve hizmetlerden yoksun bir halde kendi hallerine bırakılamaz. Aksi takdirde bu durum hem yoksul kişilerin yaşamını hem de toplum yaşamını tehlikeye sokabilecek boyutlara ulaşacaktır. Bir bakıma yoksulların devlet tarafından korunması toplumsal düzeninde korunması anlamına gelmektedir. Hakları çiğnenen ve sosyal adaletten payını alamayan kesimlerin büyümesi sosyal hizmetlere olan ihtiyacı arttırmaktadır. Sosyal hizmetlerin temellinde insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik fırsatların yaratılması düşüncesinin ve felsefesinin bulunması insan hakları ihlallerine karşı sosyal hizmet müdahalelerini geliştirmektedir. 1980'li yıllara kadar ülkemizde yoksulluğa ve yoksullara yönelik olarak doğrudan bir müdahale görülmemekte, yoksulluk yönetiminde ilk kez devletin doğrudan yer aldığı kurumsal yapı 1986 yılında kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) olmaktadır

(Pire, 2011:46). SYDTF, 01.12.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5263 sayılı Kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Fonun başlıca faaliyetleri; il ve ilçe vakıfları kanalıyla her ay yapılan periyodik yardımlar, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, eğitim yardımları, yakacak yardımları, gelir getirici ve istihdam yaratıcı proje yardımlarından oluşmaktadır. Periyodik yardımlar, il ve ilçe vakıfları tarafından ihtiyaç sahiplerine gıda, yakacak, ilaç gibi acil ve gündelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerçekleştirilen yardımlardan meydana gelmektedir. Yardımların gerçekleştirilebilmesi için Fon tarafından vakıflara her ay kaynak aktarımı gerçekleştirilmektedir (Metin, 2012:140).

Yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin en kapsamlı ve en etkili sosyal yardım hizmetlerinden birini de 1935 yılında kurulan Çocuk Esirgeme Kurum oluşturmaktadır. 1983 yılında hizmetlerin tek elde toplanması ve daha etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla 2828 sayılı yasa çıkartılmıştır. 2828 sayılı yasa ile yeni bir oluşum içine giren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK); yoksulları tespit etmiştir, uygun koşullarda ihtiyaçlarını sağlamayı, birden fazla kurum veya kuruluştan yardım alanları ya da almaya çalışanları belirleyip, toplumun tüm kesimlerinin yardımlarından etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda toplumun diğer kesimlerindeki kaynakları harekete geçirmek de kurumun görevleri arasında bulunmaktadır. SHÇEK ayni ve nakdi yardımlar yoluyla yoksullara yardımlarda bulunmaktadır. Ayrıca yoksul ve kimsesizlere kurum bakımı, meslek edindirme, istihdam sağlama gibi görevlerde üstlenmektedir. SHÇEK'in hizmetleri sadece yoksullara yönelik değil, sosyal yoksunluk içinde bulunan ve kendine yetemeyen kişi, grup ve toplulukları da kapsamaktadır (Bolayır, 2007: 71).

Sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesi ve uygulamalar konusunda var olan tereddütlerin giderilmesine yönelik atılan önemli bir adım Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ve mevcut yapıdaki çok başlılığın giderilmesidir. 08.06.2011 tarihinde yayınlanan resmi gazete ile yürürlüğe giren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesinde düzenlenen Bakanlığın görevleri arasında sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin önemli hükümler yer almaktadır. Bakanlık, sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve strateji geliştirmek, uygulamak ve uygulamayı izlemekle görevli tutulmaktadır. Yine aynı maddede Bakanlığın görevleri arasında çocuklara,

kadınlara, engellilere, yaşlılara, şehit yakınlarına, gazilere ve toplumun sosyal yardım ve korumaya ihtiyaç duyan kesimlerine yönelik her türlü ihmal, istismar, ayrımcılık ve dışlanmanın önlenmesi ve bu kesimlere yönelik sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinin yürütülmesi bulunmaktadır. Bakanlık sosyal yardım ve hizmet alanlarında ulusal politika ve stratejiler geliştirmek ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevli tutulmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla Başbakanlık ya da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak sosyal yardım ve hizmet faaliyetinde bulunan kurumlar (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesi altında toplanmaktadır (Metin, 2012: 143).

Türkiye’de yoksullukla mücadeleye yönelik devlet tarafından gerçekleştirilen faaliyetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yanında yerel yönetimler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Genel olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yerel Yönetimler ülkemizde yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren kamu kuruluşlarını oluşturmaktadır.

2.2.2.2 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), sivil toplumun içinde gelişip büyüyen, devletin üzerinde söz hakkı olmadığı, belirli ortak toplumsal amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş olan gönüllü kuruluşları ifade etmektedir. Toplumsal bir sorun olan yoksullukla mücadelede esas görev devlete düşmekte iken, yoksulluğun toplumun bütünün ortak bir sorunu olması sebebiyle pek çok sivil toplum kuruluşu yoksullukla mücadeleyi kendilerine bir görev olarak görmekte dirler (Yalçın, 2008: 32-33).

Küreselleşme süreci ile birlikte oluşan ya da güçlenen neo-liberal ideoloji, devletin pek çok alandaki faaliyetlerini STK'lara devreden bir anlayışı taşımaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik dahil devletin pek çok alandaki faaliyetleri STK'lara ya da piyasaya devredilmektedir (Uğur, 2011: 216). Yoksullara direkt parasal yardımlarda bulunmayı öngören sosyal yardım devleti anlayışı artık işlerliğini kaybetmektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için devlet merkezli politikaların çözüm olmadığı anlaşılmaya

başlanmıştır. Yoksulluğun ancak uzun vadeli bir süreç içinde çözüme kavuşturulabilecek bir sorun olarak düşünülmesi gerekmektedir. Devlet tarafından oluşturulan politikalar çoğu kez piyasa şartlarının meydana getirdiği olumsuz sonuçları gidermede yeterli olmamaktadırlar (Sunar, 2003: 134). Sosyal devletin ekonomik imkansızlıklarından dolayı mevcut sosyal güvenlik mekanizmaları ile yoksulluk sorunu karşısında aciz kalması sonucunda alternatif kaynak ve yöntemlerin geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Varlık, Ören, 2007: 650). Devlet, bazı sorunların çözümü olduğu kadar, bazı sorunlarında ortaya çıkışının temel sebebi olabilmektedir. Devlet sorunların belirlenmesinde başarılı olabilmekte fakat sorunların çözümünde işlevsiz kalmaktadır. Belirtilen sebepler dolayısıyla devlet yoksulluk sorunun çözümünde yetersiz kalmaktadır ve bu doğrultuda yoksulluk sorunun çözümü için sivil inisiyatiflerin oluşturulmasının önemi ortaya çıkmaktadır (Sunar, 2003: 134-135).

STK'lar kamu kuruluşlarının yoksulluğun azaltılması konusunda eksik kaldığı noktaları tamamlamaktadırlar. Esnek yapıları, gönüllük ve katılımcı örgütlenmeye dayanan çalışma biçimleri sayesinde yoksullukla mücadele kapsamında toplumdaki sosyal dayanışma duygusunu arttırabilmede önemli rol üstlenmektedirler (Zülfikar, 2010: 41).Yoksullukla mücadeleyi kendisine görev edinen STK'lar, tolu mu meydana getiren bireylerin desteklerini sağlayıp, sosyal sorumluluk bilincini harekete geçirmektedirler. STK'ların tek bir konu üzerine odaklanma ve o konu üzerinde faaliyetler gösterme gibi avantajlı durumları söz konusu olmaktadır. STK'ların devlet kadar büyük boyutlarda kaynakları ve imkanları olmasa da yine pek çok durumda devlet kurumlarından daha başarılı oldukları görülmektedir (Yalçın, 2008: 33). STK'lar yoksullukla mücadelede konusunda yönetim yapılarındaki sadelik ve yerel bazlı kuruluşlar olmaları sebebiyle devlete oranlara etkin bir role sahip olmaktadır.

STK'lar, ekonomisi gelişmiş olsun ya da olmasın, sadece devletin sosyal yardım alanındaki eksiklerini tamamlayıcı bir örgüt olarak ortaya çıkmamakta aynı zamanda yoksulluğun kalıcı olarak ortadan kaldırılması gerekliliği yönünde kolektif bilinçlenmeye katkı sağlamaktadırlar. Yoksullukla mücadele konusunda devletlerin yeni politikalar oluşturmasını veya mevcut politikaların yeniden gözden geçirilmesini sağlamaktadırlar. Örgütlü sivil toplum, sosyal konularda devletin önüne geçerek, hükümetleri de sosyal sorunlar karşısında harekete geçirmekte ve gerçek bir sosyal devlet yapısının oluşumuna öncülük etmektedir (Uğur, 2011:220). Yoksullukla mücadele alanında devletin dışında

kalan ve gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturulan STK'lara örnek olarak Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği gösterilebilmektedir (Bolayır, 2007: 71).

2.3 Yoksulluğun Etkileşimleri

Yoksulluk bireylerin sadece gelir, tüketim gibi maddi nesnelere (gıda, barınma, giyim vb.) yoksun olmalarını değil aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaştırma vb. hizmetlerden de mahrum olmalarını ifade etmektedir (İbrişim, 2008: 3). Yoksulluk farklı olguların meydana gelmesine katkı sağladığı gibi meydana gelen farklı olgularda yoksulluğun oluşumuna katkı sağlamaktadır. Yoksulluk; sosyal dışlanma, gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik, küreselleşme, beşeri sermaye vb. kavramları hem etkilemekte hem de onlardan etkilenmektedir.

2.3.1 Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk

Günümüzde halen sosyal dışlanma kavramının yoksulluk ve marjinalleşme kavramları ile benzerlik ve farklılıkları tam olarak ortaya konulamadığından sosyal dışlanma muğlak bir kavram olarak varlığını devam ettirmektedir. Özellikle, sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramı arasındaki ilişkiye baktığımızda aradaki ayrımın sadece yeni bir adlandırma ile mi ilişkili olduğu yoksa dezavantajlara ve sosyal politikaya yeni bakış açıları getirdiği önemli tartışma konusunu oluşturmaktadır. Örneğin; Kilmurray'a göre sosyal dışlanma yeni bir kavramı tanımlayıcı olmaktan ziyade önceden var olan yoksulluk gibi kavramların yeniden isimlendirilmesini ifade etmektedir (Şahin, 2009: 81). Sosyal dışlanmanın sadece kavramsal bir vurgu değişikliğinden ibaret olduğunu söyleyen Atkinson, sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramının aynı şeyi ifade ettiğini söylemektedir. Atkinson'a göre sosyal ilişkiler ve dinamiklik unsuru sosyal dışlanmaya daha geniş bir boyut kazandırmaktadır (Atkinson, 1998: 13-14). Abrahamson sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki tek farkın farklı zamanlarda ortaya çıkmaları olduğunu söylemektedir. Yoksulluk, sanayileşme ile ilgili klasik bir olgu olup, işçi sınıfının zengin kesim tarafından sömürülmesi nedeniyle zenginlik kavramının tam tersini nitelemektedir. Sosyal dışlanma ise postmodern bir kavram olup bütünleşmenin tam tersini ifade etmektedir (Şahin, 2009: 81). Sosyal dışlanma çeşitli nedenler dolayısıyla bireylerin toplum dışına itilmesini yalnızlaşmasını ifade etmektedir.

1970'lere kadar yoksulluk kavramı yaşanmakta olan toplumsal olguları açıklamada yeterli olurken, 1990'ların dünyasında meydana gelen değişim karşısında yeterliliğini kaybetmiştir. Küreselleşme ve teknolojik olarak yeniden yapılanan dünya ekonomisine uyum sağlayamayan grup ve kişiler kolayca dışlanabilmektedirler (Tekeli, 2000: 144).

Yoksulluk ve sosyal ve dışlanma arasındaki benzerlik ve farklılıklara yönelik tartışmalara bir çözüm üretebilmek için öncelikle yoksulluğun nedenleri ve sonuçları ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Daha sonra ise yoksulluğun diğer refah problemleri ile ilişkisine bakılmalı ve sosyal dışlanmanın hangi durumlarda meydana geldiği incelenmelidir. Yoksulluğun ölçümünde mevcut iki çeşit yöntem bulunmaktadır. İki yöntemden birincisi gelir yoksulluğunu, ikincisi yoksunlukları ölçmektedir. Gelir yoksulluğunun sağlık, psikolojik rahatsızlıklar, ekonomik istikrarsızlık, işsizlik ve bunun gibi refah sorunlarıyla ilişkisi oldukça zayıf iken, yoksunluklar yaklaşımına göre bazı mal ve hizmetlerin tüketiminden mahrum kalan bireyler buna bağlı olarak diğer refah problemlerine de maruz kalmaktadırlar. Çünkü kötü yaşam koşullarına sahip kişiler gelir yoksulluğu içinde olmasalar bile, çok çeşitli refah problemlerinden olumsuz yönde etkilenmektedirler. Çok çeşitli refah problemlerinin bir arada ve aynı zamanda görülmesi olarak tanımlanan sosyal dışlanmanın ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Sosyal dışlanma dezavantajların ilerlemiş hali olarak tanımlanmaktadır (Larsson, Halleröd, 2008: 15).

Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarının her ikisinin de temelinde sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik bulunmaktadır. Yoksulluk düşük gelir temelli geleneksel yaklaşımlarla ilişkilendirildiği zaman iki kavram arasındaki farklılık belirgin hale gelmektedir. Ancak yoksulluk daha geniş olarak çok boyutlu dezavantajlılık ve yeterliliklerden yoksunluklar kapsamında ele alınırsa sosyal dışlanmışlığın yoksulluğun bir yansıması olduğundan söz edilebilmektedir (Şahin, 2009: 84).

Yoksulluğu sadece maddi yönüyle dikkate almak, yoksulluk kavramını oldukça dar bir kalıba sokmaktadır. Çünkü yoksulluk maddi imkansızlıklardan daha sonra sosyal, kültürel ve toplumsal imkansızlıklara da sebep olabilmektedir. Sosyal dışlanma da sosyal, ekonomik, politik, kültürel, sosyal koruma ve destek alanlarındaki eksikleri yansıtmaktadır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarının çoğu zaman aynı anlamda kullanılmasının sebeplerinden biri budur (Seyyar, 2003: 4).

Toplumda entelektüel ve politik olarak güçlü elitlerden oluşan hiyerarşik bir yapı mevcut olmaktadır. Mevcut sosyal düzen içerisinde yaşayan bireyler karşılıklı ödev ve

yükümlülükler sahip olmaktadır. Sosyal dışlanma tam bu noktada bireylerin kendini bu düzenin dışında hissettiği anda meydana gelmektedir. Fransızlar gelir yoksulluğunu sosyal dışlanmanın bir parçası olarak görürken, Anglo-Saxon geleneği sosyal dışlanma ve yoksulluğu iki farklı kavram olarak ifade etmektedir (De Haan, 1999: 4). Yoksulluk sosyal dışlanmanın sebebini oluştururken, sosyal dışlanma da yoksulluğun sebebini oluşturmaktadır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarının kökenleri farklı olmalarına rağmen, birbiri yerine geçebilen ve aynı anlamları ifade eden kavramlar olarak kullanıldığı da görülebilmektedir. Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları birbirleriyle iç içe geçmiş kavramlardır. Yoksulluk sosyal dışlanmaya sebep olabilir, aynı şekilde sosyal dışlanmada yoksulluğa sebep olabilmektedir. Yoksulluk sınırının altında kaldıkları halde bazı destek mekanizmaları sayesinde fiziksel kaynaklara ulaşmakta ve işgücü piyasasına katılmada sıkıntı yaşamadan rahat bir yaşam sürdürebilen kişiler var olabilmektedir. Yoksul olan kişiler güçlü olan sosyal ağlar sayesinde kendilerini toplumun bir parçası olarak görebilmektedir. Fakat yine de sosyal dışlanmanın yoksulluğu da kapsayacak geniş bir anlamı bulunmaktadır. Sosyal dışlanma kavramının bu kadar geniş bir kavram olmasının nedeni dışlanmış kişilerin her zaman yoksul olmamalarından kaynaklanmaktadır. Sosyal dışlanmanın en önemli özelliği çeşitli sosyal problemlerin aynı anda hissedilmesidir. Dışlananlar her zaman yoksullar değildir. Sosyal dışlanma ağları sayesinde birey yoksulluğa düşmüş olsa da çevresindekiler tarafından korunup desteklenerek kendisini dışlanmış olarak hissetmeyebilmektedir. Ancak yoksulluk sınırının üstünde olduğu halde ekonomik ölçütler dışındaki ölçütlere göre çok daha yoksul ve dezavantajlı sayılabilecek kişiler mevcut olmaktadır (Şahin, 2009: 85).

Sosyal dışlanma ve yoksulluk birbiriyle yakından ilişkilidir, fakat yoksulluk sosyal dışlanmayı meydana getirebilecek tek faktör olarak görülmemektedir. Yoksul olmak, fakirlik sınırında yaşamak ya da genel ekonomik standart ve imkanların atında yaşamak, bu hayatı sürmeye mecbur bırakılmış kimselerin toplumdaki dışlandıklarını ifade edilebilmektedir. Fakat çok iyi kazanan biri de her an toplum dışına itilmeye mahkum olarak görülebilmektedir. Sosyal dışlanma; belli bir kalıba uymamak veya bir grup içerisinde yer almamak ya da toplumun benimsemediği bir gruba aidiyet duygusu ve bilincine bağlı olmamak, yani temel olarak çoğunluğa uymamaktan kaynaklanmaktadır. Yoksulluk, yoksunluk ve dışlanmayı daha da artıran bir faktör olarak görülmektedir

(Hekimler, 2012: 20). Sosyal dışlanma her zaman yoksulluğun oluşumuna sebep olmazken, yoksulluk genellikle sosyal dışlanmanın oluşumuna neden olmaktadır.

Avrupalılar, sosyal dışlanmayı gelir yoksulluğundan farklı olarak yorumlamaktadır. Yoksulluk dağılımla ilgili iken, dışlanma sosyalleşmenin, toplumda yer almanın ve sosyal haklara ve kaynaklara ulaşmanın azalmasını, engellenmesini içeren ilişkisel bir süreci ifade etmektedir. Birçok araştırma, bu iki olgunun birbirinden bağımsız olmakla beraber birbiriyle ilgili sosyal olgular olduğunu göstermektedir. Akademisyenler, sosyal dışlanma kavramının bireysel ve toplumsal kaynaklar ile politik ve sosyal katılımı kapsayan çok boyutlu, geniş kapsamlı dinamik bir süreç olması nedeniyle yoksulluktan daha üstün bir kavram olduğunu söylemektedirler. Sosyal dışlanmada sosyal ve psikolojik koşullar, nüfus, sosyal koruma, ev koşulları, sağlık koşulları gibi birçok faktör rol oynamaktadır. Sosyal ilişki noksanlığı, sosyal desteğe olan bağımlılık, tek ebeveynlik, psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunları da sosyal dışlanmanın öğelerini oluşturmaktadır. Haan'a göre, sosyal dışlanma yoksulluğun tanımlanmasıyla açıklanması arasında meydana gelen boşluğun doldurulmasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Sosyal dışlanma yoksunlukların tanımından ziyade, sosyal ilişkilerin, süreçlerin ve kurumların yoksunluğun birer parçası olduğunu göstermektedir. Kaynaklardan, işgücü piyasasından yoksun kalma ve ekonomideki bazı sektörlerin enformelleşmesi doğrultusunda bireyler sürekli olarak ekonomik sistemin dışına sürüklenmektedir. Sosyal dışlanma temelinde yoksulluk sorunu olmakla birlikte, dışlanmanın sadece gelir dağılımındaki adaletsizliklerden ve bir takım toplumsal ihtiyaçların karşılanamamasından kaynaklanmadığı da akademik çevreler tarafından genel olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2009: 85-86).

Haan, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın birbirlerine yakın kavramlar olduğunu vurgulamakta ve sosyal dışlanmanın yoksunluklara neden olan ilişkilere ve süreçlere odaklanan çok boyutlu bir kavran olduğunun üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavramdır ve güç ilişkileri, kimlik, işgücü piyasası gibi konular üzerinde durmaktadır. Sosyal dışlanma bu özelliği ile yoksulluğu, yoksunluğu, mal, hizmet ve varlıklara erişim olanaklarını ve sosyal haklardaki istikrarsızlıkları bir araya topladığından yoksulluk kavramına göre oldukça geniş bir kavramdır (De Haan, 2001). Sosyal dışlanma yoksulluğa oranla daha geniş bir olgu olarak yoksulluğu da içine almakta fakat aynı zamanda yoksulluğun oluşumunun da bir sebebini oluşturmaktadır.

Temel olarak yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Yoksulluk var olan mevcut bir durumu tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. İşte bu noktada yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında önemli bir farklılık oluşmaktadır. Ortaya çıkan bu önemli fark sosyal dışlanmanın yoksulluğa neden olan çok boyutlu dezavantajlılık sürecinden meydana gelmesidir. Sosyal dışlanma yoksulluk gibi statik bir durumu değil, birçok boyutu olana dinamik bir süreci vurgulamaktadır. Sosyal dışlanmanın dinamik olmasının nedeni, hem geçmiş hem de gelecekteki koşullarla etkileşimde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal dışlanmanın, yoksulluk gibi statik bir kavram olmayıp birçok boyutu olan dinamik bir kavram olması sebebiyle; dışlanmayı tanımlayanların birçoğu kendilerini yoksulluğu durum odaklı olarak tanımlayan önceki yazarlardan farklı görmektedir. Ancak bu durumun klasik gelir odaklı yoksulluk çalışmaları açısından geçerli olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Çünkü son yıllarda gerçekleştirilen yoksulluk çalışmaları, yoksulluğun dinamik boyutlarını da göz önüne almaktadırlar. Sosyal dışlanma kavramının merkezinde topluma katılamama olgusu yer alırken yoksulluk kavramının merkezinde gelir yetersizliği yer almaktadır. Bu bakımdan dışlanma kavramının yoksulluk çalışmalarına yaptığı en önemli katkı dikkati sosyal ilişkiler, sosyal destek, bireysel ve psikolojik özellikler ile topluma katılım gibi maddi olmayan olgulara yöneltmesidir. Bu bağlamda sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları arasındaki temel fark olarak odak noktaları gösterilebilmektedir. Yoksulluk gelir üzerinde odaklanırken, sosyal dışlanma ise yoksulluğa yol açan ve yoksulluğun bir parçası olan süreç ve kurumlardaki sosyal ilişkiler üzerine odaklanmaktadır. Yoksulluk tartışmaları sınıf ve bölünmüşlük konuları ile ilgilenirken, sosyal dışlanma sınıf ve marjinalleşmenin sosyo-kültürel boyutlarını ele almaktadır (şahin,2009: 87-91).

2.3.2 Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk

Toplumun yapısını derinden etkileyen iki temel kavram olan gelir dağılımı ve yoksulluk birbiriyle yakın bir ilişki içerisindedir. Genel anlamda yoksulluk, toplumsal refah düzeyi ve toplumsal yaşam standardının mutlak veya grel olarak minimum bir düzeyinin altında kalan kişinin durumu olarak tanımlanabilmektedir. Spesifik olarak, toplam gelirin yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan minimum ihtiyaçları karşılayamaması durumu şeklinde ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2000: 95).

Günlük yaşamda bireyi ve ailesini ekonomik bakımdan olumsuz yönde etkileyebilecek sayısız risk mevcuttur. Kişiler hastalanabilir, sakat kalabilir, çalışma

yeteneğini belli bir süre için veya ömür boyu kısmen veya tamamen kaybedebilmektedirler. Ailenin geçimini sağlayan kişi veya kişiler ölebilir, gelirlerinde önemli derecede bir azalma meydana gelebilir ya da işsiz kalabilirler. Bu durumda ailenin geliri düştüğü için ihtiyaçların karşılanamaması nedeniyle aile veya bireyler yoksul duruma düşmektedirler. Bu sebeple beşeri ihtiyaçların içinde bulunulan toplum ve koşullara göre karşılanması ile birlikte bu ihtiyaçların yaşam boyu devam edecek bir kapsamda olması gerekmektedir (Korkat, 2013: 21).

İş güvencesinin yokluğu, düşük ücret ve uzun dönemde süregelen işsizlik ekonomik marjinalleşmeyi; sosyal bağların ve sosyal katılım bağlarının kaybolması sosyal marjinalleşmeyi; siyasi katılımdan ve etki sürecinden uzaklaşma politik marjinalleşmeyi ortaya çıkararak yoksullaşma sürecine katkı sağlamaktadır. Yoksulluğun ekonomik, sosyal ve politik boyutları birbiriyle ilişkili ve bütünleyici bir yapıyı oluşturmaktadır (Coşkun, 2005: 181).

Yoksulluğun sosyoekonomik sonuçlarından biri olan psikolojik acı; onura ve özsaygıya yapılan saygısızlık, aşağılama, saldırı ve utanç; güçsüzlük, ses çıkarmama, insan haklarının inkarı ve kısıtlanmış vatandaşlık gibi duyguları bünyesinde barındırmaktadır. Bu duygular yoksul kişilerin öteki olarak yani geri kalanlardan farklı ve aşağı olarak muamele gördüğü bir ötekileştirme sürecinden meydana gelmektedir. Yoksulluğa bağlı ötekileştirme cinsiyet, ırk ve sakatlık gibi sosyal bölünmelerle birleştiğinde daha da kötü bir duruma gitmektedir. Yoksulluk kültürü çözümlenmesinde, yoksulluğun kişisel düzeydeki etkileşimi kendini değersiz ve işe yaramaz hissetme, çaresizlik, aşağılık duygusu, cinsel kimlik konusunda karasız olma, geleceğe ilişkin planları ve umudu olamama, erkek otoritesinin egemenliği ve psiko-patolojik davranışlara tolerans göstermeme gibi tutum ve davranışlar olarak nitelendirilmektedir (Gögül, 2012: 66). Bireylere karşı gösterilen bu olumsuz davranışlar sonucunda bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve gelir dağılımından yeterli pay alamamaktadırlar.

Toplum içerisinde gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalma riski en yüksek olan guruplar; aileleri ekonomik ve mekânsal dışlanma yaşayan çocuklar, eğitim sürecinin dışına itilmiş veya çalışmak zorunda olan çocuklar, sokak çocukları, 65 yaş üstü olup sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunmayan kişiler, özellikle emek piyasasında ayrımcılık ve şiddete maruz kalmaları açısından kadınlar, engelliler, göçmenler, cinsel tercih temelli dışlanma, İslam içi mezhepler

bağlamında dinsel tercih temelli dışlanma, azınlıklar, göçebeler, evsizler, belli meslek grupları, belli hastalığı olanlar, ceza çekmiş olanlar, ilaç bağımlıları ve kaçak işçiler şeklinde sıralanabilmektedir (Adaman, Keyder, 2006: 24-25). Gelir dağılımı adaletsizliğine ve sosyal dışlanmaya maruz kalan kişiler yoksulluk içerisine düşmektedirler.

Yoksulluktan en fazla etkilenen ve yoksullukla en çok karşılaşan grupları, işgücü içerisinde yerleri olmayan çocuklar, yaşlılar ve kadınlar oluşturmaktadır. Çocuklar ebeveynlerinin yaşam özelliklerine bağlı olarak yaşamak zorunda kaldıkları için, kadınların da evlenip çocuk bakmaya yöneldiğinden gelir getirici bir iş yapamamaları gelecekteki yoksulluklarına temel oluşturmaktadır. Yaşlılar giderek artan güçsüzlük ve çalışmaya elverişsiz sağlıkları sebebiyle işgücü dışında kalmakta ve yaşamlarını idame ettirebilmek için gerekli ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekmektedir. Yoksulluğa bağlı olarak gerçekleşen dışlanma kavramı içerisinde yer alan kadınlar, yaşlılar, çocuklar, özürllüler, göçmenler, düşkünler, mülteciler ve etnik azınlıklar aslında temel yoksunluklar ve eşitsizlikler sonucu ortaya çıkan ayrımcılık ve dışlanma nedeniyle yoksul kalan ve yoksullukları süren birey olmaktadır (Gögül, 2012: 67). Yoksulluk olgusunu bireysel özelliklere bağlı olarak açıklamamak ve yoksulu tembellikle, hesabını bilmezlikle, kötü alışkanlıklara sahip olmakla, aile hayatının düzensizliği ile, bazen de çok çocuk yapmakla dışlama eğilimi geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren bir durum olmaktadır (Buğra, 2010: 11).

Yoksulların toplumdan dışlanmasına bağlı olarak kaos, gerilim, illegalite, terör, hırsızlık, gasp, tecavüz ve cinayet gibi suç ve şiddet olaylarında artış ve yoksulluğun göç ile birleşmesi şehirlerin hızla büyümesinin bir sonucunu ifade etmektedir. Gelir dağılımında dezavantajlı kesimler avantajlı kesimlerin zenginliğine, tüketimine, refahına tanıklık etmenin ezikliğini yüksek sesle ifade ederek ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar. Gelir dağılımı adaletsizliği kişilerde dışa dönük fiili suç ve şiddetin yanında kendisi veya yakın çevresiyle sınırlı içe dönük şiddetin varlığı da söz konusu olmaktadır. Kişinin kendisine ve yakın çevresine zarar verme eğilimi kuvvetlenmekte ve başta kendisi olmak üzere topluma zarar veren bir beşeri sermayenin artışı meydana gelmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğin oluşturduğu olumsuz sonuçlara bağlı olarak yoksulluk, hanehalkı ve toplum açısından bakıldığında şiddetin oluşumuna farklı katkılarda bulunmaktadır. Hanehalkı açısından ele alındığında işsizlik nedeniyle üretici etkinliklerinden uzak kalma sonucu yasadışı olaylara sapma, yoksulların kendi aralarında çıkan çatışmalar, yoksulluğun eğitim

olanaklarını kısması sonucunda yoksul kişilerin şiddete daha kolay başvurması, kadın intiharları ve terör cinayetleri gibi olguların arkasında yoksulluğun büyük önem arz ettiği gözlenmektedir (Gögül,2012: 68).

Toplumsal açıdan göçlerin ortaya çıkardığı sosyal gerginlikler, etnik çatışmalar, arazi talanı, toplumsal silahlanma, yasadışı çek-senet tahsildarlığı türünden mafya türü örgütlenmelerin yaygınlaşması, sosyal düzenin adaletsizliği karşısında örgütlü şiddetin yükselmesi, sosyal patlama ve toplumsal kargaşa gibi olguların arkasındaki en önemli neden yoksulluk olarak ifade edilmektedir (Kesici, 2007: 141).

Yoksulluktan zarar gören ve toplumun temelden dejenere olmasına zemin hazırlayan en önemli etken aile kurumu olmaktadır. Türk aile yapısının geçirdiği dönüşümle beraber aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye dönmesi sonucu geniş aile içerisinde var olan dayanışma kavramı geçerliliğini yitirmektedir (Buğra, 2010: 19). Aile içerisindeki rollerin değişimi, aile içi şiddetin artması, çocuğun ihmali ve istismarı, aile bağlarının zayıflaması, kadının sorumluluklarının artması, ailenin parçalanması, yaşlı ve özürülülerin bakımındaki sorunlar, kötü alışkanlıkların artması, yaşam kalitesinin düşmesi vb. yoksulluğun aileler üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya çıkarmaktadır (Gögül, 2012: 69).

Genel olarak yoksul bireylerin gelirlerinde oluşacak artışlar, üst basamaklarda gelir elde eden kesimlerin gelirlerinde meydana gelecek artıştan daha fazla faydaya yol açmaktadır. Dolayısıyla gelirin yüksek gelirli sosyal sınıflardan, düşük gelirli sınıflar lehine yeniden dağılımının sağlanması ile gelir dağılımında daha fazla adalet sağlanarak toplumsal refah ve sosyal barış oluşacak olan durumdan olumlu bir şekilde etkilenecektir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması, toplumda fırsat eşitliğini sağlamakta ve isteyen herkese daha iyi hayat standartlarında yaşama imkanı sunmaktadır (Özdal, 2009: 90). Toplum içerisinde gelir dağılımı adaletinin sağlanması toplumsal barış ve refahı arttıracak ve yoksulluğun ortadan kalkmasına ciddi oranlarda yardımcı olacaktır. Toplum içerisinde yaşayan herkesin hak ettiği geliri elde etmesi yoksulluk sorununu engelleyici bir rol üsleneciktir.

2.3.3 Ekonomik Krizler ve Yoksulluk

Kısa dönem ekonomik krizler birçok durumda kısa vadeli yabancı fonların ülkeyi hızla terk etmeye başlaması sonucunda döviz kurunda, faiz oranlarında ve enflasyon oranında ani sıçramalarla finans piyasasında başlamakta ve kısa sürede üretim ve yatırım

düzeyinde meydana gelen azalmalar gibi reel sektör üzerinde etki göstermeye başlamaktadır. Bir ülke içerisindeki kriz, başta bu ülkenin yakın ekonomik ilişkiler içinde olduğu ülkeler olmak üzere diğer ülkeleri de etkisi altına almaktadır. Ekonomik krizlerden etkilenmemek için ülkelerin savunma mekanizmaları geliştirmesi krizin ilk ortaya çıktığı ülkede ihracat daralması, uluslararası finans piyasalarında artan tedirginlik gibi yollarla mevcut olumsuzlukları daha da arttırıcı yönde etkili olmaktadır. Krizin etkileri daha sonra işgücü piyasalarına, sağlık, eğitim ve sosyal yardım alanlarındaki kısıntılar yoluyla bütçe harcamalarının miktar ve bileşimine ve giderek yoksulluk ve gelir dağılımı olguları üzerine doğru yaygınlaşmaktadır (Koyuncu, Şenses, 2004: 3).

Ekonomik kriz ve yoksulluk ilişkisi kısaca şu şekilde özetlenebilir: Ekonomik krizler yıllarca süren girişler sonucu elde edilen kazanımları yok ederek yoksulluğun ilerlemesine sebep olmaktadır; bir ekonomik kriz sonrası gerçekleştirilen yeni program ve projeler, yoksulluk için yeni fırsatlar sağlayabilmektedir; krizler yoksul kesimin zarar görebilirliğini artırabilmektedir; yoksulluk programları ve projeleri zarar görebilirliği azaltmaya ve yoksulluğun ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçları gidermeye yönelik oluşturulabilmektedir (Bilge, 2009: 26).

Yoksulluk maddi nitelikteki mahrumiyetler sebebiyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksun olma hali olarak ifade edilebilmektedir. Ekonomik krizler ve yoksulluk arasındaki bağıntıyı açıklamak için öncelikle yoksulluğun bileşenlerini açıklamak daha iyi olacaktır. Bu bileşenler ya ekonomik kriz sonucunda ortaya çıkmış ya da yoksulluğun temelinde olup ekonomik krizle daha da derin boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluğun bileşenleri şunlardır: Yüksek işsizlik, fiziksel sağlığın olmayışı, duygusal sorunlar, geniş tıbbi harcamalar, alkolizm, uyuşturucu madde bağımlılığı, geniş aileler, otomasyondan dolayı işsizlik, kullanılabilir beceri eksikliği, düşük eğitim düzeyi, yaşam maliyetindeki artış, gelirlerin yeterli olmaması, ırk ayrımı, hükümlü veya akıl hastası olarak nitelendirme, işin az bulunduğu coğrafi bölgelerde yaşama, boşanma veya eşin ölümü, kumar, kaynakların kötü idare edilmesi ve planlamaya ilişkin problemler, cinsiyet ayrımcılığı, bir suç kurbanı olma, çalışılan işe aykırı etik değerler, yetersiz işte çalışma, düşük ücretli işler, mental rotardasyon olarak ifade edilebilmektedir. İfade edilen bileşenleri arttırmak ve yeni nedenler, göstergeler eklemek mümkündür (Bilge, 2009: 122-123).

Krizlerle karşılaşan ülkelerde, krizin şiddetine bağlı olarak suç oranlarında gözlenen artış, aile içi ve genel olarak beşeri ilişkilerin bozulması, yolsuzluk oranında artış, ülkenin aniden artan dış kaynak ihtiyacı sonunda uluslararası finans kuruluşlarının ülke ekonomi politikalarını belirlemede artan rolü ve bunun yarattığı bağımlılık duygusu, ülkenin kendi sorunlarını çözme istek ve yeteneğinin aşınması gibi sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sorunlar ekonomik krizlerin sosyoekonomik özelliklerini oluşturmaktadır (Koyuncu, Şenses, 2004: 3). Ekonomik krizler ülke içerisinde birçok olumsuzluğa sebep olmakta ve yoksulluğun daha da şiddetlenmesine sebep olmaktadır.

Sosyoekonomik ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için krize yol açan süreç ve kriz sonrası dönemde hükümetin, uluslararası kuruluşların tutumları ve krize karşı oluşan toplumsal tepkilerle birlikte bir bütün içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Krizin sosyoekonomik etkileri üzerinde yapılan inceleme ağırlıkla ölçülebilir göstergeler üzerinde yoğunluk göstermekte ve işgücü piyasaları sosyal harcamalar, gelir dağılımı ve yoksulluk alanların ön plana çıkmasını sağlamaktadır. İktisadi krizler, hem yoksul hem de yoksul olmayanları olumsuz yönde etkilemekte fakat gördükleri zararlar orantılı olsa bile, kriz öncesinde yoksul durumda olanlar ya da yoksulluk sınırında bulunanlar bu krizlerden daha fazla etkilenmektedir. Yoksul hanehalkı ya da yoksulluk sınırında olanların refah kayıpları nüfusun geri kalan bölümüne göre daha fazla olmaktadır. Yoksul halkın kötü zamanlarda kendisini güvence altına almaya yetecek tasarruf ya da sigortaya sahip olma imkanı bulunmamakta ve sosyal güvenlik programlarından da çok daha az yararlanmaktaya da hiç yararlanamamaktadır. Meydana gelebilecek bir ekonomik kriz yoksul halkı ya da yoksulluk sınırındaki halkı çeşitli yollarla etki altına almaktadır (Bilge, 2009: 126-127);

- Emek üzerinde elde edilen gelirler azalarak reel ücretleri düşürerek işsizliğin artmasına sebep olmaktadır.
- İktisadi faaliyetler azaldığı için emeğe dayalı olarak ele edilemeyen diğer gelirlerde azalır ve yoksul halk tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında diğer fiyatlara oranla düşüş yaşanabilmektedir.
- Özellikle aile üyeleri arasında yapılanlar olmak üzere özel transferler ülkenin her yerinde yaşam standardında meydana gelen azalma ile birlikte gerileme göstermektedir.
- Yoksul halkın sahip olduğu yetersiz varlıklar enflasyona maruz kalır veya bu varlıkların fiyatlarında büyük bir azalma meydana gelebilmektedir.

- Makro-ekonomik krizler, yoksulların yoksulluktan kurtulma yeteneklerini zayıflatarak, beşeri, mali ve fiziki sermaye birikimini zayıflatmaktadır.

Ekonomik krizlerin yıkıcı ve bozucu özellikleri doğrultusunda ülke ekonomisinde meydana getirdikleri tahribatlara, üretim ve tüketimde hızlı daralmalara, fiyatlar genel seviyesindeki ani düşüş ve yükselişlere, iflaslara, işsizlik oranında artışlara, ücretlerde gerilemelere, borsada çöküşe, bankaların işlevlerini yitirmesine, bankaların kapanmasına, iş piyasalarında ve insanlar arasında güvensizliklere, sosyal yardım harcamalarında hızlı düşüşlere sebep olmasının yanında yoksulluk göstergelerindeki kötüleşme ile yoksulluğa da sebep olması kaçınılmaz ve yadsınamaz etki sonuçlarındandır. Bu doğrultuda yapılan çalışma sonuçlarına göre, ekonomik krizler toplum içerisinde en çok hassas gruplar olan fakirler ve yardıma muhtaç yoksullar üzerinde etkili olmaktadır. Ekonomik krizlerin yoksulluğa etkileri doğrudan olduğundan ve etkileri diğer faktörlere göre daha şiddetli olduğundan yoksulluk politikalarına önem verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Bilge, 2009: 145).

2.3.4 Küreselleşme ve Yoksulluk

Küreselleşme ile birlikte işgücü piyasalarında dönüşümler meydana gelmektedir. İşgücü piyasalarında yaşanan dönüşüm sürecinde niteliksiz işgücüne olan talep sadece gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de düşüş göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle gelişmiş batı ülkelerinde, Fordist kitlesel üretim sistemiyle birlikte sermayede yaşanan büyüme süreci ve sosyal devlet politikalarının uygulandığı Keynesçi ekonomi politikalarında, 1970'li yıllarla birlikte yaşanan krizin de etkisiyle önemli bir dönüşüm süreci yaşanmakta ve buda yeni arayışları gündeme getirmektedir. Üretim yapısında ve emek piyasalarında çok belirgin değişimler yaratan bu arayışlar, işsizlik ve yoksulluk ilişkisinin temellerinin saptanmasıyla ilişkili olarak bazı ipuçları ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte ticaret, finans, yoksulluk, özel yatırımlar, bilgi ve iletişim teknolojileri, sağlık, çevre ve güvenlik gibi ekonomik ve toplumsal birçok konuda dönüşümler meydana gelmiştir (Yüceol, 2005: 494).

Küreselleşme kavramı, kavram olarak yeni olmasına karşın içerik ve süreç olarak kökleri oldukça eskilere dayanmaktadır. Küreselleşme, kavram olarak yeni olmakla birlikte, temelleri 16. yüzyılda atılan toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik

yayılmacılığın yani emperyalizmin küresel çapta yaygınlaşması, sömürü zincirinin uzaması olarak ifade edilebilmektedir (Aydın, 2007: 133).

Küreselleşme, yoksulluk alanında zenginlerin daha zenginleştiği fakirlerin daha da fakirleştiği bir süreci oluşturmaktadır. Küresel dünyada yoksulluk olgusu yeni boyutlar kazanmakta ve bu konuda yapılan çalışmaların çeşitliliği artış göstermektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte oluşan yeni dünya düzeninde yoksulluğun bir bölünmüşlük içerisinde olduğu belirtilmektedir. Küreselleşme aslında dünya genelinde zenginliğin artırılmasıyla birlikte, zenginliğin bölüşümü noktasında zenginler lehine işleyen bir süreci ifade etmektedir. Bu durum yoksulların hızla çoğaldığı, yoksulluğun daha da şiddetlendiği ve kronik bir hal aldığı bir dünya düzeni ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz, 2010: 51-55).

Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte, hem sanayileşmiş ülkelerde hem de sanayileşmekte olan ülkelere imalat sanayisinde istihdam kapasitesi düşmekte ve rekabetin az olduğu üretim merkezlerinde sanayisizleşme ortaya çıkmaktadır. Hizmet sektörünün istihdam yaratması artmakta ve işgücüne olan talep mavi yakalılardan beyaz yakalılara doğru kaymaktadır. Öte yandan esnek üretim koşulları geçici yada yarı zamanlı işlere olan ihtiyacı arttırmakta ve işgücünün marjinalleşmesi yada kaçak hale gelmesi gibi sonuçlar meydana getirebilmektedir. Mevcut gelişmelere ek olarak imalat sektöründe istihdam kapasitesinin düşerek rekabetin az olduğu üretim merkezlerinde sanayisizleşme süreci yaşandığı görülmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin çoğunda yaşanan işsizlik oranlarındaki yükselme ve artan ücret eşitsizliğinin imalat sanayisindeki istihdam kayıplarından dolayı ortaya çıktığı belirtilmektedir (Yüceol, 2005: 494).

Küreselleşme süreciyle, emek piyasasında nitelikli işgücüne olan talebin artması, niteliksiz işgücüne olan talebin azalması şeklinde bölünmeler üzerinde artan uluslararası ticaretin etkisi yanında teknolojik değişiminde etkisi söz konusu olmaktadır. Yeni teknolojiler, özellikle bilgi ve işlem teknolojileri vasıflı işgücüne olan talebi artırırken, niteliksiz işgücüne olan talebi düşürmektedir. Nitelikli işgücündeki artan talebin sebebi, artan uluslararası rekabet ortamına uyum sağlayabilmek için yeni teknolojilere uyum sağlayabilecek nitelikli işgücünün gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Sonuç itibarıyla nitelikli işgücü ücretleri ile vasıfsız işgücü ücretleri arasındaki fark büyümektedir. Vasıfsız işgücüne olan talebin azalmasından dolayı niteliksiz işgücünün işsizlik oranları yükselmektedir. Bilindiği üzere işsizlik oranlarındaki artış yoksulluğun oluşumuna katkı sağlayan nedenlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla vasıfsız işgücüne olan talebin

düşmesi yoksulluk oranındaki artışa katkı sağlamaktadır (Aktaş, 2007: 82). Küreselleşme ile birlikte uluslararası alanda artan rekabete bağlı olarak üretim sistemlerinde yaşanan değişimler, vasıfsız işgücüne olan talebi azaltarak işsiz kesimin oranının ve işsizlikte yakından ilişkili olan yoksulluk oranının artmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşme sürecinde çok uluslu kurumlar “yapısal uyum” adı altında ülkelere yapılması gereken çeşitli yaptırımlar dayatmaktadır. Yapısal uyum programları, üretim yapılarının dış ticaret konu olan mallara doğru yönlendirilmesini, özelleştirme yoluyla ekonomi içindeki kamu kesiminin ağırlığının azaltılmasını ve kamu açıklarının azaltılmasını hedeflemektedir. Kamu açıklarının azaltılması için sağlık, eğitim, konut gibi sosyal sektörlere ve altyapı hizmetlerine yapılan yatırımlarda kısıtlamalara gidilmektedir. Temel kamu hizmetlerinde gerçekleştirilen özelleştirmeler de fiyat artışlarına sebep olmaktadır. Yapılan bu düzenlemeler en çok yoksul kesimler üzerinde olumsuz yönde etkili olmaktadır (Şenses, 2001: 195).

Küreselleşme süreci ile birlikte esnek üretim tarzının önem kazanması sonucu emek piyasalarında bölünmeler meydana gelmektedir. Emek piyasalarında yaşanan bölünmeler birincil sektör, ikincil sektör ya da başka bir ifade ile formel sektör, informal sektör olarak isimlendirilmektedir. Formel sektörde yüksek ücretli ve iş güvencesi olan eğitim almış işgücü istihdam edilirken, ikincil sektörde düşük ücretli, eğitim düzeyi düşük, iş güvencesi olmayan işgücü çalıştırılmaktadır. Yoksulluk tanımı içerisine giren kitleye bakıldığında bu kişilerin genellikle işgücü piyasalarında düzenli bir işi olmadığı, işsizlik ya da eksik istihdam sorunuyla karşı karşıya oldukları gözlenmektedir (Yüceol, 2005: 505).

Küreselleşme ile birlikte emek piyasalarında yaygınlaşan esnek çalışma biçimleri sonucunda sendikasılaştırma olgusu ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrası dönemde, ülkelerin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi ve ihracatta rekabet üstünlüğü elde etmek için ücretlerin düşürülmesi neo-liberal politikaların hedeflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi ücretlerinde düşüşün sağlanabilmesi içinde sendikasılaştırma olgusu ön plana çıkmaktadır. Esnek üretim, taşeron sistemi ve üretimin dünya ölçeğinde yayılması gibi sebeplerden dolayı dikey örgütlenmeler parçalanmakta, bu süreç sendikaların kontrol edebilecekleri üretim biriminin küçülmesine sebep olmaktadır. Sendikacılıkta zayıflama eğilimi, teknolojik gelişme sonucunda zaten artmakta olan eşitsizliği, düşük gelirli çalışanların gelirlerinde düşüşe sebep olarak, ücretlerdeki düşüşe daha da fazla katkı sağlamaktadır (Aktaş, 2007: 84).

Piyasada oluşan gelir eşitsizliğinin engellenmesinde kamusal müdahale, sosyal refah devleti harcamaları ön plana çıkmaktadır. Kamu otoritesi bir yandan vergilendirmeler yoluyla gelirin yeniden paylaşımını sağlarken, diğer yandan sosyal nitelikli kamu harcamaları yoluyla çeşitli gelir grupları ve sınıfların piyasa dağılımı ile elde ettikleri payı değiştirebilmektedir. Devletin gelir eşitsizliğine ve piyasa dağılımına birinci müdahalesi esas olarak gelir vergisi yoluyla gerçekleşmektedir. İkinci müdahalesi ise devletin toplamış olduğu vergileri bireyler arasında karşılıksız olarak dağıtımıyla gerçekleşmektedir. Gelir eşitsizliğine, piyasa dağılımına müdahale edilememesi, yüksek gelir gruplarının daha fazla gelir elde etmesine, elde ettikleri bu gelirleri yatırıma dönüştürmesine ve böylece büyüme ile birlikte daha fazla gelir elde etmesine ve gelir eşitsizliğinin daha fazla artmasına sebep olmaktadır. Gelirin yeniden dağılımının sağlanabilmesi için sosyal devlet kavramına ihtiyaç ortaya çıkmaktadır (Aktaş, 2007: 85).

Modern anlamda sosyal refah devleti İkinci Dünya Savaşı ardından oluşmuş ve yaygınlaşmıştır. 1929 Büyük Bunalımı'nın ardından 1930'lu yıllarda ABD'de başlayan sosyal korumayı ve devletin ekonomiye müdahalesini içeren yaklaşımlar savaş sonrası dönemde Batı Avrupa'da Sosyal Refah Devleti adı altında geniş uygulama alanı bulmaktadır. Keynesyen iktisat politikalarının uygulanması, genel olarak kamu harcamaları ve özel olarak kamu harcamaları içinde sosyal koruma harcamalarının oranında ciddi artışlar sağlanarak gelirin yeniden dağılımı iyi bir yapıya oturtulmuştur (Çelik, 2004: 81).

Küreselleşme süreci sonucu gerçekleştirilen kamu sektöründeki özelleştirmeler ile birlikte büyük ölçekli işten çıkarmalar sonucunda kamu sektöründe kitlesel işsizliğin ortaya çıkması; arızı, esnek ve düşük ücretli yeni tip işlerdeki artış; sendikaların faaliyetlerinin zayıflaması ve istihdam standardının aşınması; devletin sosyal rolünün zayıflaması sebebiyle ve erişilebilir hizmetlerin azalması ve (Yılmaz, 2010: 57);

- Sosyal programlara yönelik bütçelerin kesilmesi ve kamu hizmet sektörünün özelleşmesi,
- Tarım sektörünün zayıflatılmasıyla oluşan temel besinlerdeki kıtlık,
- Doğanın ve çevrenin bozulması, temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması,
- Eğitim seviyesindeki düşüklük,

- Kadın ve çocukların işgücü içerisine girişi ve kötü çalışma koşullarına tabi olarak kayıt dışı istihdamın artması gibi olumsuz koşullar ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki maddeler dikkate alındığında küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ciddi bir ilişki olduğunu göstermektedir. Küreselleşme olgusunun meydana getirdiği bu değişiklikler yoksulluk oranındaki artışlara katkı sağlamaktadır.

Bilgi, iletişim, ulaşım ve üretim alanında sürekli gelişen teknolojiye bağlı olarak sermaye neredeyse tamamen mekansızlaşmakta, sürekli ve hızlı bir mobilizasyon niteliği kazanmaktadır. Küreselleşme sürecinde yeni yatırım araçlarının da yardımıyla son derece hızlı hareket eden, global düzeyde karar veren yatırımcılardan ve çeşitli ülke pazarlarına hızlı girip çıkabilen, bu arada da mali krizlere yol açabilen, merkez bankalarını iktidarsızlaştıran, hükümet politikalarını anında etkisiz bırakan bir sıcak paradan oluşan çok istikrarsız bir sermaye piyasası ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişmelerin emeğe olan ihtiyacı azaltması ve niteliksiz işgücü arzının fazlalığı bir yandan işsizliği artırırken diğer taraftan ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır. Küreselleşme sürecinde her açıdan sınırların ortadan kalmasıyla ucuzlayan sermaye, emek gücünün ucuz olduğu yerlere üs kurmaya başlamakta ve gittiği yerlerde işçi ücretlerini tekeline almaya başlamaktadır. Bu durum alt ve orta sınıfa mensup grupların sırtından kazanılan maksimum karların şirketlerin yönetici sınıfına astronomik ücretler olarak sunulmasına sebep olmaktadır. Küresel dünyada yaşanan kutuplaşmanın yoksulluğu derinleştirdiği ve bu durumun doğal sonucu olarak dünyada yoksulluğun kronikleştiği söylenebilmektedir. Birçok ürün üzerine tek el kuran, neredeyse yerel hükümetleri kendi pazarları haline getiren çok uluslu şirketler ürün fiyatlarında artışlara neden olarak yoksulluğun daha da artmasına ve kalıcı bir hal almasına sebep olmaktadır (Yılmaz, 2010: 60).

2.3.5 Beşeri Sermaye ve Yoksulluk

Yoksulluğun bir kısır döngü oluşturması, yoksulluğa bağlı olarak ortaya çıkan sonuçların doğrudan veya dolaylı etkilerinin yoksulluğun nedenlerini yeniden üretmesi ve böylece yoksul kitlelerin yoksulluktan kurtulamamasına yol açmasından meydana gelmektedir. Kısır döngü sistemi, kendisini bireysel, nesiller arası ve toplumsal düzeyde sürekli yeniden üretmekte ve içinden çıkılamayan ciddi bir toplumsal sorun ortaya çıkarmaktadır. Yoksulluk kısır döngüsü, yoksul bireylerde ve yoksul kesimlerde ümitsizliğe yol açmakta, yoksulluğun kendilerinin değişmez kaderleri olduğunu

düşüncelerine sebep olmaktadır. Yoksul birey ve kesimlerde böyle bir algının hakim olması bu kişilerin yoksulluktan kurtulmak için harekete geçmesini önlemekte ve yoksulluk kısır döngüsünün daha da güçlenmesine sebep olmaktadır. Yoksul kesimlerde yoksulluktan kurtulma ümidinin olmaması, onların girişim ruhundan, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha fazla faydalanma, toplumsal aktivitelere katılma, kendisini topluma kabul ettirme istek ve iradesi için de engel teşkil etmektedir. Bu sebeplerle yoksul kesimler kendilerini toplumdan soyutlamaktadır. Yoksul bireylerin ve toplumsal kesimlerin kendilerini sosyal dışlanmaya maruz bırakmaları, o toplumda sosyal sermayenin gelişimi üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Yoksul kesimlerin nüfus içerisinde önemli bir orana sahip olduğu toplumlarda ise beşeri sermaye üzerindeki olumsuz etki daha da fazla olmaktadır. Beşeri sermayenin geri kaldığı toplumlarda somut-soyut, yer altı-yer üstü, kaynakları yeterince işlenememekte, potansiyel güç ve kaynaklar atıl olarak kalmaktadır. Bu durum toplumsal kalkınma ve refah, dolayısıyla toplumun tüm kesimleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Kunduracı, 2009: 87-90). Beşeri sermaye yoluyla yoksul bireylerin daha nitelikli hale getirmeleri sağlanarak yoksulluktan kurtulmalarına katkı sağlanabilmektedir.

Yoksulluk dolayısıyla toplumsal yaşamda beklediği saygı ve değeri bulamayan bireyler sosyal yaşama daha az katılma isteğinde bulunmaktadır. Yaşadığı toplumda beklediği saygı ve değeri bulamayan kişilerde özgüven kaybı yaşanmakta, bu sebeple de toplumsal yaşama ve sosyal ilişkilere katılım konusunda çekingen ve isteksiz davranışlar oluşmaktadır. Sosyal dışlanma kişisel hatalardan çok, sosyo-ekonomik eşitsizliklerden doğan yapısal sorunlardan meydana gelmektedir. Sosyal dışlanma, toplumdan beklediği saygı ve değeri göremeyen bireylerde fiziksel, ruhsal ve toplumsal engellilik hali oluşturmaktadır, bireyi her türlü sosyal riske karşı savunmasız ve korunmasız hale getirmektedir (Sapançalı, 2005: 53-54).

Yoksulluk kısır döngüsünün meydana getirdiği engelleri yaşamayan gelir düzeyi yüksek kişiler ve kitleler, kendilerini geliştirme, kapasite ve potansiyel doğrultusunda eğitim alabilme, bireysel ve toplumsal gelişimlerini tamamlayabilme konusunda çeşitli alternatifler içerisinde kendilerine en uygun olanı tercih edebilme olanağına sahip olmaktadır. Fakat yoksul kesimler için çok daha az tercih hakkı bulunmakta, sosyal dışlanma ile beraber bu tercihlerin sayısı ve kalitesi düşmektedir. Güçsüzlük, yoksul kişi ve hanehalkının sahip olduğu çok boyutlu dezavantajlardan kaynaklanır ve bu durum da

yoksulluktan kurtulmayı engellemektedir. Kişilerin bilgi, varlık, finansman ve gerekli becerilerine erişememeleri yeni fırsatlar elde etmelerini engellemekte ve meydana gelen güvensizlik yoksulluğun kronik bir hal almasına sebep olmaktadır (Kunduracı, 2009: 91). Yoksulluk kişilerin beşeri sermaye yönünden kendilerini geliştirebilecek imkanlara sahip olmamaları sürekli olarak yoksul kalmalarına sebep olmaktadır.

Beşeri sermayenin bilgi toplumuyla beraber gittikçe artan önemi bireylerin beşeri sermayelerini geliştirmek için bazı fedakarlıklarda bulunmalarına, özellikle eğitim seviyelerini arttırmak için daha fazla zaman, emek ve harcama yapmalarına sebep olmaktadır. Bireylerin eğitime devam etmelerinin maliyetinin yanında, kişilerin okula gitmek yerine çalışarak gelir elde etme imkanından da yoksun bırakarak eğitimin sebep oldu maliyeti arttırmaktadır. Bir şeyin maliyetinin artması ancak getirisinin maliyetinden daha fazla olduğu durumlarda katlanılabilir olmaktadır. Günümüzde hizmet sektörünün öne çıkması, beşeri sermayesini geliştirmiş bireylerin gelir düzeylerinin buna bağlı olarak artması, eğitimin artan maliyetlerine rağmen sürdürülebilmesine olanak sağlamaktadır. Günümüzde kalifiye personel olmayan kişilerin iş bulma imkanlarının azalması da eğitimin sürdürülmesini ön plana çıkaran bir başka faktör olarak gösterilebilmektedir. Kişiler eğitimlerini sürdürerek, daha iyi iş bulabilmeyi değil, iş bulabilmeyi amaçlar hale geldikleri için toplumun yoksul-varlıklı tüm kesimi eğitime yönelmekte, çocuklarının eğitimini sürdürebilmesi için her türlü fedakarlıkta bulunmaktadır (Kunduracı, 2009: 95-96).

İyi bir eğitimle sağlanacak beşeri sermayenin getirisi olarak; gelir düzeyinin artması, iyi bir iş ve ona bağlı toplumsal statü, yüksek iş tatmini gibi maddi ve sosyo-psikolojik beklentiler gösterilebilmektedir. Eğitim maliyetleri olarak ise, eğitim giderleri, ulaşım giderleri, işgücünün eğitim sürecine atıl katılması, eğitim amaçlı başka yerlere göç etme ve yeni çevreye uyum sıkıntıları gibi maddi ve sosyo-psikolojik kaynaklı maliyetler meydana gelmektedir (Karagül, 2002: 56). Tüm maliyetlere katlandıktan sonra bireyler eğitim durumlarına uygun bir iş bulamayabilmekte, daha düşük statülü ve ücretli işlerde çalışmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Ortaya çıkan bu riskin varlığı da ayrı bir maliyet olarak görülmektedir. Bu risk özellikle artan genç nüfusu olan geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler için sorun oluşturmaktadır. Ancak söz konusu ülkeler, beşeri sermayesi gelişen genç nüfuslarına beşeri sermaye ile orantılı istihdam olanakları sunmakta

çoğu zaman başarısız kalmaktalar ve bu durumda nitelikli işsizlerin toplumdaki oranını arttırarak ciddi maddi ve beşeri kaynak israfına yol açmaktadır (İnanç vd., 2006: 64-65).

Beşeri sermaye yatırımları orta ve uzun vadede olumlu sonuçlar doğuracak bir şekilde planlandığı zaman sadece bireyler değil, aileleri ve tüm toplum bunlardan olumlu olarak etkilenecektir. Bu etkiler tüm toplumsal yapıya doğrudan ve dolaylı etkiler biçiminde yayılarak, toplumsal yapıda dönüştürücü sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Beşeri sermaye yatırımlarının önemli etkilerinden biri gelir dağılımı üzerindedir (Kunduracı, 2009: 98). Ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında beşeri sermayedeki gelişim toplumun tüm kesimlerinde dengeli bir şekilde oluşmaktadır. Bu sebeple kalkınmanın ilk aşamalarında yoksul kesimlerin beşeri sermayelerindeki gelişme daha ağır yaşanmaktadır. Bunun sonucunda toplumdaki gelir dağılımı adaletsizliği daha da fazla artmaktadır. Kalkınmanın ileriki bölümlerinde ise toplumun yoksul kesimlerinin beşeri sermayelerinin gelişimi önceki aşamalara göre daha hızlı olacak ve bu kez gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı bir rol üstlenecektir (Yumuşak, Bilen, 2000: 83). Kişilerin beşeri sermaye yönünden gelişmiş olması gelir dağılımı adaletinin sağlanmasına katkı sağlayarak gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldıracak ve yoksulluğun oluşumunu engelleyecektir.

Sağlık alanına yapılan yardımlar da eğitime yapılan yardımlar gibi beşeri sermayenin gelişiminde önemli bir yere sahiptirler. Sağlık alanında gerçekleştirilen araştırmalar, yeterli sağlık hizmeti alan bireylerin daha kolay sosyalleşebildiklerini, sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimallerinin düşük olduğunu, topluma üretici ve tüketici olarak daha etkin katıldıklarını göstermektedir. Ayrıca bu kişiler eğitimlerini daha uzun sürdürebilme olanağına sahiptirler (Karagül,2003: 83). Sağlıklı bireylerin yaşam kaliteleri yükselmekte buna bağlı olarak yaptıkları işe motivasyonları artmakta ve işteki verimlilikleri yükselmektedir. Tüm bunların sonucunda bireyler sahip oldukları beşeri sermayeyi işlerine nicel ve nitel olarak çok daha fazla yansıtabilmektedirler. Böylece hem bireylerin daha fazla ve verimli çalışmasına bağlı olarak gelirleri yükselmekte, yoksulluktan ve yoksulluk riskinden uzaklaşmakta hem de topluma daha fazla katkı kazandırarak toplumun refahını yükseltmeye hizmet etmektedir (Kunduracı, 2009: 101-102)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DEVLET VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

1980'den sonra Türkiye ekonomisinde yaşanan geniş çaplı dönüşüm doğrultusunda uygulanan yapısal değişim politikalarının bir sonucu olarak çeşitli ekonomik krizler meydana gelmektedir. Artan kamu açıkları ve bu açıkların devamında gelen borçlanma sonucunda enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliklerinde artışlar oluşmaktadır. Sanayileşme süreci sona ermeden gelişmiş ülke ekonomilerine entegre olmaya çalışılmakta, kaynak dağıtımı da serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yönlendirilmektedir. Meydana gelen bu değişimler sonucunda hayat pahalılığı ekonomiye damgasını vurmakta ve yoksulluk sorunu onunla birlikte gündemdeki yerini almaya başlamaktadır. 1980 öncesi hükümet programlarında yer almayan yoksulluk kavramı 1980 sonrası oluşturulan hükümet programlarında kalkınma amaçlı mikro ekonomik politikalar bağlamında ele alınarak gündeme gelmektedir (Erol, 2006: 101). Dünyada yoksulluk sorununun geniş çaplı ele alınmasında karşın Türkiye'de 1990'lı yıllara kadar yoksulluk sorunu ne resmi ne de bilimsel olarak dile getirilmemiştir (Şengür, 2011: 58).

Günümüzde Türkiye'de yoksulluğu önleme ve sosyal koruma alanında çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Yoksullukla mücadele konusunda mevcut kurum ve kuruluşlar doğrudan doğruya sosyal yardım ve hizmet alanıyla görevlidir ya da sosyal güvenlik alanlarına ek olarak parasal yardımlarda da bulunarak yoksullukla mücadele çalışmalarına katkıda bulunmaktadır (Korkat, 2013: 54). Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda kamu kurumları ile devletten bağımsız olarak hareket eden, gönüllü kuruluşlar olan sivil toplum kuruluşlarının yeri gösterilmeye çalışılmaktadır.

3.1 Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Devlet

TÜİK tarafından yapılan açıklamaya göre 2013 yılında Türkiye’nin milli geliri cari fiyatlarla Türk parası cinsinden 1 trilyon 565 milyar 180 milyona, ABD Doları cinsinden 820 milyar dolara ulaşmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, E.T.: 30.10.2014). 2012 yılında 188 milyar 004 milyon sosyal koruma harcaması yapılmıştır. Yapılan sosyal koruma harcamasının %98,3’ünü (184 milyar 807 milyon TL) sosyal yardımlardan oluşmaktadır. Sosyal yardımlarda ise en büyük harcama 99 milyar 106 milyon TL ile yaşlılara/emeklilere yapılan yardımlardan oluşmaktadır. 52 milyar 574 milyon TL hastalık/sağlık harcaması ve 50 milyon TL konut yardımı harcaması yapılmıştır. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın % 13,3’ünü sosyal koruma harcamaları oluşturmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16201>, E.T.: 30.10.2014).

Tablo 7: Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)

Yıllar	2009	2010	2011	2012
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	13,49	13,03	12,79	13,28
İdari Masraf ve Diğer Harcamalar	0,22	0,2	0,21	0,23
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı	13,27	12,83	12,58	13,05
Hastalık/Sağlık Bakımı	4,42	3,97	3,77	3,71
Engelli/Malül	0,37	0,37	0,39	0,46
Emekli/Yaşlı	6,64	6,75	6,76	7
Dul/Yetim	1,15	1,15	1,04	1,13
Aile/Çocuk	0,37	0,35	0,38	0,41
İşsizlik	0,2	0,15	0,13	0,18
Konut	0,01	0	0	0
Sosyal Dışlanma b.y.s.	0,12	0,09	0,09	0,15

Kaynak:<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16201>, (E.T.: 30.10.2014).

Sosyal koruma harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payına risk/ihtiyaç grupları bazında bakıldığında, yaşlı/emeklilere yapılan harcamaların %7 ile en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Bunu %3,7 ile hastalık/sağlık bakımı harcamaları ve %1.1 ile dul/yetim harcamaları takip etmektedir. En düşük paya konut harcamaları sahip olmaktadır.(<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16201>, E.T.: 30.10.2014).

Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal koruma alanında çok sayıda kurum faaliyet gerçekleştirmektedir. Kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım ve

hizmetlerin finansmanı vergiler yoluyla sağlanmaktadır. Sosyal yardım ve hizmet alanında yardımlarda bulunan kamu kuruluşları arasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yerel yönetimler, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Kızılay Derneği bulunmaktadır.

3.1.1 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 6/4/2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu'nca 3/6/2011 tarihinde kurulmuştur. 633 sayılı KHK ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmaktadır (Korkat, 2013: 54). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kuruluş amacı, devlet tarafından çeşitli kurumlarca gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmetlerin tek bir çatı altında toplanarak, tek bir elden yönetilmesi olarak gösterilebilmektedir.

633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesi ile belirlenen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görevleri şunlardır;

- Sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre politika ve stratejileri güncelleyerek geliştirmek.
- Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının arttırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve

imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, kadına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

- Engellilerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayata ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılımlarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Şehitlerimizin hatıralarının yaşatılması, şehit yakınları ile gazilerin her türlü mağduriyet ve mahrumiyetten korunması amacıyla: ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, şehit yakınları ile gazilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Toplumun sosyal yardım ve korumaya ihtiyaç duyan kesimlerine yönelik yardım faaliyetlerini düzenli ve etkin biçimde yürütmek; yoksullukla mücadeleye ilişkin ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, bu alanla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korumaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmeteler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek.
- Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak.

- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek, bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların taşınması zorunlu olan nitelikleri ve bunlara rehberlik edecek programları geliştirmek.
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinin belirlenen ilke, usul ve standartlar çerçevesinde denetimini yapmak.
- Sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri ile bunlardan yararlananlara ilişkin bilgileri merkezi sistemde oluşturulacak veri tabanı aracılığıyla işlemek, kontrol etmek, izlemek ve geliştirilecek politika, strateji ve önlemler bağlamında değerlendirmek.
- Sosyal hizmetler ve yardımlar alanındaki uluslararası faaliyetleri ve gelişmeleri izlemek, bunlara katkı vermek ve yürütülecek çalışmalarda yararlanmak üzere değerlendirmek, bu alanda taraf olduğumuz uluslararası sözleşme ve anlaşmaların ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamak.
- Mevzuatla Bakanlığa verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görevleri olarak belirlenmektedir.

Tablo 8: 2012-2013 yılları Arası Toplam Ödenek ve Toplam Harcamalar Tablosu (TL)

Yıl	Başlangıç Ödeneği	Yıl Sonu Toplam Ödenek	Yıl Sonu Toplam Kullanılan Ödenek	Ertesi Yıla Devredilen Ödenek
2012	8.841.713.000	11.390.024.421	11.348.905.463	728.628
2013	14.732.738.500	16.463.847.438	16.393.383.201	490.323

Kaynak: <http://www.aile.gov.tr/tr>, (E.T. 15.07.2014).

2013 yılında Bakanlığın bütçesine yönelik bir değerlendirme yapıldığında 2012 yılına göre bütçede %67 artışla toplam 14.732.738.500 TL başlangıç ödeneği tahsis edilmiş olup, bu ödenek yıl içerisindeki eklemelerle birlikte 16.463.847.438 TL seviyesine ulaşmaktadır. Ödenegin 16.393.383.201 TL'si kullanılmış ve kullanılan ödeneklerin toplam ödeneğe göre gerçekleşme oranı %99,57 olmuştur.

Tablo 9: Harcama Birimleri Bazında 2013 Yılı Ödenekleri ve Kullanma Durumu⁵

Birim Adı	2013 Yılı Yatırım Toplamı	2013 Yılı Kullanım	Pay %
Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	39.394.763	37.850.393	96
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	25.227.400	24.939.233	98,9
Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü	57.492.176	56.998.138	99,1
Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü	10.615.000	9.869.373	92,9
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü	4.762.827	3.757.995	78,9
Strateji Geliştirme Başkanlığı	10.511.584	3.831.345	36,4
Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı	25.767.000	9.404.560	36,4
Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	1.400.650	362.689	25,8
Eğitim yayın Dairesi Başkanlığı	600.000	600.000	100
GENEL TOPLAM	175.771.400	147.613.726	83,9

Kaynak:<http://www.aile.gov.tr/tr> (E.T. 15.07.2014).

633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 16 hizmet biriminden oluşmaktadır. Bunlar;

- Aile Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
- Denetim Hizmetleri Başkanlığı

⁵2013 yılı yatırım ödeneği toplamı 176.120.000 TL olup, 348.600 TL'si Çevre ve Şehircilik Bakanlığına aktarılmıştır.

2013 yatırım toplamı rakamları, yıl içinde yapılan tüm revizyon sonrası oluşan birim bazlı ödenekleri göstermektedir.

- Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı
- Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı
- Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
- Hukuk Müşavirliği
- Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı
- Personel Dairesi Başkanlığı
- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
- Basın ve Hakla İlişkiler Müşavirliği
- Özel Kalem Müdürlüğü'dür.

Tablo 8'de Bakanlığın bütçesinden, Bakanlığın hizmet birimlerine yapılan yatırım miktarları gösterilmektedir. En fazla yatırımın Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne yapıldığı görülmektedir. Daha sonra Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ikinci sırada, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü üçüncü sırada gelmektedir.

3.1.1.1 Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

633 sayılı KHK'nin 7. maddesine göre Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır;

- Bakanlığın aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- Aile yapısının ve değerlerinin korunması, güçlendirilmesi ve ailenin sosyal refahının artırılması için ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce aile ve topluma yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak.
- Aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunları ve bu sorunlara yol açan faktörleri tespit etmek, bu sorunlara karşı toplumsal duyarlılığı geliştirici faaliyet ve projeler yürütmek, çözüm önerileri geliştirmek, bu konularda eğitim programları hazırlamak ve uygulamak.

- Ailelerin huzur ve mutluluğunu tehdit eden kötü alışkanlık ve bağımlılık sorunlarını, nedenleri ve sonuçları bakımından incelemek, araştırmak, bunların önlenmesi ve sorunların çözümüne yönelik aileyi destekleyici ve eğitici programlar hazırlamak ve uygulamak.
- Ailelerin maddi olanaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, bu konuda diğer birimler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli eğitim programları ve projeler hazırlamak ve uygulamak.
- Ailedeki yapısal değişimleri nedenleri ve sonuçları bakımından araştırmak değerlendirmek ve aile değerlerinin sağlıklı bir biçimde korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak.
- Nüfus yapısındaki değişimlerin aile yapısı üzerindeki etkilerini incelemek, sorun alanlarını tespit etmek ve bu konuda ulusal bir politikanın geliştirilmesine yardımcı olmak.
- Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin kamuoyundaki eğilim ve beklentileri tespit etmek amacıyla çalışmalar yapmak.
- Yurtdışında yaşayan Türk ailelerinin sorunlarını araştırmak ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek ve uygulamaktır.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri doğrultusunda, 31.12.2013 tarihi itibarıyla 80 ilimizde 121 tane Sosyal Hizmet Merkezi açılmış, 51 tane Özel Aile Danışma Merkezi oluşturulmuştur; boşanma sürecinde olan çiftlere yönelik danışmalık hizmetleri sunulmakta ve Genel Müdürlüğün yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için işbirliği ve protokoller oluşturulmaktadır. Ayrıca Bakanlık ve Türk Ekonomi Bankası (TEB) arasında 11.01.2013 tarihinde imzalanan protokol gereği, TEB Aile Akademisi tarafından 89.258 yetişkin ve 15.000 çocuk olmak üzere 2013 yılında 104.258 kişiye finansal okur-yazarlık eğitimi verilmiştir (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

3.1.1.2 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

27 Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 9. maddesi ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme

Kurumuna (SHÇEK) yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla, gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulama görevi verilmektedir. SHÇEK bu hükme dayanarak, 28 Eylül 1986 tarihinde yürürlüğe giren Ayni ve Nakdi Yardımlar Yönetmeliği'nde belirlenen esaslar doğrultusunda, muhtaç kişilere ayni ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır (Hacımahmutoglu, 2009: 119). SHÇEK'in görevleri; yardıma veya bakıma muhtaç, başka bir ifadeyle korunmaya muhtaç aile, çocuk, özürü, yaşlı, kadın ve diğer muhtaç insanlara sosyal hizmetler sağlamaktır (Karabulut, 2011: 109).

SHÇEK hizmet sunumunda son yıllarda yaptığı vizyon değişikliği ile kuruluş bakımı merkezli hizmetler yerine aile yanında bakım merkezli hizmetlere ağırlık ve önem göstermeye başlamıştır. Aile yanında bakım merkezli hizmetler bağlamında kurum sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinde korunmaya muhtaç çocukların ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürebilmelerini temel hedef olarak alınmakta olup öncelikle korunmaya muhtaç çocuklar olmak üzere ödeneklerin yeterliliği ölçüsünde bu hizmetlerden şu kişiler yararlanmaktadır (Korkat, 2013: 56-57):

- Ekonomik yoksulluk nedeniyle haklarında korunma kararı alınılarak, sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan, desteklendikleri zaman ailesi veya yakınları tarafından yanlarına alınabilecek özelliklere sahip çocuklar,
- Ekonomik yoksunluk sebebiyle haklarında koruma kararı alınarak kuruma ait bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi talep edilen ve kendilerine sosyal ve ekonomik destek sağlanamaması durumunda kuruma ait sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi zorunlu görülen, koruma kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destekle ailesi ve yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar,
- Korunma kararı altında iken yaş sınırlarını tamamlamaları sebebiyle yetiştirme yurtlarından ayrılan, bir iş ve meslek sahibi olamayan gençler,
- Sosyal veya ekonomik yönden yoksulluk içinde olup, korunmaya, yardıma ve bakıma ihtiyacı olan, sosyal çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde yaşamlarını devam ettirmek isteyen ve 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık

Bağlanması Hakkında Kanundan yaralanamayan 60 yaşını dolmuş ve 65 yaşını doldurmamış yaşlılar,

- Korunma kararı bulunmaksızın maddi sorunlarla karşılaşarak eğitimini devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrenciler,
- Doğal afetler sebebiyle muhtaç duruma düşen aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korumasız kalmış kişiler,
- Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü olduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar, hayati tehlike taşıyan ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişiler.

2010 yılında yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede bile idame ettirmekte güçlük çeken kişi ve ailelerden 3.122 kişi geçici sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden, 3.161 kişi altı aylık süreli sosyal ve ekonomik destek, 13.596 kişi bir yıl süreli sosyal ve ekonomik destek, 15.419 kişide iki yıllık süreli sosyal ve ekonomik destek hizmeti olmak üzere toplam 35.756 kişi sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden yararlanmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek sağlanan bu kişilerin 5.270'i korunma kararlı, 26.667'si korunma kararlı statüsünde olmak üzere 35.298 kişiye sosyal ve ekonomik destek sağlanmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek sağlananların 34.222'si çocuklardan oluşmaktadır (Korkat, 2013: 57).

03/06/2011 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan 633 sayılı KHK ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. SHÇEK kapatılarak kurum tarafından gerçekleştirilen faaliyetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. SHÇEK'in çocuklara yönelik gerçekleştirmiş olduğu sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hizmet birimi olan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir.

633 sayılı KHK'nin 8. maddesine göre Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

- Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.

- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejilerin belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce çocuklara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.
- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmalar oluşturmak ve uygulamaya koymak.
- Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan veya yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara özel bakım ve koruma hizmeti sunmak.
- Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetleri, habersiz denetimleri de kapsayacak biçimde yerinde denetlemek, tespit edilen yetersizlikler ve aksaklıklara karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak.
- Özel surette korunması gereken çocuklara en nitelikli hizmetin verilebilmesini teminen, fiziki alt yapı, nitelikli personel yetiştirilmesi ve istihdamı gibi hususlarda her türlü önlemi almak.
- Özel surette korunması gereken çocukların ilgili mevzuat uyarınca işe yetiştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak.
- Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik etmek, geliştirmek ve uygulamak.
- Özel surette korunması gereken çocuklar sorununda toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek.
- Evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini koordine etmek.
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonu sağlamaktır.

2828 Sayılı Kanunun 26. maddesine göre çıkartılan 28.09.1986 tarih ve 19235 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği” gereği çocukların kurum bakımına alınmaksızın desteklenmesine yönelik sosyal ve ekonomik

destek hizmetleri yürütülmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri 81 İl Müdürlüğünce ülke düzeyinde korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç kişilere kurum bakımına alternatif hizmet olarak sunulmakta, böylece ekonomik yetersizlerden kaynaklanan nedenlerden dolayı kurum bakımı hizmeti almak isteyen kişiler aile yanında sosyal yardımlarla desteklenerek aile bütünlüğü korunmuş olmaktadır (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T.: 15.07.2014).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 İdari Faaliyet Raporuna göre, 2013 yılında sosyal ve ekonomik destek verilenlere ödenen aylık destek miktarı ortalama 538,02 TL'dir. 2013 yılı içinde geçici ve sürekli yardımlardan 62.256 kişi yararlanmış olup yararlananların 59.948'ini çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklara yönelik açılan özel kreş ve gündüz bakım evi sayısı 2013 yılı sonu itibariyle 1.673'tür ve çocuk kulübünde bakılan çocuk sayısı 54.232'dir. 2013 yılı itibariyle; kuruluş bakımında iken ailesine döndürülmüş olan 4.861 çocuğun ailesi yanında desteklenmesi sağlanmakta, 55.087 çocuk korunma kararı altına alınmadan sosyal ve ekonomik destek, eğitim ve danışmanlık hizmeti verilerek aile ve yakınları yanında desteklenmekte, 3.351 çocuk koruyucu aile hizmetlerinden yararlanmakta, 765 korunma altındaki çocuk evlat edindirilmek üzere aile yanına yerleştirilmektedir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapsamında 2013 yılında çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, çocuk evi yoluyla 11.605 çocuğun yatılı olarak bakımı sağlanmaktadır. (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T.: 15.07.2014).

3.1.1.3 Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

633 sayılı KHK'nin 9. maddesine göre Kadın Statüsü Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

- Bakanlığın kadına yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- Kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi, kadının insan haklarının ve toplum statüsünün korunması ve geliştirilmesi, kadının toplumsal hayatın tüm alanlarında etkin hale getirilmesine yönelik ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.

- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce kadınlara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.
- Kadına karşı her türlü ayrımcılığı önlemek ve kadının insan haklarını geliştirmek amacıyla faaliyet ve projeler yürütmek, bu alanda yapılan çalışmalara destek vermek.
- Kadının insan hakları konusunda kamuoyunu bilgilendirmek ve aydınlatmak amacıyla toplumsal bilinçlenmeyi geliştirmek.
- Kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak, kadının aile ve sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek oluşturmak.
- Sağlık, eğitim, kültür, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı çalışmalarda bulunmaktır.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un 15 maddesine göre "Koruyucu ve önleyici tedbir kararları ile zorlama hapsinin verilmesine ve uygulanmasına ilişkin veri toplayarak bilgi bankası oluşturmak, tedbir kararlarının sicilini tutmak" görevi Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri tarafından verilecek hizmetler arasında belirtilmektedir. Bu kapsamda söz konusu tedbir kararlarına yönelik verilerin toplanması amacıyla "Web Tabanlı Yazılım Modülü" oluşturulmuştur. 6284 sayılı Kanun kapsamında Web Tabanlı Yazılım Modülüne alınan tedbir kararlarının girişi yapılmaktadır. 2013 yılında 290.206 önleyici tedbir kararı ile 11.049 koruyucu tedbir kararının girişi yapılmıştır (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T.: 15.07.2014).

2013 yılında 90 kadın konuk evi 2.418 kapasite ile hizmet vermekte olup, 25 ilk kabuk birimi kadın konuk evinden bağımsız binada hizmetlerini yerine getirmektedir. 2013 yılında 8.844 kadın ve 3.804 çocuk olmak üzere 12.648 kişi hizmet almıştır (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

3.1.1.4 Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Özürlüler İdaresi Başkanlığı engellilere yönelik yapılabilecek sosyal hizmetlerin gerçekleştirildiği önemli kurumlardan birisidir. Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA), özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak

için, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürllüer ile ilgili ulusal politikanın oluşumuna yardımcı olmak, özürllüelerin sorunlarını tespit etmek ve sorunlara ilişkin çözüm yollarını araştırmak üzere 571 sayılı Özürllüer İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle 1997 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. ÖZİDA, taşra teşkilatının ve özürllüelere doğrudan sosyal hizmet sunacak hizmet birimlerinin bulunmaması sebebiyle daha çok diğere kurum ve kuruluşların özürllüelere yönelik hizmetlerine ilişkin koordinasyon, izleme, değerlendirme, önerilerde bulunma gibi görevleri üstenererek yerine getirmektedir. Ayrıca ÖZİDA'nın görevleri arasında, görev alanına giren konularda inceleme ve araştırma yapmak, yaptırmak; proje yapmak, yaptırmak; desteklemek, uluslararası gelişmeleri takip etmek, özürllüeleri ilgilendiren mevzuat ve uluslararası sözleşmelere yönelik görevleri yürütmek de bulunmaktadır (Karabulut, 2011: 126).

633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla ÖZİDA tarafından engellilere yönelik gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce engellilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri yürütölmektedir. 633 sayılı KHK'nin 10. maddesine göre Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

- Başbakanlığın engelliler ve yaşlılara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- Engelliliğin önlenmesi ile engellilerin eğitimi, istihdamı, rehabilitasyonu, ayrımcılığa uğramadan insan haklarından yararlanarak toplumsal hayata katılmaları ve diğere konularda ulusal düzeyde politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Engellilerin sorunlarını ve çözüm yollarını araştırmak, bu konuda uygulamanın geliştirilmesine yönelik öneri ve programlar hazırlamak ve uygulamak.
- Engellilerle ilgili konularda inceleme ve araştırma yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak.

- Engellilere tanınan haklar ve sunulan hizmetlerden yararlanmada kullanılmak üzere hazırlanan engelli kimlik kartlarına yönelik işleri yürütmek.
- Yaşlılara yönelik sosyal hizmetlere ilişkin olarak ulusal düzeyde politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- Yaşlılara sunulan sosyal hizmet modellerini geliştirmek, yaşlıların ve bakıma muhtaç engellilerin, yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmalar kurmak, var olanları standardize etmek, uygulamaları takip etmek ve denetlemek.
- Yaşlıların toplumla bütünleşmesine, statü ve rollerin yeniden kazanımına, işlevlerin arttırılmasına, boş zamanlarının etkili bir şekilde değerlendirilmesine yönelik mekanizmalar oluşturmak.
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce engellilere ve yaşlılara yönelik yürütülen sosyal hizmet faaliyetlerine ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamaktır.

2014 yılının Mart ayında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının gerçekleştirmiş olduğu “Engelli Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler” çalışması ile engelli ve yaşlı bireylere ilişkin bazı istatistikler gösterilmektedir. Bu çalışma doğrultusunda, 4857 sayılı İş Kanunu’na göre; “İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçi meslek, beden ve ruhi durumlarına göre uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdür.” 2013 yılı sonu itibariyle özel ve kamu sektörlerinde toplam 34.476 engelli kişi çalıştırılmaktadır. 2012-2013 yılları arasındaki eğitim döneminde özel eğitim okullarında 33.877 engelli, özel eğitim sınıflarında 25.477 engelli, kaynaştırma eğitiminde 161.295 engelli eğitim almıştır. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’a göre; kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarından herhangi gelir ya da aylık hakkından yararlanmayan, herhangi bir devamlı gelire sahip bulunmayan ve ilgili kanuna göre belirlenen muhtaçlık sınırının altında geliri olan %40 ve üzeri engel oranına sahip 18 yaşın üstündeki engelli bireylere ya da 18 yaşın altında %40 ve üzeri engel oranına sahip engelli yakını olanlara

aylık bağlanmaktadır. 2013 yılı Mart ayında 665.918 kişi 250.687.249,43 milyon lira yaşlılık maş almaktadır. Yine aynı yılın aynı döneminde, bakıma muhtaç (%70 ve Üzeri) 209.719 engelli 249.160.643,92 milyon lira, 305.849 engelli (%40-%69) 234.214.064,92 milyon lira maaş almaktadırlar. 2013 yılında 427.434 engelli evde bakım hizmetlerinden yararlanmaktadır. 2014 yılı Mart ayı itibariyle 148 tane özel bakım merkezi bulunmakta ve bu merkezlerde 10.146 engeli hizmet görmektedir. 2013 yılı Eylül ayında engelli ve yaşlılara yönelik toplam 11.829 kişi kapasiteye sahip 110 tane huzur evi bulunmaktadır (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

3.1.1.5 Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Türkiye'deki yoksulluk sorunu dünyadaki ile benzer bir görünüme sahiptir. Yoksulluk problemi ülkemizde kamuoyu ve devletin gündeminden hiç düşmeyen konular arasında bulunmaktadır. Türkiye'de yoksulluk sorununun çözümüne yönelik kurumsal ve bütüncül mücadele yolunda ilk adımlar ancak 18980'lerin ortalarında başlamıştır. Bu tarihten önceki hükümetler toplumun sınırlı bir kesimini ilgilendiren ve sosyal hizmet adıyla ifade ettikleri bir takım hizmetleri hayata geçirmekle yetinmiştir. 1986 yılına gelindiğinde ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kurularak, yoksullukla mücadelede devletin doğrudan ve kurumsal olarak aktif rol alacağı yeni bir döneme girilmiştir (Demirhan, Kartal, 2010: 136).

14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kurulmuştur. Kurulduğu tarihten 09.12.2004 tarihine kadar Fon'un idari işleri Bakanlığa bağlı birim olarak faaliyetlerde bulunan Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüştür. 01.12.2004 tarihinde kabul edilen 09.12.2004 tarihinde de Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'la Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı genel müdürlük olarak teşkilatlandırılmakta, böylece Fon idaresi bu tarihte kurumsal bir yapı kazanmakta ve Fon'un idari işleri bundan sonra Başbakanlığa bağlı genel müdürlük tarafından yürütülmektedir. Fon idaresinin genel müdürlük olarak yapılandırılması ile mevcut sosyal yardım programlarının ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşlara daha etkin bir biçimde ulaştırılması hedeflenmektedir (Çiçek, 2010: 56).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu amacı (Şengür, 2011:64);

- Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne şekilde olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardımlarda bulunmak,
- Sosyal adaleti güçlendirici tedbirler olarak gelir dağılımının adil bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya teşviki sağlamaktır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu gelirleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu'nun dördüncü maddesinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre Fon'un gelirleri, kanun veya kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu Kararıyla %10'a kadar aktarılabilecek miktarlardan, gelir ve tahsilat vergisi toplamının %2,8'i, trafik para cezalarının %50'sinden, RTÜK gelirlerinin %15'inden, bütçeye konulacak ödeneklerden, her türlü bağış ve diğer gelirlerden oluşmaktadır (Demirhan, Kartal, 2010: 138).

Fon ile yoksullara: çeşitli sosyal yardımlar; öğrenci yurtları, aile yardımları, engellilere ortopedik yardımlar, barınma yardımı, doğal afet yardımları, sigorta prim borcu ödemeleri, sağlık yardımları, ilköğretim öğrencilerine gıda yardımı, vakıflara kaynak aktarımı, aşevleri kurulması ve sosyal destek amaçlı projeler kapsamında; kırsal alanda sosyal destek projesi, bilişim çırakları projesi, sosyal risk azaltma projesi şeklinde birçok alanda yardımlar sağlanmaktadır. Yardımlar ülke genelinde 973 adet sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilen yardımların yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak için yeterli seviyede olmasa da gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesi noktasında yoksullar için önemli bir fayda sağladığı görülmektedir (Şengür, 2011: 70).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanarak Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ismini almaktadır. 633 sayılı KHK'nin 11. maddesine göre Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

- Yoksullukla mücadele ve sosyal alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.

- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanununun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idari ve mali tedbirleri almak.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun gelirlerini zamanında toplamak, toplanan gelirlerin yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını sağlamak.
- 3294 sayılı Kanun hükümlerine göre vakıfların harcamalarını, işve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetlemek, görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, vakıfların çalışma usul ve esasları ile sosyal yardım programlarının ölçütlerini belirlemek.
- Mevzuatta kamu kaynakları ile yardım yapılması öngörülen kişilere aylık, tazminat, ücret, yardım veya başka bir isim altında yapılacak her türlü sosyal yardımın ödenmesi ve anılan yardım ve ödeneklerin veri tabanına işlenerek izlenmesi ile ilgili işleri diğer birimler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yerine getirmek; diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmakta olan her türlü sosyal yardım ve ödemelerin veri tabanında izlenmesine yönelik işleri yürütmek.
- Yoksullukla mücadeleye ve Genel Müdürlüğün görev alanına giren diğer konulara ilişkin olarak araştırma ve inceleme yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak.
- Yoksullukla mücadele alanında uluslararası gelişme ve uygulamaları izlemek, değerlendirmek, ülkemiz açısından yararlı görülen modelleri uygulamaya koymak.
- Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ile ilgili işleri yürütmek.
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünü kökleştirici çalışmalar yapmak, geniş kitleleri kapsayan yardım kampanyalarını koordine etmek ve desteklemektir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYDV) periyodik olarak nüfus, sosyoekonomik gelişmişlik durumu ve SYDV uygulamaları dikkate alınarak, vatandaşlarımızın her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için Fon'dan her ay düzenli olarak aktarımlar yapılmaktadır. 2013 yılında aktarılan periyodik pay miktarı 955.246.546,00 TL'dir.

Tablo 10: SYD Vakıflarına Aktarılan Periyodik Paylar (TL)

2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
459.982.200	538.449.000	596.635.200	644.907.700	955.246.546	3.195.220.656

Kaynak:<http://www.aile.gov.tr/tr>, (E.T: 15.07.2014).

SYD Vakıfları tarafından aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, engelli ve yaşlı yardımları ve proje destekleri şeklinde yardımlar gerçekleştirilmektedir (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

Aile yardımları: Gıda yardımları; ihtiyaç sahibi hanelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için, Ramazan ve Kurban bayramları öncesi Fondan SYD Vakıflarına periyodik pay tutarında kaynak gönderilmesi suretiyle gerçekleştirilen yardım programlarından oluşmaktadır. 2013 yılında 163,25 Milyon TL gıda yardımları için fondan pay aktarılmıştır. Barınma yardımları; oturulamayacak derecede eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan ihtiyaç sahibi vatandaşlara evlerini bakım-onarımı ve ev eşyası alımı için ayni ve nakdi olarak yapılan yardımlardan oluşmaktadır. 2013 yılında 19.722 hane için 62,68 milyon TL kaynak kullanılmıştır. Yakacak yardımları; 2003 yılından itibaren, Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür, SYD Vakıflarınca belirlenen ihtiyaç sahibi ailelere en az 500kg olmak üzere ve standartlara uygun şekilde torbalanarak bedelsiz olarak teslim edilmektedir.2013 yılında 2.106.015 aileye 2. 142.316 ton kömür dağıtılmıştır. Kömürün muhtaç durumda olan vatandaşlara dağıtım sürecinde oluşacak maliyetler için 2013 yılında SYD Vakıflarına Fondan 3.815.150 TL kaynak aktarılmıştır. Eşi vefat etmiş kadınlara yapılan yardımlar; düzenli sosyal yardım programı çerçevesinde ihtiyaç sahibi ve eşi vefat etmiş kadınlara şartları devam ettiği süre içerisinde aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli yardım verilmektedir. 2013 yılında 281.141 haneye 752.8 milyon TL kaynak aktarılmıştır. İhtiyaç sahibi asker ailelerine yapılan yardımlar; vatani görevini yerine getirmekte olan askerlerimizin sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi ailelerine askerlik görevi süresince desteklenmesi için aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli yardım verilmektedir. 2013 yılında 50.583 haneye 77,56 milyon TL kaynak aktarımı yapılmıştır(<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

Eğitim Yardımları: İhtiyaç sahibi ailelerine eğitim çağındaki çocuklarına yönelik sağlanan eğitim yardımları, ailelerin ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılamaları için yapılan ayni ve nakdi yardımlardan oluşmaktadır. SYDT Fon'u kapsamında yardım programlarına aktarılan kaynaklar incelendiğinde 2002 yılında eğitim yardımlarının payı %23 iken 2013 yılında yaklaşık %40 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Eğitim materyali yardımları; ihtiyaç sahibi ailelerin kitap dışındaki kırtasiye, önlük, ayakkabı gibi temel okul ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yardımlardan oluşmaktadır. 2013 yılında toplam 354.123 hane için 85,58 milyon TL kaynak kullanılmıştır. Şartlı eğitim yardımları; çocuklara yapılan yardımların geleceğe taşınma özelliğinden hareketle çocukları hedefleyen yardım programları, yoksulluğun nesiller arası transferini önlemeyi amaçlamaktadır. Şartlı Nakil Transferi, yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli olarak okula göndermelerini hedefleyen nakit bir sosyal yardım programından oluşmaktadır. Bu doğrultuda ilköğretimde erkek öğrenci için aylık 30 TL, kız öğrenci için aylık 35 TL ve ortaöğretim erkek öğrenci için aylık 45 TL, kız Öğrenci içinse aylık 55 TL ödenmektedir. 2013 yılında ihtiyaç sahibi çocuklara 250 milyon TL öğle yemeği yardımı, 275 milyon TL ücretsiz ders kitabı için kaynak aktarılmıştır. 2013 yılında öğrencilerin barınma ve iaaş giderleri için 1.101.437,20 TL, vakıflara ait yurtları işletme gideri kapsamında ise 654.364 TL olmak üzere toplam 1.755.801.20 TL kaynak aktarılmıştır (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014). 2013 yılında Yurtkur tarafından aylık 280 TL olmak 431.539 yüksek öğrenim öğrencisine burs, 861.449 yüksek öğrenim öğrencisine öğrenim kredisi verilmektedir. 2013 yılında 310.629 kişi kapasiteye sahip 349 yurt hizmet vermektedir (<https://eyurtkur.kyk.gov.tr/tr/2014-Yili-Performans-Programi/YurtKur/40>, E.T: 10.08.2014).

Sağlık Yardımları: Şartlı sağlık yardımları; yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarının temel sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalanmalarını, gebelerin düzenli olarak sağlık kontrollerini yaptırmalarını ve doğumlarını sağlık kurumlarında yapmalarını amaçlayan nakit sosyal programından oluşmaktadır. Çocuk için aylık 30 TL, gebeler için gebelik döneminde aylık 30 TL, doğumun hastanede yapılması hainde bir seferlik 70 TL verilmektedir. Tüp bebek projesi ile Temmuz 2013 itibariyle hak sahiplerinden 964 ailenin tedavisine başlanmış olup, 869 ailenin tedavisi tamamlanmış ve 697 ailenin embriyo transferi gerçekleştirilmiştir. 697 ailenin grup ortalamasındaki gebelik oranı %43 olarak gerçekleşmiştir. Genel Sağlık Sigortası kapsamında ihtiyaç sahiplerinin primleri Fon tarafından karşılanarak, ihtiyaç sahiplerine sağlık hizmetleri sunulmaktadır.

Engelli ihtiyaçları yardımları; 3294 sayılı Kanun kapsamındaki ihtiyaç sahibi engelli bireylerin topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yürütülen sosyal programından oluşmaktadır. 2013 yılında toplam 148 hane için 812.010 TL kaynak kullanılmıştır(<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

Özel Amaçlı Yardımlar: Aşevleri aracılığı ile ihtiyaç sahibi kişilere ücretsiz günlük sıcak yemek verilmektedir. Mevcut durumda SYD Vakıflarınca işletilen 51 aşevi bulunmaktadır. 2013 yılında toplam 23.650 kişi için 12,86 milyon TL kaynak aktarılmaktadır. Afet yardımları; hayatı etkileyen deprem, sel, yangın vb. doğal afetler sebebiyle mağdur olan kişilere yönelik 2013 yılında 2.414.417 TL kaynak aktarılmıştır. Diğer muhtelif sosyal yardımlar, prim borcu yardımları, yabancı uyruklu şahıslara yönelik yapılan yardımlar vb. diğer yardımları içermekte olup 2013 yılında Fondan 167.520 kişi/aile için 15.342.757 TL kaynak aktarılmıştır(<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

Proje Destekleri: 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu'nun ikinci maddesinde belirtilen geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve ğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı gelebilecek, üretken duruma geçebilecek kişilere yönelik Gelir Getirici Proje Destekleri sağlanmaktadır. Diğer taraftan dezavantajlı konumdaki kişilerin sosyal hayata katılımlarını arttırıcı Sosyal Hizmet Projeleri de desteklenmektedir. SYD Vakıfları eliyle ihtiyaç sahibi kişilere aktarılan, ihtiyaç sahibi kişilerin asgari yaşam standartlarını sağlamaya yönelik sosyal yardımların yanı sıra sürdürülebilir gelir elde etmeleri de sağlanmaktadır(<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

Yaşlı ve Engelli Yardımları: 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun gereğince; herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan bir gelir veya aylık hakkından faydalanamayan ve hane içinde kişi başına düşen geliri, 16 yaşından büyükler için belirlenmiş olan asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'nden az olan Türk vatandaşlarından, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük engelliler ve Kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan kimselere aylık bağlanmaktadır. Aylık türüne göre 2013 Temmuz-Aralık dönemi için aylık tutarlar, üç aylık tutarlar ve 2013 yılı içinde

aktarılan kaynak tutarı ve faydalanan kişi sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (<http://www.aile.gov.tr/tr>, E.T: 15.07.2014).

Tablo 11: Aylık Türleri ve Kullanan Kişi Sayısı⁶

Aylık Türü	Bir Aylık Miktar (*) (TL)	Üç Aylık Miktar (*) (TL)	Kişi SAYISI	AKTARILAN KAYNAK (TL)
Yaşlı Aylığı (65+)	130,62	391,86	632.407	1.009.016.428,20
%40-%69 Arası Engelli Aylığı	261,24	783,72	300.242	984.244.354,09
%70 ve Üzeri Engelli Aylığı	391,86	1.175,58	225.457	1.089.338.254,87
Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)	261,24	783,72	64.445	241.627.546,24
Silikozis (%15-%34)	564,41	1.693,23		
Silikozis (%35-%54)	645,04	1.935,12	197	1.477.748,08
Silikozis (%55 ve üzeri)	725,67	2.177,01		
TOPLAM			1.222.748	3.325.704.331,48

Kaynak:<http://www.aile.gov.tr/tr>, (E.T: 15.07.2014).

3.1.1.6 Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı

633 sayılı KHK'nin 14. Maddesine göre şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır:

- Bakanlığın şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- Şehit yakınları ve gazilerin hakları ile onlara yönelik yardım, hizmet ve muafiyetlere ilişkin ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesine yönelik yürütülen faaliyetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.
- Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce şehit yakınları ve gazilere yönelik yürütülen faaliyetlere ilişkin, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.
- Şehit ve gazi çocuklarının eğitimi konusunda, ilgili kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşların da desteği ile gerekli çalışmaları yürütmek.

⁶ * Aylık miktarına %5'lik ek ödeme dahil edilmiştir.

- Şehit yakınları ve gazilerin ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan desteklenmesi ve toplumdaki kopmaması amacıyla çalışmalar yürütmek, bu konuda toplumsal duyarlılığı güçlendirici faaliyetler yapmak.
- Gazilerin toplumsal hayata adaptasyonu, tedavi ihtiyaçlarının karşılanması, istihdam sorunlarının giderilmesi ve sosyal güvenlik haklarının geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yürütmek.
- Şehit ve gazi yakınları arasındaki iletişim ve dayanışmayı güçlendirmek.
- Şehit yakınları ve gazilere yönelik yardım kampanyalarına ilişkin usul ve esasları belirlemek, istismar amaçlı girişimlere karşı ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde her türlü önlemi almak.
- İlgili mevzuat çerçevesinde şehit ve gazi yakınlarının öncelikli istihdamına yönelik uygulamaları koordine etmektir.

3610

633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerini yukarıda sayılan görevler doğrultusunda yerine getirmektedir.

3.1.2 Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler; il, belde ve köy halkının ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere il özel idaresi, belediye ve köy olarak örgütlenen ve karar organları yerel halk tarafından seçimle oluşturulan özerk kuruluşlar olarak ifade edilmektedir (Önen, 2010: 76). Yerel yönetimler ilgili kanunlarda kendilerine verilen sosyal yardım yapma görevi doğrultusunda sosyal yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Yapılan sosyal yardımların türü ve ölçütleri her ilin özel idaresine ve belediyesine göre değişiklik arz etmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009: 135).

Yerel yönetimler, hizmetlerin sunumu ve yoksulluğun azaltılması konusunda temel nitelikli fonksiyonel bir rol üstlenmektedir. Özellikle yerel düzeyde kalkınmanın sağlanması için yeterli ve kaliteli düzeyde planlama ve hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi için yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimlerin bu doğrultuda iki temel misyonu olması gerektiği ifade edilmektedir. İlki, yoksul kesimin ihtiyaçlarını belirlemek ve ulusal kaynakların bu ihtiyaçlara yönlendirilmesini sağlamak için politik süreçte etkin bir şekilde rol almak ve merkezi idareyi bilgilendirmek, ikincisi

ise etkin planlama ile ihtiyaçların ve önceliklerin belirlenmesi ve koordinasyonu için teknik destek sağlamaktır. Son yıllarda yoksulluğu azaltmaya ve sosyal refahı arttırmaya yönelik stratejiler üzerinde durulmakta ve küreselleşme ile birlikte gelişen fırsat eşitsizliğinin etkisiyle yerel düzeyli olarak yoksulluk sorunu çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır (G. Hazman, 2010: 144). Yerel yönetimler il özel idareleri, belediyeler ve köylerden oluşmaktadır.

3.1.2.1 İl Özel İdareleri

İl özel idarelerinin sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri ile ilgili görevleri 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesinde düzenlenmektedir. İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesine göre, il özel idareleri il sınırları içinde mahalli müşterek hizmetler kapsamında olmak şartıyla “gençlik ve spor, acil yardım ve kurtarma, kültür, orman köylerinin desteklenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarına” yönelik hizmetleri yerine getirmekle görevlendirilmektedirler.

İl özel idareleri, sosyal refahın geliştirilmesi, yoksullukla mücadele ve muhtaç durumda olanlara sosyal koruma sağlanmasına ilişkin olarak çeşitli sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. İl özel idareleri yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocuklar, kimsesizler ve muhtaç ailelere yönelik çeşitli sosyal hizmet ve yardımlarda bulunmaktadır. İllere göre sosyal hizmet ve yardımların içeriği çeşitlilik göstermektedir. Sosyal hizmet ve yardımlar doğrudan il özel idareleri tarafından gerçekleştirilebileceği gibi ildeki sosyal hizmet ve yardım kuruluşlarının desteklenmesi, ihtiyaç duyulan yatırımların yapılması, kaynak sağlanması veya hizmetlerin birlikte yürütülmesi şeklinde de yapılabilmektedir (E. Çiçek, 2010: 77). Genel olarak il özel idareleri faaliyetlerini ilde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile gerçekleştirmektedir.

3.1.2.2 Belediyeler

07.12.2004 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren 5272 sayılı Belediyeler Kanunu'nda belediyelerin görevlerinin belirtildiği 14. maddede “Belediyeler müşterek olmak şartı ile sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri yaparlar ve nüfusu 50 bini geçen belediyeler, çocuklar ve kadınlar için koruma evleri açar” denilmekte ve devamında “... Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli olanların durumlarına uygun yöntemler

uygulanır.” şeklinde bir ifade kullanılarak belediyelere dezavantajlı guruplara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri yapma sorumluluğu bırakılmaktadır. Ayrıca 5272 sayılı Belediyeler Kanununun 38. Maddesinde belediye başkanının görev ve yetkileri belirtilirken “bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere ilişkin hizmetler yürütmek ve engelliler merkezi oluşturmak” görev ve yetkisi verilerek belediyelere sosyal yardım yapma görevi verilmektedir. Yine 5272 sayılı Kanununun 60. maddesinde dar gelirli yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yönelik yapılacak olan sosyal yardım ve hizmetler belirtilmektedir (Korkat, 2013: 59). 5272 sayılı Kanun ile belediyelere sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinde bulunma görevleri yüklenmektedir.

3.1.2.3 Köyler

Köylerin sosyal hizmet ve faaliyetlerini düzenleyen 442 sayılı Köy Kanunu, Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılmış olup, yasa günümüz gereksinimlerinin çok gerisinde kaldığı için sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri açısından yetersizdir. Ancak 442 sayılı Kanunun bu niteliğine rağmen yasada o dönemin koşullarına göre oldukça ileri hükümler yer almaktadır. 442 sayılı Kanunun isteğe bağlı işleri arasında köydeki yoksul ve muhtaçları korumaya yönelik önemli bir takım düzenlemeler bulunmaktadır. 442 sayılı Kanunla köy muhtarlarına yoksullukla mücadele konusunda doğrudan bir yetki ve sorumluluk verilmezken, ihtiyar meclisine 442 sayılı Kanununun 44. maddesinde “tarlası ve arazisi olmayan köylüyü arazi sahibi edindirmek” gibi önemli yetkiler verilmektedir (Önen, 2010: 78).

3.1.3 Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakıf, toplumda mevcut olan yardımlaşma ve dayanışma duygusunun kurumsallaşmış halini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, kişilerin hiçbir etki altında kalmadan hür iradeleri ile ve hiçbir karşılık beklemeden kendi mallarını ve haklarını mülkiyetinden çıkartarak tüm canlıların hizmetine ve yararına sunmalarını nitelemektedir (Korkat.2013: 57). Vakıflar Genel Müdürlüğü de bu amaçlar doğrultusunda kurulmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğünün kökleri 2 Mayıs 1920 tarihinde kurulan Şer’iyye ve Evkaf Vekaletine kadar uzanmaktadır. Şer’iye ve Evkaf Vekaleti 3 Mart 1924’te Başbakanlığa bağlanarak Vakıflar Genel Müdürlüğü adını almaktadır. 8 Haziran 1984 tarihli 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

ile Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal hizmet ve yardımlar konusunda faaliyet göstermeye başlamıştır (Bildirici, 2011: 108).

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığı bünyesi içinde yoksul ve ihtiyacı olan kişilere sosyal yardımlar yapmaktadır. Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığının görevleri şunlardır (<http://www.vgm.gov.tr>, E.T.: 15.07.2014):

- Vakıflara ait vakfiyelerde yazılı hayır şartlarının yerine getirilmesini sağlamak.
- Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait hayrat taşınmazlara öncelikle vakfiye doğrultusunda işlev vermek, değerlendirilmeyen ve hizmet verilmeyen hayrat taşınmazları fiilen asli niteliğine uygun olarak kullanıncaya kadar geçici süreyle kiraya verilmesi yönünde ilgili birimlere teklifte bulunmak.
- Tahsise konu taşınmazları; vakfiyesinde yazılı hizmetlerde kullanılmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarına, benzer amaçlı vakıflara veya kamu yararına çalışan derneklere tahsis işlemlerini yürütmek.
- Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait olup tahsis amacına uygunluğunu kaybetmiş, kanunlara ve kamu düzenine aykırı olan, kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayan taşınmazların gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülmesi ya da akara devredilmesine dair işlemleri yürütmek.
- Vakfiyelerde yazılı hayır şartlarını yerine getirmek üzere yurtlar ve aşevleri açmak.
- Gerekliğinde yurtlar ve diğer tesislerde çalışan personel için hizmet içi eğitim programları düzenlemek.
- Yurtta barınan öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak.
- Yurt ve aşevleri açılması veya kapatılmasına yönelik etüt çalışmaları yapmak veya yaptırmak.
- Bağış et ve diğer gıda maddelerinin öğrenci yurtları ve aşevlerine dağıtımını sağlamak.
- Muhtaç aylığı, eğitim yardımı ve aşevi hizmetlerinden yararlananların kayıt altına alınmasında uygulama birliği sağlamak.

- Mazbut vakıfların vakfiyelerindeki hayır şartlarını yerine getirmek üzere, muhtaç aylığı verilmesine ilişkin işlemleri yürütmek.
- Her seviyede eğitim-öğretim tesisleri açmak, çalışmalarını izlemek, öğrencilerin uluslararası standartlarda eğitim ve öğrenim imkanlarına sahip olabilmesi için gerekli tedbirleri almak.
- Mazbut vakıfların vakfiyelerindeki hayır şartını yerine getirmek üzere, kabiliyetli veya maddi yardıma muhtaç öğrencilere öğrenimlerini sürdürmek üzere çeşitli şekillerde destek olmak.
- Sosyal yardım hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmaktır.

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü 2013 yılı faaliyet raporuna göre, 2013 yılında 54 adet hayrat taşınmazın tahsisi yapılmış olup şu anki tahsisli hayrat sayısı toplam 424'tür.

2013 yılında ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan 15.000 öğrenciye 9 ay süre ile aylık 60 TL burs verilmiştir. 2013 yılında 3.524 muhtaç, engelli ve yetim çocuğun her birine yılın ilk altı ayında 395,19 TL ikinci altı ayında 411,00 TL aylık ödenmiştir. 2013 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait İstanbul Eyüp İmaretinde 2.000 ihtiyaç sahibi kişiye sıcak yemek dağıtımı yapılmıştır ve sıcak yemeğe ilave olarak 2013 yılında 81 il merkezinde 20.215 (80.544) aileye aylık kuru gıda paketi yardımı yapılmıştır (<http://www.vgm.gov.tr>, E.T.: 15.07.2014).

3.1.4 Türkiye Kızılay Derneği

Kızılay, savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere hiçbir ayırım gözetmeksizin yardım etmek arzusundan doğmuştur. 11 Haziran 1868 tarihinde Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti adıyla kurulan Kızılay, 1877'de Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti, 1923'de Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti, 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947'de Türkiye Kızılay Derneği adını almıştır.

Kızılay'ın misyonu; toplumun güç ve kaynaklarını harekete geçirerek, insan saygınlığının korunması doğrultusunda her koşulda, yerde ve zamanda muhtaç ve korunmasız insanlara yardım etmek ve toplumun afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesini desteklemektir. Vizyonu ise, tüm toplumu kucaklayan ve tüm toplumun kucakladığı, ulusal ve uluslararası düzeyde saygınlığı ve hizmet kalitesini sürekli geliştiren

bir insani yardım kuruluşu olmaktır (<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihçemiz>, E.T: 23.08.2014).

Kızılay'ın amacı, her nerede görülür ise hiçbir ayırım yapmaksızın insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanların arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu, saygıyı, işbirliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmaktadır. Kızılay ihtiyaç anında dayanışmanın, ıstırap anında eşitliğin, savaşın en kızgın anında insancılığın, tarafsızlığın ve barışın simgesidir (<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihçemiz>, E.T: 23.08.2014).

Kızılay'ın temel ilkeleri, İnsanlık, Ayırım Gözetmemek, Tarafsızlık, Bağımsızlık, Hayır Kurumu Niteliği, Birlik ve Evrenselliştir (<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz>, E.T.: 23.08.2014).

İnsanlık: Savaş alanında yaralılara ayırım gözetmeksizin yardım etme isteğinden doğan Kızılay, her nerede olursa olsun insan ıstırabını ulusal ve uluslararası kapasitesi dâhilinde önlemek ve dindirmek için çabalar. Amacı insan hayatının, sağlığının korunması ve insan onuruna saygı duyulmasının sağlanmasıdır. Bütün insanlar arasında karşılıklı anlayışı, dostluğu, işbirliğini ve kalıcı barışı destekler.

Ayırım Gözetmemek: Kızılay, milliyet, ırk, dini inanç, sınıf veya siyasi düşünce farkı gözetmez. İnsan ıstırabını, en ivedi ve zaruri ihtiyaçlara öncelik vererek dindirmeye çalışır.

Tarafsızlık: Kızılay, herkesin güvenini kazanmak amacıyla, düşmanlıklara taraf olmaz ve hiçbir zaman siyasal, ırksal, dinsel ve ideolojik nitelikteki ihtilaflara girmez.

Bağımsızlık: Kızılay bağımsız bir kurumdur. Kızılay, insancıl faaliyetlerinde kamu otoritelerinin yardımcısı olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti yasalarına tabii, ancak kendisine her daim Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi temel ilkelerine uygun hareket etme olanağı veren bir özerkliğe sahiptir.

Gönüllü Hizmet: Kızılay, hizmetlerinden hiçbir şekilde çıkar gözetmeyen gönüllü bir yardım kurumudur.

Birlik: Türkiye'de "Kızılay" adı altında tek bir dernek kurulabilir. Bu dernek herkese açıktır. İnsancıl faaliyetlerini bütün yurdu kapsayacak şekilde yürütür.

Evrensellik: Diğer ülke ulusal dernekleri ile eşit statüye sahip ve karşılıklı yardımlaşmada onlarla eşit sorumlulukları ve görevleri paylaşan Kızılay, dünya çapında bir organizasyonun içinde yer alır.

Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü'nün 7. maddesine göre Kızılay'ın sosyal yardım ve afet görevleri şunlardır (<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tuzugumuz>, E.T.: 23.08.2014);

- Öz kaynakları ve Devlet tarafından sağlanan fonlar ile ulusal ve uluslararası insani yardım programlarını projelendirmek ve uygulamak,
- Diğer ulusal derneklere amacına uygun proje bazlı, yapısal ve sosyal yardım desteğinde bulunmak, bunun için ulusal ve uluslararası kaynaklardan yararlanmak ve yurtiçinde ve yurtdışında personel görevlendirmek,
- Görevleri kapsamında, halkın ihtiyacı olan alanlarda toplum merkezleri aracılığı ile psiko-sosyal destek hizmetleri yürütmek,
- İmkanları ölçüsünde engellilere, muhtaç hastalara ve yoksullara yardım yapmak, aşevi açmak, yaşlılar ve çocuklar için bakım hizmeti vermek,
- Yurtta meydana gelecek her türlü afet ve felaketlerde kapasitesi dahilinde müdahalede bulunmak, geçici barınma ve geçici beslenme sağlamak, sağlık hizmetlerinde destek olmak, ulusal afetlerde Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve ulusal dernekler ile ilişkileri yürütmek ve anılan Federasyona ve ulusal derneklere gerektiği takdirde yardım çağrısında bulunmak, Kızılay-Kızılhaç Hareketi kanalıyla veya diğer uluslararası kuruluşlardan gelecek her türlü aynı ve nakdi yardımları uluslararası ve ulusal mevzuat çerçevesinde teslim almak, sevk ve idare etmek, yerine ulaştırmak,
- Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve ulusal derneklerden gelecek yardım çağrıları ile uluslararası yardıma açılan afet durumlarında bu ülkelere insani yardım malzemesi sevk etmek, uluslararası afet müdahale ve yardım ekipleri göndermek, gidilen ülkenin ulusal derneği veya Federasyonla işbirliği içinde afet müdahalesinde bulunmak, Bakanlar Kurulu tarafından gerekli görülen uluslararası yardım yapılması önerilerini imkanları ölçüsünde yerine getirmek, aynı çerçevede nakdi yardımlarda bulunmak,

- Devletin fon sağladığı durumlarda ulusal ve uluslararası afet müdahalelerinde bulunmak, insani yardım programlarını oluşturmak ve buna ilişkin projeleri Devlet adına diğer ulusal dernekler ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak uygulamak,
- Doğal, sıhhi, teknolojik ve insan kökenli afetlere uğrayanlara, imkanlar ölçüsünde zamanında, hızlı ve etkili acil insani yardım ulaştırmak için gerekli kurumsal hazırlığı yapmak, bu amaçla bölgesel ve yerel afet müdahale ve lojistik destek sistemini kurmak ve geliştirmek,
- Kızılay personeli ve afet gönüllülerini afet müdahalesi için eğitmek, uluslararası düzeyde afete hazırlık ve afet yönetimi eğitimleri vermek, bu alanda uluslararası konferanslar ve sempozyumlar düzenleyerek afetler ile mücadele bilincini geliştirmek,
- Afetlerde ve afet dışı durumlarda kullanacağı yardım malzemelerini, afet ve lojistik ekipmanını, donanımını, teçhizatını, nakil vasıtalarını, araç ve gereçlerini amacına uygun olarak kullanılmak ve en az on yıl el değiştirmemek kaydı şartıyla, bedelsiz ithalata ilişkin mevzuatla belirlenmiş usul ve esaslar çerçevesinde, bedelsiz ithal etmek,
- Ülkenin afet riskleri doğrultusunda, uygun yerlerde bölgesel ve yerel afet müdahale ve lojistik merkezlerini kurmak üzere uygun kamu arazilerini tespit etmek ve Kızılay'a kazandırılmasını sağlamak,
- Halkın afetler konusunda bilgilendirilmesine, bilinçlendirilmesine ve afetlerle baş edebilme kapasitesinin geliştirilmesine destek sağlamak.

Kızılay'ın 2012 yılı Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Faaliyet Raporu'na göre, 2012 yılında 58.392 kişiye doğrudan yardım, 195.109 kişiye şubeler aracılığıyla yardım, 175 kişiye tekerlekli sandalye yardımı, 1.535 kişiye afet kapsamına girmeyen münferit yaşanan yangın ve su baskınları nedeniyle sosyal yardımlar yapılmıştır. 2012 yılı içerisinde Kızılay'ın şubeleri ve Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Huzurevi, Öğrenci Yurtları, Aşevleri, Giyim Mağazaları ve Rehabilitasyon Merkezlerinden toplam 514.668 kişi yararlanmıştır. Huzurevlerinde 140 yaşlı bağışçıya hizmet verilmiştir. Öğrenci yurtlarından 733 öğrenci yararlanmıştır. Aşevlerinden 495.145 kişi yaralanmıştır. İhtiyaç sahibi 1.175 kişi giysi yardım merkezlerinden yararlanmıştır. Rehabilitasyon merkezlerinden 197 kişi yararlanmıştır. 2012 yılı Ramazan Ayı Yardım Kolisi Dağıtım Kampanyası kapsamında

10.716 adet gıda kolisi dağıtımı yapılmış olup, 53.580 ihtiyaç sahibine ulaşmıştır. Vergi borcu, tedavi vb. sebeplerle nakdi yardıma ihtiyaç duyan bağışçılara 2012 yılı içerisinde toplam 72.399,38 TL tutarında yardım yapılmıştır. 2012 yılı içerisinde 272 Şube Başkanlığı aracılığı ile 30.415 ihtiyaç sahibine 6.555.450,00 TL tutarında zekat ödemesi yapılmıştır (<https://www.kizilay.org.tr/Raporlar>, E.T.:23.08.2014).

3.2 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları

STK'lar kamu yararına çalışan ve toplumun amaçları doğrultusunda kamuoyu oluşturan, kar amacı gütmeyen, demokratik bir işleyişe sahip, bürokratik donanımlardan uzak ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden meydana gelen örgütlenmelerdir. Kalkınma sürecine giren ülkelerde sayıları gittikçe artan STK'lar, sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru ve gelişen ekonomilerin aynı zamanda kalkınması için gerekli temel kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Tutar, Demiral, 2007: 332). STK'lar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yoksullukla mücadele konusunda önemli yere sahip olmaktadır. STK'lar devletin zaman zaman yetersiz ve etkisiz kaldığı alanlarda, sosyal alanlarda özellikle, yoksulluğu önleyici politikalarda devleti tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.

3.2.1 Sivil Toplum

Fransızca-Latince kökenli olan “civil” kelimesi görgü kurallarını iyi bilen, kibar, nazik ve medeni anlamlarına gelmektedir ve Türkçe “sivil” şeklinde telaffuz edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında: “şehir adabı” “medenilik”, halk arasında ise “askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş” gibi farklı anlamlar taşıyabilmektedir. “Sivil” kelimesinin “toplum” kelimesiyle birleşerek oluşturduğu “sivil toplum” kavramı bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak oluşmuştur. Bu bağlamda 17 ve 18. yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi doğa durumundan uygarlık durumuna geçiş anlamında kullanıldığı gibi bir şehirli gereksinimi olarak hürriyet, hak ve hükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır (Abay, 2004: 272). Kökeni Aristo'nun siyaset teorisine kadar uzanan ve bir yurttaşlar toplumunu anlatan sivil toplum kavramının, diğer pek çok sosyal bilimler kavramında olduğu gibi, genel bir tanımı bulunmamaktadır. Sivil toplum sözlükte “Devletin doğrudan denetim altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız olarak, gönüllü veya rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum veya etkinliklerdir.” şeklinde ifade

edilmektedir (İğci, 2008: 3). Sivil toplum ekonomik, sosyal veya kültürel tüm toplumsal ilişkilerin farklı toplumsal gruplar arasındaki etkileşim alanını ifade etmektedir.

Sivil toplumun ortaya çıkış tarihini Batı Avrupa'ya özgü bir gelişme olarak 12. ve 13. yüzyıla kadar götürmek mümkün olmaktadır. Ortaçağ'da kentlerin doğuşu, kentlerle birlikte burjuvazinin ortaya çıkması sivil toplumun oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Batı Avrupa'da 13. yüzyılda özellikle gelişmeye başlayan kentlerde yoğunlaşan pazar ekonomisi, paranın kullanım alanının genişlemesine, zenginlik ve lüks yaşamın artmasına, mülkiyetin yaygınlaşmasına ve farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üretim rasyonel yönetimi ve ekonomik zenginliğin artırılması için amaçlanan kentlerin özerklikleri, kitle iletişim araçlarının gelişimi, kamuoyunun oluşması, kent nüfusunun ekonomik, siyasal hak ve imtiyazlara sahip olması, güçler ayrılığı ve kent meclisleri gibi oluşumlarda sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunduğu söylenebilmektedir. Avrupa'da kentlerin oluşumu, ekonomik canlanmaya sebep olmuş ve böylece burjuvazinin ekonomik açıdan güçlenmesiyle kendi hareket alanını devletten özerk olarak geliştirme eğilimini arttırmıştır. Burjuvazinin yükselişine feodal yapı ve daha sonraki mutlak iktidar anlayışı bir engel oluşturduğundan, sivil toplumun ortaya çıkması kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Sivil toplum 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa'da gelişen burjuvazi sayesinde ekonomik yaşamın merkezleri olan ve mülkiyet fikrinin doğuşuyla daha da güçlenen kentlerde oluşum aşamasını tamamlamaktadır. Feodal sistemin çözülmesi, pazar ekonomisinin gelişmesi, zenginlik ve özel mülkiyetin yaygınlaşmasıyla birlikte kentlerin özerkliğine sebep olan farklı hayat biçimleri feodal sisteme bir alternatif oluşturan burjuvazinin gelişimini sağlamıştır. Eski Yunan'da devletin bir üyesi olma ve devletle özdeş olan sivil toplum anlayışının yerini birey ve gruplarının siyasal ve ekonomik hak ve özgürlüklerini feodal ve daha mutlakiyetçi rejimlere karşı kazanmaya çalışan ve devletten ayrı bir güç anlayışı almıştır (Aslan, 2010: 360-361).

Sivil toplumla ilgili olan yaklaşımları üç ana gruba ayırmak mümkün olmaktadır. İlki, Larry Diamond'un yaklaşımı olan ve sivil toplumu devletten ayrı olarak vatandaşın kendi özgür iradesiyle oluşturulmuş bir düzen olarak ifade eden bir görüştür. İkincisi Ernest Gellner'e ait olan daha geniş bir alanı içinde barındıran anlayıştır. Gellner'e göre sivil toplum, aile ya da birey ile devlet arasında mevcut olan boşluğu dolduran bir yapı olma özelliği taşımaktadır. Sivil toplum bu anlayışa göre, daha çok sendikalar, siyasi partiler, dinsel örgütlenmeler, baskı grupları ve dernekler gibi ara kurumlardan oluşan

birsistemi oluşturmaktadır. John Keane'nin yaklaşımı olan üçüncü yaklaşıma göre ise sivil toplum, üyelerinin oluşturduğu devlet dışı faaliyetlerle, devlet kurumları üzerinde baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren örgütlenmeler olarak ifade edilmektedir (Abay, 2004: 272).

Sivil toplum kavramı hakkında tarihsel süreç içerisinde farklı düşünürlerin değişik tanımlamaları bulunmaktadır. Genel olarak sivil toplum, bireyin öne çıktığı, devletin insan için var olduğu ve bu yüzden hukuk sınırları içine çekildiği, dokunduğu her şeyin hukuka dönüştüğü, her türlü düşüncenin ve inancın dikeylemesine ve yataylamasına örgütlendiği, birlik içinde çokluğun gerçekleştiği böylelikle de gelişme dinamizminin yakalandığı, devletten önce gelen, onun içinde yaşayan ama onunla özdeş olmayan, hatta ona karşı koyabilen bir tür insan ilişkileri yumağıdır (İğci, 2008: 4).

Sivil toplumun var olabilmesi için, “toplumsal farklılaşma”, “toplumsal örgütlenme”, “gönüllü birliktelik”, “toplumsal düzeyde otonomileşme” ve “baskı mekanizmasını oluşturma” diye beş önemli faktörden bahsedilmektedir. Sivil toplumun var olması ve gelişebilmesi için öncelikle toplumsal düzeyde etnik, kültürel, dinsel, ideolojik, mesleki vb. gibi sosyolojik bakımdan farklılaşabilme olması gerekmektedir. İkinci olarak siyasal katılımı sağlayacak ve politika üretebilecek sosyal örgütlenmelerin oluşturulması gerekmektedir. Üçüncü temel şart ise örgütlenmelerin gönüllü birlikteliği sağlayıcı nitelikte meydana gelmesidir. İdari olmayan zorunlu ve tabii örgütlenmeler sivil toplum unsuru olarak kabul edilmemektedir. Dördüncü temel şartta sosyal grup, kimlik veya kategorilerin devlet karşısında otonom bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Faklı bir deyişle devletin müdahalesine maruz kalmaksızın sosyal grup veya kategorilerin kendi kaderlerini tayin etme hak ve inisiyatifine sahip bulunmaları gerekmektedir. Sivil toplumun var olabilmesi ve gelişebilmesi için gerekli olan beşinci şart ise sivil toplum örgütlerinin baskı niteliği göstererek demokratik yoldan baskı mekanizmalarına yönelebilmeleri gerekmektedir (Abay, 2004: 272). Yukarıda belirtilen beş faktörün varlığı sivil toplumun etkin bir biçimde oluşumunu sağlamaktadır.

Siyasal açıdan toplumsal aktörlerin hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan aktif siyaset yapabildikleri, kültürel açıdan devletten bağımsız kültürel kimliklerin oluştuğu, kültürel çoğulculuğun zemin bulduğu ve devletin resmi bir kültür, dil, din, ideoloji ve değer politikasının bulunduğu, ekonomik açıdan başta özel mülkiyet olmak üzere bireylerin devletten bağımsız her türlü ekonomik faaliyette buldukları ve toplumsal açıdan,

bireylerin dernek, sendika, dini cemaat, grup temelinde örgütlendikleri durumlarda sivil toplumdan söz etmek mümkün olmaktadır (Aslan, 2010: 366).

3.2.2 Sivil Toplum Kuruluşları

Günümüzde, çevresel sorunlardan küresel ısınma, kirlilik, depremler, sel felaketleri, finansal krizler, açlık, yoksulluk ve/veya siyasi yönetimlere kadar bireyleri yakından etkileyen ve etki alanı içine alan pek çok durum söz konusu olmaktadır. Bireyleri etkileyen mevcut bu sorunlar ulusal boyutların ötesinde küresel ölçekli çözümler gerektirmektedir. Bundan dolayı mevcut ulus devletlerin ve hükümetlerin söz konusu sorunlara tek başlarına etkili çözümler geliştirmeleri pek mümkün olmamaktadır. Küresel nitelikteki bu sorunların çözümü için başka aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Başka bir ifadeyle, ulus devletlerin karşı karşıya oldukları sorunların çözümü için sivil toplum kuruluşlarının desteğini almaları kaçınılmaz olmaktadır (Akatay, Yelkikalan, 2007: 8).

Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları kavramları kapitalizm ile birlikte ortaya çıkmış fakat günümüzde küresel bir değer olarak neoliberalizmle tüm ülkelere yaygınlaşmış kavramlardır. Genel bir ifadeyle sivil toplum kuruluşları özel sektörün ötesinde ve devletin dışında kâr amaçsız, gönüllü birleşmeler şeklinde tanımlanabilmektedir (Şahin, 2007: 20).

Sanayi toplumuyla ivme kazanan gönüllü kuruluşların ortaya çıkmasında; iş bölümü ve uzmanlaşma, bireyselleşme, ailenin küçülmesi ve geleneksel işlevini kaybetmesi, toplumsal eşitsizlik, sosyal bütünleşme ihtiyacı ve boş zamanın ortaya çıkması gibi faktörler önemli rol oynamaktadır. Sanayi sonrası toplumlarda ise, gerek nicelikleri gerekse kapsam ve faaliyetleri açısından gönüllü kuruluşların büyümesinin nedenleri genel olarak; refah devletinin krizi, toplumsal ihtiyaçların artması ve toplum içinde yaşlıların oranının yükselmesi şeklinde sıralanabilmektedir (Akatay, Yelkikalan, 2007: 8).

Sivil toplum kuruluşlarının tanımı konusunda pek çok görüş bulunmaktadır. Temel olarak sivil toplum kuruluşları devlete ait olmayan, özel sektörün dışındaki kâr amacı gütmeyen ve gönüllülük esasına göre oluşturulan kuruluşlardır (Balkır, 2010: 16). STK'lar; devletin ve özel sektörün dışında kalan, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, meslek odalar, birlikler, kooperatifler, sendikalar, siyasi grup ve partiler, dini kuruluşlar, dernekler ve vakıflar şeklinde ifade edilebilmektedir. STK'ların bu çeşitliliği sebebiyle tanımlanmasında bir takım belirsizlikler mevcut olmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi

Türkiye’de de bu kurumların farklı özelliklerine vurgu yapılarak türetilen kavramlar bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın şekilde kullanılanları; Sivil Toplum Kuruluşları, Kâr Gütmeyen Kuruluşlar, Üçüncü Sektör, Gönüllü Kuruluşlar, Hükümet Dışı Kuruluşlar, Hayırsever Yardım Kuruluşları şeklinde sıralanabilir (Uğur, 2011: 23). STK’lar, topluma hizmet götürmek amacıyla ortak hedeflere yönelmiş bireylerin oluşturduğu gruplar tarafından kurulmaktadır. STK’lar, esnek yapıları, yüksek verimlilikleri ve isteklere anında cevap verebilen işleyişleriyle gönüllülük esasına dayalı olarak kamu sisteminin bir parçası olmaksızın ve kar amacı gütmeksizin belli bir hedefe yönelik olarak bir araya gelmiş ve öz yönetime sahip olan kuruluşlar şeklinde tanımlanabilir (Özdemir, 2004: 131).

STK’lar, ana faaliyet konuları bakımından bağış ve yardım kuruluşları, sosyalleştirme ve kültürel etkinlik kuruluşları, yöresel hemşeri dayanışma kuruluşları, çalışma hayatı ve mesleki örgütlenme amaçlı kuruluşlar, çevre, yaban hayatı ve doğayı koruma ve geliştirme amaçlı kuruluşlar, araştırma ve eğitsel faaliyetleri amaç edinmiş kuruluşlar, belirli bir ideolojiyi tutundurma ve yayma amaçlı kuruluşlar, dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik kuruluşlar, bireysel özgürlükler ve insan haklarını savunma amaçlı kuruluşlar, sağlık hizmetleri odaklı kuruluşlar, sosyal hizmet odaklı kuruluşlar, kalkınma ve konut edinme amaçlı kuruluşlar, sportif amaçlı kuruluşlar, düşünce ve fikir oluşturma kuruluşları, uluslararası faaliyet oluşturma kuruluşları şeklinde sınıflandırılmaktadır (Güleç, Sancak, 2009: 250). Bu doğrultuda STK’lar faaliyet konuları bakımından çeşitlilik göstermektedir.

STK’lar, doğrudan ve dolaylı olarak rekabetin artmasına ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Doğrudan katkıları; eğitim, sağlık ve sosyal hizmet gibi kamu hizmetlerinin sunumu, yerel ekonomik gelişmenin desteklenmesi, sosyo-ekonomik açıdan dışlanan birey ve grupların toplumla bütünleşmesinin sağlanması şeklinde sıralanabilmektedir. Dolaylı katkıları da özürülere, ırkçılığa, cinsiyet ayrımına ve yaşlılara yönelik toplumsal koruma şeklinde ifade edilebilir (Akatay, Yelkikalan, 2007: 14).

Türkiye’de sivil toplum alanı, büyüklükleri, amaçları, faaliyetleri, politik duruşları, hedef kitleleri ve üye profilleri bakımından farklılaşan heterojen bir yapı göstermektedir. Ancak hukuksal açıdan STK’ları yansıtan iki ana kategori bulunmaktadır. Bunlar dernekler ve vakıflardır. Niceliksel açıdan bakıldığında Türkiye’de toplam 150 bin kadar sivil toplum kuruluşu bulunduğu bilinmektedir. Bunların 60 bin kadarı hemşeri dernekleri, 80 bini

STK'lar, 5000 civarı meslek odaları ve 3000 kadarı vakıflar olarak nitelendirilmektedir (Güleç, Sancak, 2009: 250).

3.2.2.1 Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi

STK'ların tarihsel gelişimine bakıldığında; ilk çağlarda insanların kendi gereksinimlerini karşılayabilmeleri için toplu halde yaşadıkları görülmektedir. Zamanla artan gereksinimler sonucunda sınıflar arası çıkar çatışmaları ve gruplaşmalar başlamış, insanlar ortak amaçları doğrultusunda örgütlenmeler meydana getirmişlerdir. Avrupa'da feodalizmin etkisiyle bazı tüccarlar ve meslek gruplarına bağlı zanaatkarlar kendi aralarında birlikler, loncalar ve benzeri kurumlar çatısı altında örgütlenmeye başlamışlardır (Balkır, 2010: 7).

Uluslararası boyutta tarihte ilk sivil toplum örgütlenmesi, Britanya'da sömürgeci yasaklanmasından sonra köleliğin kaldırılması mücadelesi olarak bilinmektedir. Buna benzer sivil toplum örgütlenme biçimleri diğer Avrupa ülkelerinde de yaygınlaşmıştır. Köle haklarının savunulması, geliştirilmesi ve korunması, toplumdaki dışlanan kişilerin tekrar topluma kazandırılması için yerel STK'lar tarafından imzalar toplanmış, ülke parlamentolarına binlerce dilekçe sunulmuştur. İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'ne kadar olan dönemde devletin yoksullara, muhtaçlara yönelik bir sosyal koruma sistemi mevcut değildi. Bundan dolayı sosyal politika uygulamalarının 18. yüzyıla kadar gönüllük ve karşılıklı yardım esasına dayanan STK'lar tarafından yürütüldüğü görülmektedir (Gürel, 2009: 33).

Sanayi devrimiyle birlikte kentlerde oluşan kalabalık işçi sınıfının iş kazası, meslek hastalığı gibi şartların getirdiği ihtiyaçlarına cevap veremeyen geleneksel STK'ların yerini yavaş yavaş Keynesyen politikaların benimsendiği devlet modeli almaktadır. Söz konusu politikaların uygulanmasıyla birlikte ekonomi ve sosyal koruma alanında devlet müdahaleci bir yapıya bürünmüş ve STK'ların faaliyet alanlarını ortadan kaldırmıştır (Özdemir, Başel, Şenocak, 2009: 167).

1880'li yıllardan sonra STK'ların önemi küreselleşme, neo-liberalizm ve katılımcı demokratik sistemlerin yaygınlaşmasıyla birlikte artmaktadır. Bu yıllarda başta ABD, İngiltere, Fransa olmak üzere dünya genelinde STK'ların önemi artmış; yapılan yasal ve yönetsel değişikliklerle devletin sosyal refah hizmetlerindeki finansman ve denetim sorumluluğu aynı şekilde devam ederken, hizmetlerin üretim ve dağıtımını STK'lar

üstlenmeye başlamıştır. Ancak Avrupa ülkelerinde de buna benzer devlet STK işbirliği uygulamalarına yer yer rastlansa da ekonomik ve sosyal alanda sosyal devlet uygulamaları hala çok yaygın ve baskın konumdadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru STK'lar Amerika'da oldukça yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla bu organizasyonları koordine edebilecek, suistimalleri engelleyecek ve yaptıkları yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlayacak bir cemiyet ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunların sonucu olarak 1880'den itibaren 'Hayır Kuruluşları Cemiyeti' hareketi başlamıştır. Ancak bu hareket ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesinde yetersiz kalmıştır (Gürel, 2009: 33-34).

STK'ların faaliyetleri konusunda köklü bir değişikliğe gitmek için ilk harekete geçen varlıklı bir sanayici olan Andrew Carnegie olmuştur. 'Bilimsel hayırseverlikle' yapılan yardımların en verimli şekilde kullanılmasını öngörmüştür. Bilimsel hayırseverlik fikri ancak 20. yüzyıla gelindiğinde meyvesini vermeye başlamıştır. 20. yüzyılda tek bir amacı olan değil, her türlü alanda faaliyet göstermeyi hedefleyen, bunun içinde dolaylı olarak değil direkt para vererek yardım etme yoluna giden, para verilecek kurumların veya kişilerin profesyonel çalışanlar tarafından belirlendiği modern vakıflar yaygınlık göstermiştir. Amerikan Kongresi STK'ları teşvik etmek amacıyla 1913 yılında Gelir Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu yasaya göre özel sektörün STK'lara yaptığı bağış miktarının gelir vergilerinden düşürülmesi öngörülmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de devlet ve STK işbirliği daha da pekişmiştir. Günümüzde devlet, birçok sosyal hizmet ve yardımı, finanse etmek ve denetlemek koşuluyla STK'lar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. 1980'lerden sonra gelişen ve yaygınlaşan STK'lar, ilerleyen zamanlarda sosyal politika ve ekonomide ortaya çıkan krizle birlikte birçok ülkede sosyal politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Gürel, 2009: 34-36).

Türkiye'de tarihsel süreç içerisinde STK'ları ifade edebilmek için cemiyet, cemaat, lonca, tarikat ve vakıf sözcükleri kullanılmıştır. Cemiyet kavramı geçmişten beri STK'lar için kullanılan sözcüklerin başında gelmektedir. Vakıf ise geniş anlamda, 'bir malı kendi mülkiyetinden çıkarıp faydalarını sonsuza dek bir hayır işine tahsis edip saklamak' şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir deyişle bir malın alım satımını durdurup, bu maldan sağlanabilecek çıkarları sonsuza kadar yoksulların ve muhtaçların hizmetine sunulması amacıyla devretmek anlamını taşımaktadır. Türkiye'de STK'ların tarihçesi fazla eskilere uzanmamaktadır. Osmanlı dönemindeki mevcut vakıflar günümüzdeki STK'ların temellerini oluşturduğu için Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olarak incelemek

gerekmektedir. Osmanlı dönemi yönetim anlayışına göre devletin görevi sadece can ve mal güvenliğini garanti altına almak, adaleti sağlamak, insanlara inanç özgürlüğü ve kendini geliştirme fırsatı tanımak olduğu için bu görevlerin dışında kalan eğitim, sağlık, kültür, sosyal hizmetler ve şehrin gelişmesini sağlayan faaliyetlerin tümünü gerçekleştirme görevi vakıflara bırakılmıştır(Uğur, 2011: 28).

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerine göre Osmanlı Devleti'nde, 16. yüzyılda 776, 17. yüzyılda 1663, 18. yüzyılda 6000 ve 19. Yüzyılda 9000 adet vakfiye bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde bazı dönemlerde vakıf gelirlerinin devlet gelirlerinin üçte biri oranında olduğu görülmüştür. Bu oran, vakıfların oldukça aktif çalıştıklarının bir göstergesidir. Osmanlılar zamanında kurulan vakıfların %90'ı sultan veya sultanın dini-idari yetkilerle donattığı yönetenler sınıfı denilen saraya yakın kimseler tarafından kurulduğu görülmektedir. Geri kalan %10'luk kısmı ise "reaya" adı verilen yönetilenler sınıfı tarafından kurulmuş ve yaşatılmıştır. Osmanlı dönemindeki vakıflar gerek kuruluş biçimleri, yapıları gerekse faaliyetleri bakımından günümüzdeki STK'lardan oldukça farklı bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda demokratik bir ortam olmadığı için sivil toplum gelişmemiş ve örgütlenememiştir. Mevcut vakıflarda çoğunlukla devlet eliyle kurulmuşlardır. Osmanlı döneminin vakıfları, günümüzde faaliyet gösteren Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıflarına benzetilebilir. Yapılan bağışlar, yoksulların yeme, içme, barınma, giyinme gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılamak, öğrencilerin ücretsiz eğitim almalarını, hatta onlara belirli bir miktarda ücret sunup eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak, ücretsiz sağlık hizmetleri sunmak ve böylece halkın tamamına açık bir sağlık sigortası oluşturmak gibi amaçlara hizmet etmekteydiler (Gürel, 2009: 45-49). Osmanlı Devleti'nde vakıflar gerçekleştirmiş oldukları sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri bakımından oldukça güçlü bir yapıya sahip olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde birer tüzüğü olan sivil nitelikli toplumsal örgütlenmeler, Tanzimat'tan sonra başlamış; 1909 yılında Cemiyetler Kanunu'nun kabulüyle beraber artmaya başlamıştır. Kırım Savaşı'nın ardından müttefik devletlerin hekimleri tarafından yardım amaçlı kurulmuş olan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane (1856), Donanma Cemiyeti (1910), günümüzde Kızılay olarak bilinen Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1910), 1919 yılında bir kararname ile fesih edilen Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti (1916) Osmanlı Devletinin ilk STK'larından bir kaçıdır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 26.798 adet vakıf devretmiştir. Cumhuriyet döneminde temel olarak devletin sosyal

politikasına katkıda bulabilmek amacıyla üç ana kurum kurulmuştur. Bunlardan birincisi Cumhuriyet döneminde ismi “Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti”nden ”Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti”ne değiştirilen şimdiki ismiyle “Türk Kızılay Derneği”dir. Kuruluş amacı savaş ve doğal afet halinde topluma yardım sağlamak olmasına karşın 1930’lu yıllarda haftanın üç günü kimsesiz ve yoksul çocuklara yiyecek dağıtma işini üstlenmiştir. İkinci önemli kurum, 1921’de 10 kişi tarafından ülke çapında faaliyet göstermek amacıyla kurulan “Himaye-i Etfal Cemiyeti” yani “Çocuk Esirgeme Kurumu”dur. Kızılay gibi bu kurumda devletten bağımsız değildir. Devlet bütçesinden kendilerine ayrılan pay yetersiz kalmakta ve bağışlarla ayakta kalabilmekteydiler. Üçüncüsü ise ilk ikisi gibi yardım kuruluşu olmayan ancak diğer iki kurumun bağışlarına ortak olan Türk Hava Kurumu’dur. Bunların ardından 1928 yılında Yardım Sevenler Derneği kurulmuştur. Amacı kadınların, çocuklu kadınlara yardım etmesi ve sonuç olarak yapılan yardımların çocuklara ulaştırılabilmesidir (Gürel, 2009: 52-53).

Türkiye’de 1960’lı yıllardan sonra, sosyal ve siyasal özgürlüklerin yasalar çerçevesinde daha rahat bırakılması sonucu, günümüzdeki anlamıyla faaliyette bulunan STK’ların sayısında bir artış yaşanmıştır. Örneğin; 1960 yılında 18.958 olan dernek sayısı, 1970 yılında 42.170’e çıkmıştır (Aslan, Kaya, 2004: 219). Söz konusu olan gelişmenin temel sebebi, sivil bir anayasa olarak ifade edilen 1961 anayasasının temel hakları güvence altına alması ve demokratik bir ortam yaratıp, sivil toplumun gelişmesine ön ayak olması şeklinde ifade edilebilir. 1967 yılında Medeni Kanunda yapılan değişiklikten sonra ülkemizde vakıfların sayısı daha da artmıştır. Yapılan değişikliklerle tüm vakıflara vergi muafiyeti tanınmıştır. 2001 yılında Avrupa Birliği süreci içerisinde Türkiye’nin Kopenhag Kriterlerini kabul etmesi; devlette demokratikleşme, merkezîyetçilikten uzaklaşma, örgütlenme özgürlükleri üzerinde 1980’den beri var olan kısıtlamaların önemli oranda kaldırılmasını mümkün kılmıştır. Hazırlanan bu elverişli ortamın bir getirisi olarak AB, STK’lar için önemli bir mali kaynak oluşturmuştur. Tüm bu gelişmelerin yanında STK’ları kapsayan yasal mevzuatta yapılan reformlar ile STK’lara ilişkin yasalar daha teşvik edici hale getirilmiştir (Gürel, 2009: 55-56).

Türkiye’nin AB’ye giriş süreciyle birlikte STK’lar çok daha fazla önem kazanmıştır. Küreselleşmeyle birlikte liberal düşüncenin yaygınlaşması konusunda çeşitli dernekler, vakıf ve birliklere aktarılan kaynaklarla STK’lar güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu paraleldeki STK’ların dışındakiler hem mali açıdan hem de düşünsel ve eylemsel

aktiviteler bakımından çok geri pozisyonlardadır. Büyük oranda varlıkları ile yoklukları arasında bir fark yokmuş gibi olan bu ikinci tür dernek, vakıf ve birlikler doğal olarak kamuoyu oluşturmak, hizmet üretme yeteneği gibi pek çok ölçüt bakımından, Batı STK zihniyetinden çok uzaktırlar. STK'lar arasındaki bu uçurumun temel sebebi olarak toplumdaki sınıfların dengesizliği gösterilmektedir (Talas, 2011: 398).

3.2.2.2 Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Biçimleri

Sivil toplum kuruluşları, toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen, devlet ve özel sektörün dışında kalan, demokratik işleyişe sahip ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerin oluşturduğu örgütlenmelerdir. Günümüzde en yaygın STK örgütlenme biçimleri olarak vakıflar, dernekler, meslek odaları, sendikalar ve konfederasyonlar, yerel birlikler ve kooperatifler, yurttaş girişimleri gösterilebilir.

3.2.2.2.1 Vakıflar

Vakıflar, hem doğuda hem de batıda bulunan kökleri çok eskilere dayanan yardım kuruluşlarıdır. Vakıfların kökeni İslam hukukuna dayanmaktadır. Vakıflar İslam topluluklarında hayır, yardımlaşma ve dayanışma gibi düşünceleri temel alarak oluşturulmuş kurumlardır. Vakıflar buldukları ülkelerin eğitimine, kültürüne, ekonomisine, sosyal ve siyasal hayatlarına büyük katkılar sağlamaktadır (Kabasakal, 2008: 40).

Vakıflar, kuruluşları itibariyle farklı amaçlara sahip olmalarına rağmen, zorda kalanlara yardım etme, arkasında güzel iz bırakma ve ebediyete kadar adını baki kılma gibi dayanışma ve hayırseverlik gibi duygularla kurulmaktadır ve gelecekte yapılabilmesi için insanların belli şartlarda ve resmi bir yolla bıraktıkları mülkiyetleri veya parayı ifade etmektedir (Akatay, Yelkikalan, 2007: 18). Arapça bir kelime anlamı olan vakıf; durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelmekte bu; bencilliği, açlığı, servet hırsını ve kibiri durdurmak olarak yorumlanmaktadır. Vakfetmek, insanların sahip oldukları malları belli bir amaç ile karşılıksız ve Allah rızası için bağışlamaları şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin hiçbir etki altında kalmadan kendi istekleriyle kendilerine ait malları veya her türlü ekonomik değerlerini ve haklarını belirli bir amaçla hayır ve hizmete ebedi olarak tahsis etmesinden oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluğu şeklinde tanımlanabilmektedir (Özaydın, 2003: 4). Türk Medeni Kanunu'na göre vakıflar

gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca örgütlemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Bir varlığının bütünü, gelir veya ekonomik değeri olan haklar bağışlanabilmektedir. Vakıflara üyelik olmamaktadır (Akatay, Yelkikalan, 2007: 18).

Günümüzde vakıflar ve bu tür yapılanmalar büyük önem taşımaktadır. Yaşama ilişkin olan fiziksel ihtiyaçların karşılanmasının bireyleri yeterince tatmin etmemesi ve içinde buldukları topluma karşı sorumluluk bilinci içerisinde görev yapma arzuları vakıfların bireysel alanda önem kazanmalarını sağlamaktadır. Kişiler çalışma hayatı dışında sosyal sorumluluklarını vakıflar yoluyla gerçekleştirmektedir. Küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerde vakıfların önem kazanmasını sağlayan faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Yaşanan hızlı değişim sürecine bağlı olarak toplumun ihtiyaçları farklılaşarak artmaktadır. Toplumsal ihtiyaçların artış gösterdiği alanlarda, yaşanan ekonomik ve küresel krizlerin etkisiyle devletin bu alanlarda yetersiz kalması vakıfların ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Vakıflar bir sosyal politika kurumu olarak da önemli işlevlere sahip olmakta, özellikle gelir dağılımı ve sosyal güvenlik konularında önemli faaliyetler göstermektedir (Özaydın, 2003: 28-29). Vakıflar muhtaç durumda olan bireylere yönelik gerçekleştirdikleri sosyal yardım ve hizmetler yoluyla yoksulluğu engellemekte ve bireylere yönelik sosyal bir güvence oluşturmaktadırlar.

Toplumda güçlü bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilincinin oluşumuna büyük katkı sağlayan vakıfların iyi bir şekilde işlemesi ve korunmasının sağlanması ile insan şahsiyetinin ve hayatının korunması, geliştirilmesi, insanların hayatta karşılaşılabilecekleri maddi ve manevi zorlukların, keder ve sıkıntıların giderilmesi, hayatın güzelleştirilip insan haysiyetinin korunması, sosyal düzenin her türlü tehlikelerden korunmasına yardımcı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda vakfiyeler, camiler, okullar, kütüphaneler, hastaneler, aş evleri, çeşme, kaldırım, su yolu ve tesisleri ile köprüler, mesireler, dul ve yetim evleri, çocuk emzirme ve büyütme yuvaları gibi nice mimari ve medeni değeri olan eserler sayesinde toplumların gelişimine katkı sağlanmaktadır (Soysaldı, 2002, 396). Vakıflar, temel olarak toplumunda yer alan dezavantajlı kesimi oluşturan sosyal güvenceden yoksun ve beslenme, eğitim, barınma vb. gibi en temel ihtiyaçlarını karşılayamayan vatandaşlara yönelik çeşitli yardımlarda bulunup, böylece sosyal güvenlik kuruluşlarının boşluklarını doldurmakta, gelirin daha dengeli ve adil bir şekilde dağılımını sağlayarak muhtaçlara ve ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımlarda bulunmaktadır (A. Bozkuş, 2009: 79).

3.2.2.2.2 Dernekler

Dernekler, sanayi toplumunun ortaya çıkışıyla birlikte var olmaya başlamaktadırlar. Sanayileşme, bir anlamda kapitalist ekonomiye geçiş anlamını da taşımaktadır. Ekonomik gelişme, beraberinde iş bölümü ve uzmanlaşmayı da getirdiğinden, yatay ve dikey hareketlilik artmakta ve yetenekler de ön plana çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak tek düze bir toplum yapısı yerine; çoğunluğun kentlerde oturduğu, kültürel düzeyin yüksek olduğu, çıkarların birbiriyle çatıştığı ancak yine de bir arada yaşama zorunluluğunun mevcut olduğu karmaşık ilişkiler ağına dayanan bir toplum yapısı meydana gelmektedir. Çıkarları ve düşünceleri birbirinden çok farklı olan ve grupların ve/veya sınıfların kendi görüşlerini açıklayabilecekleri yeni örgütlenmelere gitmeleri kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu bu örgütlenmelerde dernekler olarak ifade edilebilmektedir (Akatay, Yelkikalan, 2007: 19).

Bireyler, karşı karşıya kaldıkları sorunları çözebilmek için ortak görüş ve çıkarları paylaştıkları diğer kişilerle güç birliği yaparak bir araya gelmektedirler. Dernekler, çoğu durumda genel bir yarar için çalışmak, sorumluluklar almak ve sosyal gelişmeler karşısında bir ölçüde etkili olmak üzere kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan, gönüllülük esasına dayanan ve kâr amacı gütmeyen kişi topluluğudur. Bir başka tanıma göre, dernek az çok kalabalık bir kişi topluluğunun belirli bir amacı sağlamak veya ortak olan bir menfaati gerçekleştirmek üzere oluşturduğu tüzel kişidir (Sezer, 2008:4). Temel olarak dernekler, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını ifade etmektedir (Şah, 2008: 3).

Dernekler kişi topluluklarıdır ve ideal bir amaç gütmektedir. Derneklerin unsurları konusunda görüş ayrılıkları olmakla birlikte, genel olarak derneklerin temel unsurları kişi, ortak amaç, süreklilik, organizasyon ve gönüllülük olduğu söylenebilmektedir. Dernekler gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan birliklerdir ve bu sebeple dernekler kamu tüzel kişisi olan birliklerden ayrılmaktadır. Dernekler birbirinden farklı amaçlar doğrultusunda kurulmaktadır. Dernek türlerinin en temel ayırıcı özelliğini amaç unsurunu oluşturmaktadır. Dar anlamda derneklerin amaçları çok farklı olabilir ve sanatsal, kültürel, sportif, siyasi, ideolojik, bilimsel, mesleki ya da dinsel amaçlarla dernek kurulabilmektedir (Sezer, 2008: 4-5).

Dernek üyelerinin hakları ve diğer düzenlemeler Dernekler Kanunu'nda yer almaktadır. Dernek üyeleri arasında dil, din ve mezhep, ırk, cinsiyet, aile, zümre ve sınıf farkı gözetemezler; eşitliği bozan veya bazı üyelere bu sebeplerle ayrıcalık tanıyan uygulamalar yapamazlar. Bireyler çeşitli derneklere üye olabilirler, sendikalarda aynı şekilde üyelik esasına dayalı STK'lardır ancak vakıflar için üyelik esası söz konusu değildir (Akatay, Yelkikalan, 2007: 20).

3.2.2.2.3 Sendikalar

Sendika tanımının kökenleri oldukça uzak bir geçmişe dayanmaktadır. Köken itibariyle belediye meclisinden ayrı olarak şehrin menfaatlerini koruyan kimse ya da yargı organları karşısında müşterisinin yerine onun çıkarlarını korumak için çıkış yapanlara verilen "Syndic" kelimesi, sendika kelimesinin türetildiği kök olarak bilinmektedir. Sendika kelimesi daha çok mesleki kurumların birlik, dayanışma ve yardımlaşma alanında oluşturdukları örgütler olarak bilinmektedir (Ören, 2010: 130).

İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatleri korumak ve geliştirmek amacıyla, önceden izin almaksızın meydana getirdikleri, tüzük, yönetim ve işleyişleri Cumhuriyetin temel nitelikleri ve demokratik ilkelere uygun, tüzel kişiliğe sahip kuruluşlara sendika adı verilmektedir. Sendikaların kuruluş amacı, çalışma ilişkilerinde temsil ettikleri kitlelerin ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesidir. Sendikalar devlete karşı bağımsız kuruluşlardır. Mevzuatımıza göre sendikalar önceden izin almaksızın serbestçe kurulabilmektedir. Sendikaların varlık, yönetim ve işleyişi kendilerinin dışında hiçbir kişi ve kurumun yetki ve otoritesi altında değildir (Akyıldız, Korkmaz, 2010: 113-115). Sendikalarda sivil toplumun gelişmesi yönünde önemli işlevler üstlenmektedir.

3.2.2.2.4 Meslek Odaları

Meslek odaları belirli bir mesleğe mensup olan bireylerin müşterek ihtiyaçlarını gidermek, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü, güveni hakim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlakını korumak amacıyla gerekli gördüğü teşebbüs ve faaliyetlerde bulunan kuruluşlar şeklinde tanımlanmaktadır (Güder, 2004: 12). Örneğin; odaların birleşmesiyle kurulan birliklerden

olan Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), esnaf ve sanatkarlar odaları, birlikleri, federasyonları arasındaki birliği sağlamak ve geliştirmek, esnaf ve sanatkarların çalışmalarını mesleki yönden ve kamu yararına uygun olacak biçimde düzenlemek, mesleki eğitimlerini geliştirmek, sorunların çözümü için ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunmak ve bakanlık tarafından esnaf ve sanatkarlarla ilgili verilecek görevleri yapmak üzere kurulmuştur (<http://www.tesk.org.tr/tr/hakkinda/amaci.php>, E.T.: 15.07.2014). Meslek kuruluşları, oda ve dernek olarak örgütlenmektedir. Mesleki derneklere üyelik serbest iken odalara üyelik zorunlu tutulmaktadır (Akatay, Yelkikalan, 2007: 21).

3.2.2.2.5 Yerel Birlikler ve Kooperatifler

Kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda şu şekilde tanımlanmaktadır: Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını, işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denilmektedir (Kooperatifler Kanunu md:1). Bir kooperatif en az yedi ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulur (Kooperatifler Kanunu md:2).

Kooperatifler yoluyla gerçekleştirilen örgütlenme sayesinde, emeğin daha iyi değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Örnek olarak Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) verilebilir. Üyelerin hemen hepsi etkin olarak birliğe katılmaktadır. Kooperatifler, temel olarak kar amaçlı kuruluşlardır fakat STK işlevini kooperatif tüzel kişiliği altında sürdüren yapılanmalarda mevcuttur. Yerel topluluklar, toplum bilincini arttırmada ve karar alma sürecinde önemli bir etken olabilirler (Güder, 2004: 13-14).

3.2.2.2.6 Hayırseverlik Girişimleri

Hayırseverliğin, bir pastanın dilimleri paylaşılırken bu dilime daha çok ihtiyacı olan bireylerin de bu dilimlerden pay almasının sağlanması şeklinde tanımlanması, günümüzde modern toplumların yardımseverlik politikasını açıklamak için daha açıklayıcı olmaktadır. Hayırseverlik köken olarak Yunanca “philien” (sevgi) ve “anthropos” (insan) kavramlarının bileşiminden oluşan insan sevgisi anlamını taşımaktadır (Doruk, 2010: 29). Hayırseverlik, genel olarak iyilik yapma ve ihtiyacı olanlara yardım etme olarak ifade

edilebilmektedir. İnsan medeni bir tabiata sahip olduğu için içinde yaşadığı cemiyetle, hatta hayvanlarla ve diğer canlılarla yakından ilgili olmaktadır. İnsanın doğasında mevcut olan bu özelliklerden dolayı insan, aç ve acı çeken bir kişiyi gördüğü zaman onun açlığını ve acısını dindirmek, yaralı bir hayvan gördüğü zaman ona yardımcı olmak istemektedir. İnsanlık haysiyet ve şerefine layık bir hayat seviyesinde yaşamak istediği gibi, akraba ve dostları içinde aynı imkanları ister, hatta çevresinde yaşayan tüm insanların acı ve ızdıraptan uzak olmasını arzu etmektedir. İşte insanda bulunun yardım, sevgi ve merhamet duygusu hayırseverlik olarak adlandırılmaktadır. Hayırseverlik kavramını sosyal hayatın vazgeçilmezi yapan temel faktör insanların ihtiyaçlarını karşılamada eşit imkanlara sahip olmamalarıdır. Bu nedenle iktisadi açıdan farklı gelir grupları ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizlik ciddi seviyelerde ise alt gelir gruplarının hayatlarını idamesi zorlaşmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizliğin düzeltilmesi için sosyal devlet anlayışı ile kamu gücünün harekete geçip bu sorunu çözmesi gerekmektedir. Eğer kamu kaynak yetersizliği veya başka sebeplerle bu sorunu çözemiyorsa sivil toplum güçlerinin harekete geçmesi veya hayırsever vatandaşların bu alana yönelmeleri gerekmektedir (Bozan, 2010: 40). Hayırseverlik, muhtaç durumda olanlara yardım etme sivil toplumun temelini oluşturmaktadır.

İnsanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan kaynakların kullanımı, bütün bireyler ve kesimler için eşit şekilde olmamaktadır. İnsanların bir kısmı hayatlarını sürdürebilecek kaynakları kendi çaba ve uğraşları ile kazanırken, bir kısım insanlar da bu kaynaklara kendi imkanlarıyla ulaşamamaktadır. Sosyal güvenlik ve sigortacılık olgusunun kurumsallaşmasıyla yaşanan hayatın ürettiği risk ve tehlikeler nispeten de olsa telafi edilmektedir. Fakat her toplumda çeşitli faktörler doğrultusunda, özellikle küreselleşme sürecinin oluşturduğu krizler sebebiyle, kendi kendine hayatını sürdürmekte güçlük çeken, kamu veya özel güvenlik koruması altında bulunmayan çok sayıda insan ve grup bulunmaktadır. Her toplumda, etkili bir sosyal sorumluluk ve duyarlı bir vicdan sahibi varlıklı kişilerin, temel ihtiyaçlarını karşılama ve hayatlarını sürdürme imkan ve araçlarına yeterince sahip olmayan kişilere, sadece insan olmaları vesilesiyle yardım etme ve destek olma davranışlarına, genel olarak hayırseverlik ya da iyilik adı verilmektedir. Bu amaçla tamamen sivil bir inisiyatifle oluşturulan kuruluşlar olarak çeşitli vakıfları, yardım derneklerini, gönüllü kuruluşları birer örnek olarak vermek mümkün olmaktadır (Eroğlu, İrmiş, 2010: 63).

Sivil Toplum Kuruluşları için gerekli olan ana etken gönüllü olarak örgütlenmiş olmalarıdır. Bireyler kendi özgür iradeleri ile gönüllü olarak, organizasyonun gerek kuruluş gerekse hizmet aşamasında yer almaktadırlar. Kuruluşların ilkesi doğrultusunda yapılan hizmetlere karar verilmesi, gerekli bağış ve yardımların toplanması ve hizmet dağıtımını aşamalarının hepsinde gönüllü faaliyetlerde bulunmaktadır. Gerçekleştirilen bu gönüllü faaliyetler, insanların önce yaşadığı toplumun refahına ve sonra tüm insanlığa hizmet sağlayacak çalışmalardır (Özer, Heyfegil, Günpay, 2010: 255).

Günümüzde STK olarak ifade edilen ve hayırseverlik ilkesi doğrultusunda faaliyet gösteren bu gönüllü kuruluşlar, muhtaç olan insanlara yardım eli uzatan ve tarih boyunca var olana örgütlenmelerdir. Merkezi devletin sosyal görevleri üstlenemediği dönemlerde, bireyleri ailevi, sosyal ve doğal krizler karşısında STK'lar koruyucu roller üstlenmektedir. STK'lar, aile ve akrabalık ilişkileri, mahalle-köy-cemaat dayanışmaları, lonca gibi ekonomik amaçlı kurumların sağladığı dayanışmalar, tarikat ve zaviye gibi dini amaçlı kurumların sağladığı dayanışmalar ve benzerlerinden oluşmaktadır (Uğur,2011: 19).

Hayırseverlik girişimleri bireysel ve kurumsal bazda hayırseverlik olarak ele alınabilmektedir. Özellikle bireylerin aile yakınları, komşular ya da tanımadıkları bireylere ya da kurumlara yaptıkları her türlü bağış, yardım, iyilik, destek vb. bireysel hayırseverlik olarak nitelendirilebilmektedir. Bireysel hayırseverlik bireylerin dini, vicdani ya da duygusal olarak yaptıkları yardım faaliyetleridir. Bireylerin dine dayanan nedenler doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu zekat ve fitre verme birer yardımseverlik faaliyetidir. Yine bireyler tarafından kamu yararı için yaptırılan okullar, çeşmeler, camiler, yurtlar vb. önemli yardımseverlik faaliyetleridir. Kamusal hayırseverlik ise işletmelerin toplum refahını arttırmak amacıyla bir vakfa veya bilinmeyen belirli kişilere planlı bir biçimde yapılan gönüllü bağışlardan oluşmaktadır (Sarıyer, 2011: 258).

Bireyler hayırseverliği çeşitli şekillerde algılayabilmektedirler. Zekat, vakıflarca yapılan bağışlar, gönüllük, farklı dinden olanlara yapılan yardımlar hayırseverlik olarak algılanabilmektedir. Bu sebeple yapılan faaliyetlerin bir kısmı tam olarak hedefine ulaşamamaktadır. Gönüllü faaliyetlerden ve hayırseverlikten anlaşılan şey sadece maddi yardımlaşma ve zor günlerde bir araya gelme şeklinde ifade edilebilmektedir. Gerek yaşlı, gerekse engelli vatandaşlara ve muhtaçlara yapılan yardım faaliyetleri her zaman maddi boyutlarla sınırlı kalmaktadır. Fakat hayırseverlik, maddi yardımın ötesinde, bir insana var oluş gereği yapılması gereken sosyal faaliyetleri de içine almaktadır. STK'lar kendilerine

yapılan bağış ve desteklerin artması için insanların sadece kötü günlerinde değil iyi günlerinde de yanında olmalı, sosyal alanlarda insanlara yönelik destek ve faaliyetlerde bulunmalıdır. Bu doğrultuda psiko-sosyal destek faaliyetleri de hayırseverlik kapsamında değerlendirilebilecek önemli faaliyetler arasında yer almaktadır (Özer, Heyfegil, Günpay, 2010: 255).

3.2.2.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

Sivil toplum kuruluşları geniş bir örgütlenme dizisinden oluşmaktadır. Bu sebeple STK'ların taşınması gereken özellikleri belirlemede bazı güçlükler meydana gelmektedir. Fakat STK'ları oluşturan organizasyonlar kümesinden hareketle, ortak özellikler belirlenebilmektedir. STK'lar kısaca şu organizasyon kümelerinden oluşmaktadır (Şahin, 2007: 37):

- **Ekonomik Amaçlı Organizasyonlar:** Üretici ve ticari birlikler ve şebekeler,
- **Kültürel Amaçlı Organizasyonlar:** Dini, etnik, komünal ve diğer ortak hakları, değerleri, inançları, görüşleri, sembolleri savunan birlikler,
- **Bilgi Edinmeye ve Eğitime Yönelik Organizasyonlar:** Kamuya bilgi, fikir, haber vermeye ve bunları yaymaya hasredilmiş kâr amaçlı olan ya da olmayan örgütler,
- **Menfaat Odaklı Organizasyonlar:** Üyelerinin ortak işlevsel ya da maddi menfaatlerini savunmak ve geliştirmek için örgütlenmiş işçiler, emekliler, mahkumlar, profesyoneller ya da benzerleri,
- **Geliştirici Organizasyonlar:** Alt yapı tesislerini, kurumlarını geliştirmek ve toplumsal yaşam kalitesini yükseltmek için bireysel kaynaklar oluşturma organizasyonları,
- **Sorun Odaklı Organizasyonlar:** Çevre koruma hareketleri, kadın hakları, toprak reformu ya da tüketiciyi koruma vb.
- **Vatandaşlıkla Bağlantılı Örgütlenmeler:** Siyasi sistemin partizan olmayan bir biçimde geliştirilmesini isteyen ve onun insan haklarının denetimi, seçmen eğitimi ve mobilizasyonu, seçim gözetmenliği, siyasi yozlaşmayı önleyici çabalar vs. yoluyla daha demokratik hale getirmeyi hedefleyen örgütler.

Yukarıda sayılan şekilde farklı türden organizasyonları içinde barındıran STK'lar, belirli ortak özellikleri taşımaktadırlar. Bir topluluğun STK olarak nitelendirilebilmesi için sekiz belirgin özelliğe sahip olması gerekmektedir. STK'ların belirgin sekiz özelliği şunlardır (Gürel, 2009: 30):

- Sürekliliğe sahiptirler. STK'lar amaçsızca bir araya gelmiş insan toplulukları olmaktan ziyade; ortak bir düşünceyi, ideali veya inancı, hiçbir ticari amaç gütmeksizin savunmaya, gerçekleştirmeye yönelik, hür iradeye sahip bireylerin oluşturduğu kurumsallaşmış örgütlerdir. Bir sistemi, vizyonu, üzerinde projeler ürettikleri belirli amaçları, yönetici kadrosu olan, profesyonel çalışanları ve gönüllülerden oluşan örgütsel bir yapıya sahip ayrıca yasal anlamda biçimsellik kazanmış tüm bunların sonucu olarak da sürekliliği olan kurumlardır.
- Sadece kendilerine değil toplumun tümüne yarar sağlayabilmelidir. Bu hedefe devlete karşı sivil toplumun yararını savunarak, alınan kararları etkilemek suretiyle ulaşabilmektedirler.
- Ulusal hukuk çerçevesinde hazırlanan özel hukuksal biçime sahip olmalıdır. Belirli kurallar çerçevesinde kurulup faaliyette bulunmalıdır.
- Devletten bağımsızdırlar. Devletlerin görev ve yetki alanlarını belirleyip, bir anlamda sınırlandırılmaları amaçlanmaktadır. STK'lar aktif üye, çalışanları ve gönülleri aracılığıyla devlet ve piyasanın iktidarını toplumun yararları doğrultusunda daraltmayı hedefleyen örgütlenmelerdir.
- Kâr gütmeyen kuruluşlardır. STK'lar çeşitli faaliyetlerinden ötürü belirli amaçlar doğrultusunda kullanabilmek adına kâr elde edebilirler. Özel şirketlerden farklı olarak bu kârlardan kendi üyelerine, çalışanlarına ya da kurucularına pay dağıtmazlar. Bu parayı sadece önceden belirledikleri proje ve hedefleri için kullanmaktadırlar.
- Gönüllük esasına dayanır. Bireylerin hür iradesiyle kurulan ve buna dayanan inançları, değerleri savunan, asli unsuru olan sivil toplum ile kaynaşmış ve demokratik bir çerçevede faaliyette bulunan örgüt niteliğindedirler.
- Kurulduğu ülkenin dışındaki ülkelerde de insani yardım projeleri, çevreyi korumaya, insan haklarını savunmaya yönelik girişimler gibi doğrudan

eylemlerde bulunması önemlidir. Bu etkinlikleri diğer STK'larla veya farklı uluslararası örgütlerle herhangi bir ilişki kurmasını gerektirmesi açısından devlet aşırı özelliğe sahiptirler.

- Demokratik siyasi yaşamın gerekliliğidir. STK'lar doğrudan demokrasiye benzer bir şekilde karar alma süreçlerine katılımı sağlamaktadır. Ayrıca demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için bir toplumda gereken “çoğulculuk” o toplumdaki STK'ların çokluğuyla temsil edilebilmektedir.

STK'ların temel amacı, devlet karşısında güçsüz kalan siyasi oluşumların arkasındaki toplumsal desteği artırmak ve bilinçli yurttaş katılımlarını güçlendirmektir. Dayanışma ve sosyal amaçlı bir hizmet üretimini ön plana çıkaran STK'ların gerçekleştirdiği faaliyetlerin en belirgin özelliği yardımsever nitelikli kuruluşlar olmaları olarak ifade edilmektedir (Akatay, Yelkikalan, 2007: 26).

3.2.2.4 Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri

21. yüzyılda birçok alanda meydana gelen dönüşümler toplumsal zihniyet üzerinde de yaşanmaktadır. Toplumsal zihniyet konusunda da yaşanan dönüşümün en belirgin örneği olarak modern toplum yapısının ortaya çıkışı gösterilebilmektedir. Modern toplum kişiyi sadece düşünsel yönde değil, psikolojik açıdan da etkilemektedir. Modern toplumda yaşayan kişiler kendi başlarına hareket etmek isteyen, sosyal gruplardan uzak yaşamını sürdürmek isteyen bir düşünce yapısına sahip olmaktadır. STK'lar bu noktada modern toplumda yaşayan bireyleri diğer insanlardan uzak, kendi başlarına bireysel olarak hareket eden bireyler olmaktan çıkararak grupla içinde toplayacak bir görev üstlenmektedirler. STK'ların üstlenmiş olduğu bu görev toplum içerisinde bir kısır döngü içerisinde yaşayan bireylerin yeniden canlanarak olgunlaşabileceği bir yaşam biçimi sunmaktadır. STK'ların kültürel ve demokratik hafızanın canlı tutulmasında büyük etkileri olmaktadır. STK'lar bünyesinde tartışma deneyimlerini canlı tutmakta ve bireylerin bakış açılarını genişletmektedir (Akay, 2012: 44-45).

STK'lar bireylerin grup psikoloji ile etkileşime girmelerine katkı sağlamaktadırlar. Bireyin tek başına yaşamakta olduğu kişilik kriz, yabancılaşma vb. sorunları yenmesi için birtakım sosyal ilişkiler içinde bulunması gerekmektedir ve bunu STK'lar bünyelerinde oluşturduğu gruplar sayesinde gerçekleştirmektedir (Akay, 2012: 46). STK'lar bireysel iletişimin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yalnız olarak toplumsal sorunlarla başa

çıkma kendine güvenmeyen birey, STK'ların oluşturduğu enerjik ve verimli bir ortamda sorunların çözümü konusunda yüksek bir motivasyona sahip olmaktadır (Yıldırım, 2004: 90). STK'lar toplumu ilgilendiren konular üzerinde kamusal bilinç oluşturarak merkezi otorite üzerinde baskı kurabilmektedir.

STK'lar, toplumsal fayda ve isteklerin gündeme getirilmesi bakımından ortak faaliyet ve kurumsal kapasiteye yönelik toplumsal alanlar meydana getirmektedir. Bünyesinde farklı bireyleri barındıran toplumlar, ancak bireylerin farklı özelliklerini geliştirerek ilerlemenin ve büyümenin koşullarından sadece birini gerçekleştirebilmektedir. Toplum, devlet aracılığıyla oluşturulan tek tip bir program ve proje ile oluşturulamamaktadır. Çünkü oluşturulacak olan proje monoton bir birey sergisi olarak ortaya çıkmaktadır. Monoton yaşam tarzı ise bireyi aktiflikten pasifliğe çekmektedir. Bireyi toplum içerisinde aktif hale getirebilmek için farklı perspektifteki insanların oluşturduğu formel örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ihtiyaç duyulan bu örgüt yapısına en iyi cevap olarak ortaya çıkmaktadırlar. STK'lar bireyi aktifleştirecek ve bireye uygun çalışma programı çıkaracak aygıtlara sahiptir. Bireylerin gelişimini sağlayan STK'lar bu doğrultuda çeşitli uygulamalarla toplumsal yapının değişimi ve gelişimine de katkı sağlamaktadır (Akay, 2012: 47-48).

STK'lar çeşitli alanlarda ve konularda faaliyette bulunmaktadır. STK'ların faaliyetleri; çocuk kontrolü, hijyen, su kullanımı, gençlik rehberliği eğitimleri, HIV/AIDS eğitimi ve desteği, Hepatit B eğitimi ve madde bağımlılığında kurtarma, çocuk suçluluğu, evden kaçan kızlar, sokak çocukları, hayat kadınları, kullanılabilir su ve enerji tüketimi eğitimi, çevreyi temiz tutma ve ağaçlandırma, mikro girişimcilik ve makro borçlanmalar, bilgisayar, teknik eğitim, ihtiyaç tedarik etme hizmetleri giyim ve tekstil gibi beceri eğitimleri, kooperatif oluşturma, finansal danışmanlık, kariyer geliştirme, araştırma yardımı, okul yapımı, altyapı inşası, kültür merkezleri kurulması ve kültürel faaliyet gerçekleştirilmesi, tarım faaliyeti ve tarımsal uzman yardımı, kadın ve çocuk hakları, kadınlara yardım hizmetleri, cinsel istismara maruz kalmış kadınlar için grup terapileri, telefonla acil yardım verilmesi, kadınlara yasal yardımlar ve okur yazarlık yardımları gibi faaliyetler olarak ifade edilebilmektedir (Uğur, 2011: 33).

STK'lar yoksulları, dezavantajlı grupları, haksızlığa uğrayanları, sosyal haklara yeterince ulaşamayanları ve yoksulluğun kaybettirdiği kesimleri örgütleyici faaliyetler göstermektedir. Günümüzde STK'lar siyaset başta olmak üzere tüm sosyoekonomik alanda

gerçekleştirdikleri protestolar yoluyla rahatsızlıklarını dile getiren açıklamalar yaparak gündem oluşturabilmektedir. Bunun yanı sıra STK'ların birlikte hareket etmeleri durumunda siyasi otorite üzerinde caydırıcı etkileri de olmaktadır (Demiral, 2007: 8).

STK'ların önemli faaliyetlerinden birisi siyasi iktidar üzerinde etkili olmak, siyasi iktidarı parçalayarak adem-i merkezi hale getirmek, bireyleri merkezi otoritenin baskısına karşı korumak olarak görülebilmektedir. Siyasi duyarlılığı artırma amacı taşıyan STK'ların farklı siyasi düşünceleri dile getirme işlevleri çeşitli grupların sistemden yabancılaşmasını önleyen önemli bir işlev olmaktadır. STK'lar bireylerin toplumdaki yabancılaşmasını önleyerek, bireylerin siyasal düzene katılımını sağlamakta, bireylerin kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlamakta ve böylece siyasi istikrar bir yönüyle sağlanmış olmaktadır. STK'lar kamu politikalarının belirlenmesi sürecine, bireyleri temsilen onların isteklerini dile getirerek kamuoyu oluşturma yoluyla katılmaktadır. STK'lar toplumsal kesimlerde özgüven duygusunun yerleşmesine, varlıkları ile farklı düşünce yapısına sahip olan insanları bir araya getirerek de katkı sağlamaktadır (Yıldırım, 2004: 75-80).

3.2.3 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevi

1960'lı yıllardan itibaren özellikle sosyal politikalar kapsamında değişik disiplinlerde tartışılan yoksulluk gittikçe daha fazla gündeme getirilen bir sorun olmaya başlamıştır. Yoksulluğa karşı artan akademik ilgi aynı zamanda yoksulluğun uluslararası düzeyde bir yer edinmesine ve Birleşmiş Milletler tarafından da sürekli incelenir hale gelmesine sebep olmaktadır. Özellikle çocuk, kadın, çevre, sürdürülebilir kalkınma açılarından yoksulluğun etkileri, sonuçları ve yoksulluğu önleyici yerel ve küresel politikalar dikkate alınarak daha fazla incelenmeye başlanmıştır (Sunar, 2003: 133).

Küreselleşme süreci ile birlikte oluşan ya da güçlenen neo-liberal ideoloji, devletin pek çok alandaki faaliyetlerini STK'lara devreden bir anlayış taşımaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik dahil devletin pek çok alandaki faaliyetleri STK'lara ya da piyasaya devredilmektedir (Uğur, 2011: 216). Yoksullara direkt parasal yardımlarda bulunmayı öngören sosyal yardım devleti anlayışı artık işlerliğini kaybetmektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için devlet merkezli politikaların çözüm olmadığı anlaşılmaya başlanmıştır. Yoksulluğun ancak uzun vadeli bir süreç içinde çözüme kavuşturulabilecek bir sorun olarak düşünülmesi gerekmektedir. Devlet tarafından oluşturulan politikalar çoğu

kez piyasa şartlarının meydana getirdiği olumsuz sonuçları gidermede yeterli olmamaktadır (Sunar, 2003:134). Sosyal devletin ekonomik imkansızlıklarından dolayı mevcut sosyal güvenlik mekanizmaları ile yoksulluk sorunu karşısında aciz kalması sonucunda alternatif kaynak ve yöntemlerin geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Varlık, Ören, 2007: 650).

Devlet, bazı sorunların çözümü olduğu kadar, bazı sorunların da ortaya çıkışının temel sebebi olabilmektedir. Devlet sorunların belirlenmesinde başarılı olabilmekte fakat sorunların çözümünde işlevsiz kalmaktadır. Belirtilen sebepler dolayısıyla devlet yoksulluk sorunun çözümünde yetersiz kalmaktadır ve bu doğrultuda yoksulluk sorunun çözümü için sivil inisiyatiflerin oluşturulmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Devletin bazen yapısal bazen de zihinsel kavrayış sorunlarından dolayı göremediği, ulaşamadığı, yetişemediği, farkına varmadığı sorunların çözümünde sivil toplum kuruluşlarının gerek sorunlara daha yakın olmaları, gerekse karar alma mekanizmalarının daha basit ve hızlı olması gibi çalışmalarını hızlandıran bazı sebeplerden ötürü çoğu kez oluşan bu sorunların çözümünde daha etkin oldukları görülmektedir (Sunar, 2003: 134-135).

Sivil toplum kuruluşları, devlete hiyerarşik olarak bağlı olmayan, kendi kararlarını verebilme yeteneğine sahip ve kendi amaçları doğrultusunda ülke sorunlarına çözüm aramak için kurulan dernek, vakıf, baro ve sendikalardan meydana gelmektedirler. STK; resmi kurumlar dışında ve resmi kurumlardan bağımsız olarak faaliyet gösteren, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yürüten, üye ve çalışmalarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağış ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlar olarak ifade edilmektedir (Karabulut, 2011: 131). Dolayısıyla STK'lar yapıları ve özellikleri bakımından yoksullukla mücadele konusunda devlete göre daha etkin bir rol üstlenmektedir.

STK'lar kamu kuruluşlarının yoksulluğun azaltılması konusunda eksik kaldığı noktaları tamamlamaktadır. Esnek yapıları, gönüllülük ve katılımcı örgütlenmeye dayanan çalışma biçimleri sayesinde yoksullukla mücadele kapsamında toplumdaki sosyal dayanışma duygusunu arttırabilmede önemli rol üstlenmektedir. STK'lar toplumdaki sosyal dayanışma duygusunu arttırabilme rolü sayesinde katılımcı demokrasiye katkıda bulunma imkanına sahip olmaktadır. STK'lar yoksulluğun önlenmesi için yapacakları katkının yanı sıra yoksulluk konusunu sürekli gündemde tutarak hem kamusal hem de toplumsal duyarlılığın artmasını sağlamaktadır. Yoksulluk konusunda artan bilinçlenme

sonucu oluşan siyasi baskı, hükümetlerin yoksullukla mücadelede mevcut sosyal politikalarını yeniden gözden geçirmesini ve yeni sosyal politikalar geliştirmesini gerekli kılmaktadır (Zülfikar, 2010: 41). Yoksullukla mücadeleyi kendisine görev edinen STK'lar, toplumu meydana getiren bireylerin desteklerini sağlayıp, sosyal sorumluluk bilincini harekete geçirmektedir. STK'ların tek bir konu üzerine odaklanma ve o konu üzerinde faaliyetler gösterme gibi avantajlı durumları söz konusu olmaktadır. STK'ların devlet kadar büyük boyutlarda kaynakları ve imkanları olmasa da yine pek çok durumda devlet kurumlarından daha başarılı oldukları görülmektedir (Yalçın, 2008: 33).

Türkiye'de sivil toplum, toplumsal değişimin önemli bir alanı olarak güçlenirken, sivil toplumun iletişim ve müzakere alanının örgütsel yaşam ve kamusal alan olarak hareket etmesini sağlayan STK'ların da sayıları giderek artmakta, çalışma alanları farklılaşmakta ve hareket alanlarının toplumsal yaşam içinde yaygınlaştığı ve derinleştiği görülmektedir. Bu farklılaşma ve yaygınlaşma içinde STK'ların farklı alanlarda çalışan gönüllü kuruluşlardan düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket ettiği izlenmektedir. STK'lar çalışma alanları içinde oluşturdukları farklılaşma ve toplumsal alanda yarattıkları yaygınlaşma süreci içerisinde canlı, etkili ve verimli olmaya çalışan toplumsal yaşamın sivil ve demokratik değerlerinin içselleştirilmesine katkı sağlayan bir örgütsel yaşam alanını temsil etmektedir (Yatkın, 2007: 59).

STK'lar eğitim sorunlarının çözülmesinden demokrasinin geliştirilmesine, yoksulluğun önlenmesinden kalkınmaya kadar çoğu konuda önemli roller üstlenmektedir. Fakat ülkemizde bu durumun geçerli olduğunu söylemek pek mümkün olmamaktadır. Yönetim, örgütlenme, finansman sorunlarına ek olarak gönüllülük bilincinin yeterince oluşmaması nedeniyle gönüllü katılımı sağlayamama vb. sorunlar STK'ların ülkemizde aktifleşememelerindeki en önemli engellerdir (Akay, Harman. 2014: 250).

STK'ların amaçları pek çok yönden sosyal politikanın amaçları ile benzerlik göstermektedir. STK'lar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde toplumsal yaşama ve sosyal değişime önemli katkılar sağlamaktadır. Sosyal refah, sosyal bütünleşme, adil gelir dağılımı, çevre kirliliği, evrensellik gibi sosyal politikanın temel amaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaktadır. Bir bakıma STK'lar kendi amaçlarına ulaştıkları takdirde sosyal politikanın da amaçlarını gerçekleştirmiş olmaktadır. Sosyal

politika yönünden sivil toplum kuruluşlarının iki temel işlevi bulunmaktadır. İlki demokratik hakların elde edilmesi, diğeri de ekonomik açıdan bireyler ve sınıflar arasında oluşan dengesizliği gidermeye yönelik politikalar oluşturmaktır. STK'lar devletin yetersiz kaldığı durumlarda politikalar geliştirmek ya da baskı oluşturarak bazı sosyoekonomik hakların elde edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu durum STK'ların uluslararası alanda da etkili bir şekilde faaliyet göstermesine sebep olmaktadır. Günümüzde birçok ülkede STK'lar önemli faaliyetler üstlenmektedir. Bazı üçüncü dünya ülkelerinde yoksul mahallelerde okuma-yazma öğretmeye yönelik komiteler oluşturulmakta, açlık çekenlere gıda ve sağlık yardımı, dünyanın dikkatini sorunlu bölgelere çekme gibi faaliyetler oluşturmaya çalışılmaktadır. Birçok Avrupa ülkesinde STK'ların çabalarıyla sosyopolitik alanda kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır. STK'lar çok kademeli siyasal sistemde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde koalisyon oluşturacak şekilde örgütlendiklerinde, işbirliğini arttırarak ve politik tartışma ortamını etkileyerek sosyal politika tercihlerini yönlendirebileceklerdir (Şenkal, 2003: 105).

Sosyal sermaye yoksullukla mücadele kapsamında önemli etkenlerden biri olmasına karşın yeterli uygulama alanı bulamamaktadır. Sosyal sermaye birikiminin artırılması yoluyla STK'lar öncülüğünde yoksullukla mücadele sürecinin sürdürülebilmesi toplumdaki sosyal sermaye etkenlerinin güçlendirilmesi yoluyla gerçekleşebilecektir. Toplumdaki sosyal sermaye unsurlarının güçlendirilebilmesi için toplum genel güvenin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. STK'ların devlet ve birey arasındaki mesafeyi giderici faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Ancak birey ve devlet arasındaki mesafe giderilerek toplumsal sosyal sermaye birikimi arttırılabilmekte, sosyal ve ekonomik sorunlar azaltılabilmektedir (Uğur, 2011: 219). Bu doğrultuda devlet ve sivil toplum ilişkisinin sınırlarının da iyi çizilmesi gerekmektedir. Devlet ve STK ilişkisi, ne devletin STK'ların varlığını sona erdirecek bir baskı aracı olmaması ne de devletin tamamen tasfiyesi ve STK'ların önünde hiçbir engel kalmaması şeklinde yorumlanmalıdır. Devletin STK'lar üzerindeki koruyucu, düzenleyici ve denetleyici faaliyetleri düzenli olarak sürdürmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir. STK'lar devletin zaman zaman yetersiz ve etkisiz kaldığı alanlarda, sosyal alanlarda, özellikle yoksulluğu önleyici politikalarda devleti tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir (Önen, 2007: 375).

STK'lar yoksullukla mücadele kriterleri açısından değerlendirildiğinde, yoksulluk sorunun çözümüne katkıda bulunmak isteyen STK'larda aşağıdaki şartların bulunması gerekmektedir (Arpacıoğlu, 2012: 100-101):

- Gerçekleştirilecek olan sosyal faaliyetlerin hedef kitlesinde yoksulların yer alması ve yoksul kesimin özellikle sosyo-ekonomik boyutuyla korunması ve desteklenmesi,
- Yoksulluğun tanımlanmasında ve yardıma muhtaç bireylerin belirlenmesinde objektif kriterlerin uygulanması,
- Yardıma muhtaç farklı yoksul grupların (engelli, yaşlı, hasta) özel ihtiyaçlarına göre sosyal (aynı veya nakdi) yardım ve hizmetlerin yapılması,
- Maddi yardımların yanında yoksulların psiko-sosyal, mesleki, teknik ve tıbbi ihtiyaçlarının karşılanması (Örneğin; istihdam sağlayıcı mesleki eğitim programları; toplum hayatına kazandırma faaliyetleri; eğitim programları; temel sağlık hizmetleri)
- Sosyal faaliyetler çevresinde yürütülen değişik sosyal yardım ve hizmet programlarının yoksulların hayat standartlarını belirgin bir şekilde iyileştirmesi ve üretime yönelik potansiyellerini arttırması,
- Yoksullukla mücadeledeki sosyal politikaların bölgesel olmaktan ziyade yurt çapında dengeli bir şekilde belirlenmesi.

Yukarıda belirtilen şartlara sahip olan STK'lar yoksulluk sorunun çözümünde etkin bir şekilde rol alabileceklerdir. Yoksulluk sorunun çözümünde bu şartları taşıyan STK'lar devlete oranla daha etkili olacaklardır.

3.2.4 Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

Yoksulluk, son yıllarda meydana gelen ekonomik krizlerin de etkisiyle daha belirgin bir hal almaya başlamaktadır. Yoksulluk, aile ve akrabalık temelinde mevcut olan geleneksel yardımlaşma ve dayanışma duyguları sayesinde çoğu kez kontrol altında tutulabilmiştir. Aile ve akrabalık bağları yoksulluk karşısında bir nevi tampon görevi görmektedir. Ancak yoksulluğun belirli kesimlerde artarak devam etmesi ve gittikçe yaygınlaşıp yeni sosyal kesimleri etkisi altına alması, aile bağlarının gevşemesine sebep olmakta ve sivil dayanışmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde yoksulluk, aile içi parçalanma, aile bireylerinin ise sosyal ve psikolojik sorunlarla karşılaşma riskini

arttıran bir sorun olmaktadır. Sosyal devletin ekonomik imkansızlıklarından dolayı aile politikalarının geliştirilememesi ve mevcut sosyal güvenlik mekanizmaları ile yoksulluk sorunun önlenememesi sonucu alternatif kaynak ve yöntemlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu noktada yükün toplumun çekirdek kurumu konumundaki aile müessesinden alınıp ikincil ilişkiler yoluyla kurulan ve gönüllülük esasına dayanan sivil toplum kuruluşlarına verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm, E.T.:15.04.2014).

STK'lar, ekonomisi gelişmiş olsun ya da olmasın, sadece devletin sosyal yardım alanındaki eksiklerini tamamlayıcı bir örgüt olarak ortaya çıkmamakta aynı zamanda yoksulluğun kalıcı olarak ortadan kaldırılması gerekliliği yönünde kolektif bilinçlenmeye katkı sağlamaktadırlar. Yoksullukla mücadele konusunda devletlerin yeni politikalar oluşturmasını veya mevcut politikaların yeniden gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Örgütlü sivil toplum, sosyal konularda devletin önüne geçerek, hükümetleri de sosyal sorunlar karşısında harekete geçirmekte ve gerçek bir sosyal devlet yapısının oluşumuna öncülük etmektedir (Uğur, 2011: 220).

Türkiye'de benimsenen neo-liberal politikalar ve ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıkların da katkısıyla yoksullukla mücadelede benimsenen toplumsal mekanizmalar hızlı bir biçimde erimeye başlamaktadır. Devletin resmi sosyal politikalarının özellikle sosyal yardım ve hizmet alanındaki yetersizliği sebebiyle geliştirilmiş olan enformel refah rejimi ve onunla ilişkili yoksullukla mücadele stratejilerinin bir dönemi sona ermekte ve yoksullukla mücadele politikaları dönüşüme tabi olmaktadır. Yoksullukla mücadele, bu anlamıyla bir başka araç sivil toplum örgütlerinin ya da tam anlamıyla örgütlü olamayan bir çeşit yaşanan durumun zorluğundan kaynaklı ne yapacağını bilememe hali, hayırseverlik faaliyetlerine sıkışmış mücadele araçlarını gündeme getirmektedir (Özalp, 2008: 87).

Devletin kamu kurumları ve bunların dışında kalan devletten bağımsız hareket eden STK'lar arasındaki ilişki güçlendirilerek yasal bir zemin üzerine oturtulmadıkça, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi mümkün görülmemektedir. Türkiye'de halkın güçlülükle ödediği yüksek oranlardaki, kalkınmaya ve halkın hizmetine harcanması gereken paralar, karmaşık ilişkiler zinciri içerisinde kaybolup gitmektedir. Mevcut durum karşısında giderek kronikleşen yolsuzluk olgusunun daha fazla derinleşmesini ve sosyo-ekonomik yapıya daha fazla zarar vermesini engellemek için köklü ve acil çözümler

üretilmesi zorunluluğu gün geçtikçe daha fazla önemli hale gelmektedir. Bu belirsizliğin giderilerek daha saydam bir zeminde hesap sorulabilirlik oluşturulmasında ve halkın seçmiş olduğu yöneticilerin de aynı zamanda denetlenebilmesi için STK'lara çok iş düşmektedir. STK'ların yoksulları, dezavantajlı grupları, haksızlığa uğrayanları, sosyal haklara yeterince ulaşamayanları ve yolsuzluğun kaybettiği kesimleri örgütleyerek birlikte karşı duruş ortamı geliştirmeleri gerekmektedir. STK'lar, siyaset başta olmak üzere tüm sosyo-ekonomik alanda her şekilde protestolar yoluyla rahatsızlıklarını dile getirerek gündem yaratabilmektedir. Aynı zamanda STK'lar birlikte hareket ederek siyasi otorite üzerinde caydırıcı etkiye de sahip olabilmektedir (Demiral, 2007: 7-8).

Türkiye'de devlet, yoksullukla mücadele gibi geniş kapsamlı sorunların çözümünde devlet merkezli politikaların yetersiz kaldığını yıllardır görmesine rağmen, STK'larla işbirliği yapmamakta ve onları yeterince desteklememektedir. Sosyal politika alanında faaliyet gösteren yerel ve ulusal STK'lar, kamu kurumlarının ulaşamadığı yerlerde tamamlayıcı bir görev üstlenerek sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı örgütleyebilmektedir. STK'ların devlete göre daha küçük ölçekli, hantal olmayan ve uygulamaya yönelik bir yapıya sahip olmaları ve kimliklerinin yerel ögeler içermesi faaliyetlerini daha başarılı yapmalarını sağlamaktadır. Organizasyon yapılarının yanı sıra finansal olarak da devletin sahip olduğu sürekli ve geniş hacimli bir gelir akışına sahip olmamaları devletle işbirliği yaptıkları sürece toplumun sorunlarına kalıcı çözümler üretebilecek olmalarını göstermektedir. Devlet ve STK arasındaki ilişkinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Türkiye'de merkezi nitelikli sosyal güvenlik uygulamalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Kamu sektörünün elindeki vergi toplama yetkisi STK'lar için rekabet edilemez bir kaynak olmaktadır. Sosyal güvenlik uygulamalarının merkez yerine yerel nitelikli olması alternatif olarak değerlendirilebilmektedir (Gürel, 2009: 72-73).

Belirli STK'ların çok güçlü olduğu yoksulluk alanında Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı önemli bir işlev gerçekleştirmektedir. Her sözlerini dinletememelerine, her dediklerini yaptırılmamalarına ve her kötü şeyi önleyememelerine rağmen çok ciddi bir biçimde seslerini duyurmaktadır. Uluslararası bu ağda Türkiye'nin bulunması ve tabandan gelecek bir inisiyatifin olması çok yararlı olmaktadır. Türkiye'nin sosyal haklar konusunda AB'nin şu anki durumuna ulaşabilmesi için daha çok şey yapması gerekmektedir. Türkiye'nin eksikleri eğitim alanında, çocuk yoksulluğu konusunda, kadın hakları

konusunda ve engellilerin toplumdaki dışlanması ile ilgili konularda çok açık bir biçimde görülmektedir (http://stk.bilgi.edu.tr/docs/bugra_std_12.pdf, E.T.:15.07.2014).

Sivil toplumlar sosyal sorumluluk taşıma yönünden ileri boyuttadırlar ve yoksulluk sorununun karşısında kayıtsız kalmamaları gerekmektedir. Kendi dinamiklerini geliştiren sivil toplumların, devlete ait görünen birçok görevi üstlerine almaları, yoksullukla mücadele gibi önemli bir sosyal sorunun giderilmesinde de örgütlü bir şekilde aktif rol almaları, hem devlet-millet kaynaşmasını sağlamakta, hem de sosyal sorunların çözülmesinde kamunun dışında alternatif çözüm yollarının gündeme gelmesini sağlamaktadır. Türkiye’de yoksulluk sorunun oluşturduğu sosyal problemlerin giderilmesinde STK’ların aktif bir biçimde faaliyet göstermesi son derece önemli olarak görülmektedir. STK’lar yoksulluk sorununa karşı duyarlılık gösterme çabaları sonucunda devletin de sosyal devlet anlayışı ile yoksullara daha çok önem vermesine ve yoksulluk sorunun çözümüne yönelik kalıcı çareler bulunması gerektiği inancının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Kamu tarafından yürütülen sosyal yardımların yetersizliği sebebiyle STK’ların devreye girmesi ile bir miktarda da olsa yoksulluğun giderilmesine katkıda bulunmakta, diğer bir taraftan da yoksulluk meselesinde hem toplumsal hem de kamusal duyarlılığın artmasına yardımcı olmaktadır. STK’lar sosyal yardım konularında sadece devleti tamamlayıcı bir yapı olarak ortaya çıkmamakta, aynı zaman yoksulluk sorunun kalıcı olarak ortadan kaldırılması gerekliliği yönünde kolektif bilinçlenmeye de katkı sağlamaktadır. Örgütlü sivil toplum, sosyal konularda devletin önüne geçmek suretiyle, hükümetleri de sosyal sorunlar karşısında harekete geçirmekte ve gerçek bir sosyal devlet yapısının oluşumuna ön ayak olmaktadır (Uğur, 2011: 223-224).

Devletler, gerek karar mekanizmalarındaki aksaklıklar, gerekse muhtaçların tespitindeki yetersizliklerinden dolayı yoksulluk sorunun bütünüyle ortadan kaldırılmasında hiçbir zaman tam anlamıyla başarılı olmamışlardır. STK’ların yoksulluğa karşı sosyal duyarlılık gösterme çabaları sonucunda devletin de sosyal devlet anlayışı ile yoksullara daha çok önem vermesi ve sorunun çözümüne yönelik kalıcı çözümler bulması gerektiği inancı oluşmaya başlamaktadır (Özalp, 2008:86). Sosyal sorun niteliğinde olan yoksulluk sorunun çözümü, sadece merkezi iradenin değil, aynı zamanda mahalli idareler ve sosyal dayanışmanın bir parçası olan STK’ların ortaklaşa çalışması ile gerçekleştirilmektedir (Pire, 2011: 70).

Türkiye yoksullukla mücadele konusunu 1980'li yılların ortalarına kadar dünyada algılandığı biçimiyle gündemine alamamıştır. Yoksulluk daha çok geleneksel dayanışma yöntemleriyle giderilmeye çalışılmış ve kısmen de olsa SHÇEK ve Kızılay Derneği gibi resmi ya da yarı resmi kurumlar aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır. Sosyal devlet anlayışı doğrultusunda her ne kadar bakıma muhtaç ve güçsüzlerle ilgili bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş olsa da 1986 yılında yoksulluk kavramını odak alan ve yoksullukla mücadeleye yönelik ilk yasal düzenleme olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu kurulmuş ve 1987 yılından itibaren de sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığı ile yoksullara yardım yapılmaya başlanmıştır. STK'lar sosyal sorunları duyarlı bir biçimde daha yakından takip ettikleri ve çözüme yönelik karar aşamalarında daha hızlı hareket edebildikleri için kamu kurumlarından daha etkin hizmet sunabilmektedir. Türkiye'de STK'lar, devletin ulaşamadığı veya eksik kaldığı yerlerde tamamlayıcı bir görev üstlenmekte, toplumda var olan dayanışma duygusunu sürekli kılarak katılımcı demokrasiye katkı sağlamaktadır (Özalp, 2008: 85-86).

Yoksulluk sorunu ile ilgilenen mevcut STK'lar, yoksulluğun ortaya çıkışına sebep olan asıl nedenlerle değil, yoksulluğun ortaya çıkardığı sorunlarla ilgilenmektedir. STK'ların bu çalışma yöntemleri asıl sorunları çözmekte, tersine yoksulluk sorunun ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları gidermeye yönelik politikalar oluşturmalarına neden olmaktadır. Fakat olması gereken, sorunun kendisiyle uğraşmaktır. Bunun içinde yoksulluğun meydana getirdiği sorunları yaşayan asıl kitleyi dışlamadan bir örgütlenme biçiminin benimsenmesi gerekmektedir. Oluşturulacak olan bu örgütlenme içerisinde bireysel yoksullukların ve sorunların giderilmesi yerine toplumsal yoksulluk sorunun ortadan kaldırılması ile uğraşılması gerekmektedir. Yoksullardan meydana gelen STK'ların eşgüdüm ve işbirliği içerisinde hareket etmeleri önemli olmaktadır. STK'lar ancak böyle evrenselleşerek küreselleşmenin alternatifi olabileceklerdir. Politik karar alma sürecine yoksulların katılımı ülkelerin kalkınmasının geleceği için önemli olmaktadır. Böyle bir katılım, ulusal ve yerel kalkınma ile ilgili kararların alınması için gerekli olmaktadır. Bu sebeple yoksulluğu eksen alan bir kalkınma modeli desteklenmelidir. Ayrıca yoksulluk örgütlenmeleri ekonomik eşitsizliklerin kısır döngüsüne ve doğanın tahrip edilmesine dur diyebilecek sürdürülebilir kalkınmayı ve demokrasiyi destekleyen politik kurumsal reformların savunulmasında önemli bir yere sahip olmaktadır (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/stoveyoksulluk.htm>, E.T.:15.07.2014).

SONUÇ

Yoksulluk sadece insanların gelir, tüketim gibi maddi nesnelere yoksun olmalarını değil, aynı zamanda sosyal yönden; eğitim, sağlık, ulaştırma vb. hizmetlerden de yoksun olmalarını kapsamaktadır. Yoksulluğun çok boyutlu ve dinamik bir sorun olması, yoksullukla mücadele konusunda izlenecek politikalarında çok boyutlu olmasını, zamana ve ülkelerin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullara göre farklı şekillerde belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Küreselleşme ile yaşanan değişim ve dönüşüm süreci tüm dünyayı etkisi altına alarak, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre hemen hemen bütün alanlarda etkili olmaktadır. Küreselleşmenin öncelikle ekonomik alanda olmak üzere ulusal ve uluslararası yansımaları 1980'lerden sonra neo-liberal politikalarla olmaktadır. Neo-liberal politikaların sosyal devlet uygulamalarını kısıtlamaları, bireyleri ekonomik değişimler karşısında korunmasız bırakarak özelleştirmeler sonrası işsizliğin artmasına sebep olmaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte dünyada ekonomi ile bütünleşme, dış rekabete açılma ve yapısal uyum politikaları adı altında uygulanan iktisat politikaları ile birlikte yoksulluğun arttığı, gelir dağılımının bozulduğu ve bölgesel eşitsizliklerin daha fazla arttığı gözlenmektedir. Dünyanın bir bölümünde üretim artışı ve zenginlik yaşanırken diğer tarafta yoksulluk artışı, eğitimsizlik, açlık ve bunlara bağlı olarak oluşan şiddet olayları meydana gelmektedir. Küresel bir sorun olan ve küresel çapta bir çözüm gerektiren yoksulluk olgusunun ülkeler üzerinde ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi etkileri bulunmaktadır. Yoksulluğun sahip olduğu küresel boyut yoksulluk sorunun çözümünde ulusal politikaların yetersiz kalmasına sebep olmakta uluslararası politikaların uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Yoksulluğun oluşumuna çeşitli faktörler sebep olmaktadır. Kişiler veya hanehalkları gelir dağılımından adil bir biçimde pay almayabilirler. Irk, dil, din, cinsiyet, eğitim durumu, sosyal ve ekonomik statü bakımından sosyal dışlanmaya maruz kalabilirler. Doğal koşullar sebebiyle sahip oldukları mallarını kaybedebilir ya da kullanamayabilirler. Ailenin geçimini sağlayan bireyin ekonomik olarak dar boğaza girebilir veya iflas edebilir. Boşanma ve ölüm gibi sebeplerle aile yapısını bozulabilir ve dağılır. Yaşanan ekonomik krizler sonucu meydana gelen olumsuz koşullar kişilerin işsiz kalmasına ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayamamalarına sebep olabilmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte sosyal ve

ekonomik alanda yaşanan değişim ve dönüşüm süreci ile birlikte kişiler yeterli niteliklere sahip olmadıkları için işgücü piyasanın dışına itilebilmektedirler. Yerleşim yeri ve hanehalkı özellikleri hanelerin gelir durumları ve sosyoekonomik yapıları üzerinde etkili olmaktadır. Hanehalkının geniş olması hanehalkı içerisinde bulunan bireylerin daha az gelire sahip olmalarına sebep olabilmektedir. Yerleşim yeri bakımından az gelişmiş bölgelerde yaşayanlar kısıtlı imkanlara erişim mümkün olduğu için dahil oldukları topluma göre az gelişmiş koşullarda yaşamaya maruz kalabilmektedirler. Çeşitli nedenler dolayısıyla göç eden haneler, yeni yerleştikleri yârlerde göçten önce yaşadıkları standartlara erişemeyebilirler, elde ettikleri gelirleri yeni yerleşim yerlerinde yeterli olmayabilir. Nüfustaki artış da elde gelir üzerinde olumsuz etki ortaya çıkartabilir. Kişilerin sahip oldukları eğitim durumu gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Kişilerin veya hanehalklarının üzerine olumsuz yönde etkili olan bu sosyal ve ekonomik unsuzlar yoksulluğun oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Ekonomik anlamda bireylerin yeterli olmayan gıda, barınma, eğitim, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Yoksulluk sosyal devletin önemli bir aracı olan sosyal yardım hizmetlerinin odaklandığı temel konu haline gelmektedir. Sosyal yardım hizmetlerinin amacı, kısa vadeli çözümlerle yoksul kesimin yaşadığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak, uzun vadede ise gelir transferleri sağlayarak yoksul kesimin kendine yeter duruma gelmesine yardımcı olmaktır. Dolayısıyla devletler vatandaşlarının refah içinde yaşamalarını, eğitim, sağlık ve adalet hizmetlerine kolay ulaşmalarını, sosyal yardım ve hizmetlerin herkese ve özellikle ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını amaçlamalıdır. Devletin kamu harcamaları kapsamında, sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri ile birlikte yoksul kişilere mesleki beceriler kazandırması, kişisel yeteneklerin geliştirilmesi gibi uygulamalarla yoksulluk kişilerin yaşam düzeylerinin yoksulluk sınırı üzerine çıkarılması amaçlanmalıdır.

Yoksulluk bu gün tüm dünyayı ilgilendiren önemli sorunların başında gelmektedir. Yoksulluk günümüzde sadece dünyanın az gelişmiş ülkelerinde yaşanan bir sorun olmaktan çıkmakta, gelişmekte olan ülkelerin ve hatta gelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmektedir. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu (UNDP) başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yayınlamış oldukları yoksulluk çalışmaları yoksulluğun çeşitli ülkelerde ulaştığı boyutları göstermekte ve yoksullukla mücadele için alınması gereken önemleri belirtmektedir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Avrupa

Birliği ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) dünyada yoksullukla mücadele konusunda aktif olarak çalışan kuruluşların başında gelmektedirler ve yoksullukla mücadele konusunda çeşitli anlaşmalar, protokoller, raporlar oluşturarak yoksulluk sorunu ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Yoksullukla mücadele konusunda gerçekleştirilen faaliyetlerin yoksulluğu tamamen ortadan kaldırabilmesi için uluslararası işbirliği gerekli olmaktadır.

Dünya gündeminde yoksulluk konusunda oldukça geniş çaplı bir kriz yaşanmasına karşın Türkiye’de 1990’lı yıllara kadar yoksulluk sorunu ne resmi ne de bilimsel olarak dile getirilmiştir. Bu zamana kadar yoksulluğun bir sorun olarak dikkate alınmamasının sebebi geleneksel yöntemlerle giderilmeye çalışılmasıdır. 1980’li yılların ikinci yarısından sonra yoksullukla mücadele konusu kamusal bazda ele alınarak uygun politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. 1990’lı yıllarda meydana gelen ekonomik krizlerin oluşturduğu olumsuz koşullar yoksulluk konusuna olan ilginin artmasını sağlamaktadır. Yoksullukla mücadele konusunda ülkemizde uygulanan sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri yardıma muhtaç kişilerin tamamına ulaşamamakta ve ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi, asgari ücret uygulaması, istihdam politikalarındaki aksaklıklar sorun çözümünde yetersiz kalmaktadır.

Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal koruma alanlarında çok sayıda kurum faaliyet göstermektedir. Kamu kurumları tarafından yoksullukla mücadele kapsamında gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinin finansmanı vergiler yoluyla karşılanmaktadır. Ülkemizde yoksulluk sorununun çözülebilmesi için başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere, yerel yönetimler, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Kızılay Derneği tarafından çeşitli sosyal yardım ve sosyal hizmetler sunulmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde bulunan genel müdürlükler yoluyla; ailelere yönelik çeşitli destekleyici ve eğitici programlar uygulanmakta ve Sosyal Hizmet merkezleri açılmış, Özel Aile Danışma Merkezleri oluşturulmuş, maddi imkansızlıklar sebebiyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla şartlı eğitimin yardımı, eğitim materyali yardımı, öğle yemeği yardımı, ücretsiz kitap yardımı, taşınmalı eğitim sistemi dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine ulaşım, barınma, temel ihtiyaç yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz okula taşınması, şartlı sağlık yardımları, kurulan aşevleri yoluyla gerçekleştirilen yardımlar, afet ve terörden zarar görenlere yönelik yardımlar, yaşlılara yönelik huzur evi, evde bakım, maddi yardımlar,

engellilere yönelik sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bakanlık tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmet uygulamalarının içeriğinin zenginleştirilmesi, kapsamının arttırılması ve toplumun sunulan sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerine yönelik farkındalık düzeyinin arttırılması gerekmektedir.

Küresel bir hal alan yoksullukla mücadelede merkezi ve yerel yönetimlerin, ulusal ve uluslararası kuruluşların yanında sivil inisiyatifle kurulmuş pek çok sivil toplum kuruluşunun da uzmanlık alanına giren konularda sorumluluk alması kaçınılmaz olmaktadır. Toplumsal refah düzeyinin sağlanmasında sosyal devlet kavramı kapsamında gerek devlet gerekse ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları oldukça önemli bir konuma sahiptir. Devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri ihtiyacı olan her bireye ulaşmada yeterli olmadığından sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerine özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları da destek olmaktadır. 1980’li yıllardan sonra yaşanan yerelleşme süreciyle birlikte yoksullukla mücadele konusunda yerel yönetimlerin ve STK’ların önemi artmaya başlamıştır. STK’ların yoksullukla mücadelede kamusal karar alma sürecine daha fazla dahil edildiği görülmektedir. Devlet artık STK’ları kendisine rakip olarak görmemekte onları toplumsal sorunların çözümünde birer ortak olarak kabul etmektedir.

Küreselleşmenin meydana getirdiği değişim ve dönüşüm süreciyle oluşan ya da güçlenen neo-liberal ideoloji, devletin pek çok alandaki faaliyetlerini STK’lara devretmektedir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik dahil olmak üzere pek çok alandaki faaliyetler STK’lar veya piyasaya devredilmektedir. STK’lar özellikle de dernek ve vakıflar yoluyla devletin ulaşamadığı birçok alana ulaşmaktadır. Esnek yapıları, gönüllü kuruluşlar olmaları, örgütlü çalışmaları ve devlete göre daha yerel düzeyde olmaları dolayısıyla STK’lar yoksullukla mücadele konusunda daha etkin bir rol üstlenmektedir. STK’lar toplumdan ve devletten yeteri kadar ilgi ve destek görmemelerinden dolayı maddi bakımdan güçsüz kalmakta ve faaliyetleri sınırlı kalmaktadır.

Ülkemizde çok sayıda STK faaliyet göstermektedir. Fakat STK’ların faaliyetleri küçük çapta ve yetersiz seviyede kalmaktadır. STK’ların amaçlarına ulaşmaları ve etkili bir biçimde faaliyet gösterebilmeleri için gönüllü katılımı oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ülkemizdeki STK’ların daha etkili bir biçimde faaliyet gösterebilmeleri için gönüllü katılımını arttırıcı etkinlikler göstermeleri gerekmektedir. Toplumda gönüllülük bilincinin

oluşturulması için ilkokul çağından itibaren gönüllülük bilincini oluşturmaya yönelik eğitimler verilmelidir.

Türkiye’de önemli faaliyet anlarından birini oluşturan yoksullukla mücadele konusunda devlet merkezli politikaların tam anlamıyla tek başına yeterli olmadığı görülmesine karşın, sosyal politika alanında STK’larla yeterince işbirliği yapılmamakta ve onlara gerekli şekilde destek olunmamaktadır. STK’ların devlete oranla daha küçük ölçekli olması, hantal olmayan ve uygulamaya yönelik bir yapıya sahip olması ve yerel düzeyli kuruluşlar olması, sosyal politika alanında kamu kuruluşlarının ulaşamadıkları yerlerde tamamlayıcı bir rol üstlenerek sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı örgütleyebilmelerini sağlamaktadır. Devlet ve STK arasında olması gereken ilişki karşıtlık değil birbirini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. Türkiye’de merkezi nitelikli uygulanan sosyal güvenlik uygulamaları tam anlamıyla etkin bir biçimde işleyememektedir. İşte bu noktada STK’ların yoksulluk sorununun çözümünde aktif bir biçimde yer alması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Devlet ve STK’lar arasındaki bağı güçlendirecek yasal bir zemin oluşturulmadıkça yoksullukla mücadelenin tam anlamıyla gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Yoksullukla mücadele konusunda devlet ile STK’lar arasındaki ilişkinin sınırlarının çok iyi belirlenmiş olması gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede devlet ile STK ilişkisi ne devletin STK’ların varlığını ortadan kaldıracak derecede bir baskı aracı olması ne de devletin tamamen bu alandan tasfiye edilmesi ve STK’ların önünde hiçbir engelin kalmaması şeklinde ifade edilmemelidir. Devlet ve STK’lar birbirini tamamlayıcı rol üstlenerek, işbirliği içerisinde yoksullukla mücadelede etkili olmaktadır.

Yoksullukla mücadelede duyarlılık ve risk olgusu birlikte değerlendirildiğinde sosyal yardım sorumluluğunun geliştirilmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Sosyal yardım sorumluluğu doğrultusunda yoksul olmayan kesimlerin yoksul olan kesimlere karşı sorumlu olduğu bilinci geliştirilmelidir. Bu amaçla yoksul olmayanların kendisi tarafından seçilecek bir sivil toplum kuruluşu aracılığı ile yoksul olanların yoksulluk düzeyini azaltmak için belli bir orana kadar katkıda bulunmalarını sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Sivil sorumluluğun geliştirilmesi yoksullukla mücadele konusunda önemli mesafelerin alınmasında ve dünya barışına katkıda bulunacaktır.

Yoksullukla mücadelenin etkin bir biçimde sürdürülebilmesi için öncelikle hedef kitlenin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Kimlerin, ne derecede yoksulluk olduğunun belirlenip ona göre yoksullukla mücadele yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir. Türkiye’de yoksullukla mücadele alanında örgütsel yapının dağınık ve yetersiz olduğu görülmektedir. Bir taraftan merkeze bağlı kurumlar, diğer taraftan yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları birbirinden habersiz olarak yoksullukla mücadele konusunda faaliyetler gerçekleştirmektedir. Yoksullukla mücadele konusunda örgütsel yapıda bir bütünlük gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede merkezi idarenin, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yönelik yapmış oldukları ayni ve nakdi yardımların etkinliğini ölçen kurumsal bir izleme yapısı oluşturulmalıdır. İşsizlik oranlarının düşürülmesi de yoksullukla mücadelede önemli bir yere sahiptir. İşsizlik oranlarının düşürmek için yeni istihdam alanları oluşturulurken, çalışanlara insan onuruna yakışır koşullarda yaşamalarını ve çalışmalarını sağlayacak bir ortam sağlanmalıdır. Yoksulluğun yaygın olarak görüldüğü çocuk, yaşlı ve engelli gibi dezavantajlı grupların özel önlemlerle korunması gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede kısa, orta ve uzun vadede planmış bir stratejiye ve yoksulluk profilleri doğrultusunda oluşturulmuş ayrıntılı bir programa dayalı olarak gerçekleştirilmelidir. Yoksullukla mücadele sadece parasal gelir bazında değil ahlaki, kültürel, siyasal ve sosyal yönler ile dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak yoksullukla mücadele konusunda faaliyetlerde bulunan başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere devletten bağımsız olarak faaliyet gösteren özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tek başlarına etkili olamamaktadır. Ayrıca küreselleşme süreci ile birlikte evrensel bir boyut kazanan yoksulluk, gelişmiş veya az gelişmiş farkı gözetmeksizin tüm dünya ülkelerinin başlıca sorunu olmakta ve bu sebeple ulusal bazda yoksullukla mücadele konusunda oluşturulan politikalar yetersiz kalmaktadır. Yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılabilmesi için uluslararası düzlemde çok boyutlu bir yoksullukla mücadele yaklaşımının belirlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, Ali Rıza: “Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri”, 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 24-26 Kasım 2004, Eskişehir, 271-281.
- A. Bozkuş, Ahsen: “*Genel Esaslarıyla Türk Hukukunda Vakıf Müessesesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- A. Can, Tuncay-Ekmekçi, Ömer: *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2012.
- Adaman, Fikret-Keyder, Çağlar: “Türkiye’de Büyük kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, 2006, http://www.hic-mena.org/documents/study_turkey_tr.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011), Karar Sayısı: KHK/633, 03 Haziran 2011.
- Akatay, Ayten-Harman, Serhat: *Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim, Yönetişim ve Gönüllülük*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2014.
- Akatay, Ayten-Yelkikalan, Nazan: *Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllük ve İnsan Kaynakları Yönetimi*, Bursa: Ekin Basım Yayın, 2007.
- Akay, Hasan: “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2012.
- Aktaş, Gülhan: “*Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Akyıldız, Hüseyin-Korkmaz, Adem: *İş ve Sosyal Sigortalar Hukuku*, Ankara: Alter Yayıncılık, 2010.
- Alper, Yusuf-Tekeli, Seda: *Sosyal Güvenlik*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Altın, İsmail: “*Sosyal Güvenlik Sistemi ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Süreç Analizi*”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2010.
- Aras, Adem: “*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)*”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adapazarı, 2012.
- Arpacıoğlu, Özge: “*Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve yoksullukla Mücadele*”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2012.
- Arpacıoğlu, Özge-Yıldırım, Metin: “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2011, 60-76.

- Aslan, Mehmet-Kaya, Gazanfer: “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları” *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:1, 2004, 213-223.
- Aslan, Seyfettin: “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, 2010, 357-374.
- Atkinson, A. B., “Social Exclusion Poverty and UnEmployment”, (Ed) Atkinson , A. B., Hills, J., Exclusion, Employment and Opprtunity, CASEpaper 4, London: Center for Analysis of Social Exclusion.
- Aydın, Derya: “*Küreselleşme ve Yoksulluk Sosyolojik Analizi*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007.
- Ayhan, Abdurrahman: “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*,2012, 41-55.
- Balkır, Z. Gönül: *Sosyal Fayda Zemininde Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişimi*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Yayın No:334, Kocaeli, 2010.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: “Kentleşme Şurası 2009: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar”, Ankara, 2009.
- Bildirici, Zeki: “*Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.
- Bilge, Orhan: “*Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Bilgili, Özkan: *Sosyal Güvenlik Kılavuzu*, ASMMMO Yayınları, Ankara, 2006.
- Bolayır, Serap: “*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sivas İli Örneği)*”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007.
- Bozan, Mahmut: “Bir Yumuşak Güç: Hayırseverlik”, *VII. Uluslararası STK’lar KongresiBildiriler Kitabı*, 3-5 Aralık 2010, Çanakkale, 39-48.
- Buğra, Ayşe: *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2010.
- Büyükcavuşoğlu, Onur: “*Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk*”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2009.
- Coşkun, M. Nejat: “Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili”, *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi Sempozyumu*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara: İmaj Yayın Evi, 2005, 180-198.
- Çakır, Özlem: “Sosyal Dışlanma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, Sayı:3, 2002, 83-104.
- Çapanoğlu, Sema Gençay: “Geçmişten Günümüze Lizbon Stratejisi ve 2020 İçin Yeni Bir Vizyon Işığında “AB 2020” Stratejisi”, *İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu*, 2010.

- Çelik, Aziz, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı:3, 2004, 53-91.
- Çetintaş, Hakan-Vergil Hasan: “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı:4, 2003, 15-30.
- Çiçek, Ş. Eda: “Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: Batı Akdeniz Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta, 2010.
- De Haan, Arjan: “Social Exclusion: Towards on Holistic Understanding of Deprivation”, Department for International Development, London, 1999.
- Demiral, Mehmet: “Türkiye’de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Sürdürülebilir Sosyoekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü”, Akademik Bakış, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 13, Ekim 2007, 1-26.
- Demiral, Mehmet-Tutar, Erdinç: “ Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde STK’ların Önemi”, *IV. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 331-347.
- Demiral, Nalan-Evin, Hakan-Demiral, Berkan: “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk”, *IV. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 1-10.
- Demirhan, Yılmaz-Kartal, Nazım: “Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı*, Cilt:2, 13-15 Ekim 2010, İstanbul, 135-164.
- Doğan, E. Muhsin-Tatlı Halim: “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye’nin Dünyadaki Yeri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı:1, 2014, 99-124.
- Doruk, Ömer Tuğsal: “Hayırseverlik: Sosyal Adalet İçin Yeni Bir Paradigma Mı? İktisadi Felsefe Perspektifinden Yazınsal Bir İnceleme”, *VII. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 3-5 Aralık 2010, Çanakkale, 28-36.
- DPT: Gelir Dağılımı Yoksullukla Mücadele, Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara: DPT, 2007.
- DPT: Dokuzuncu Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2006.
- DPT: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001.
- Eren, Fatih Mehmet: “*Ekonomik Krizler ve Kriz Göstergeleri: 1990 Sonrası Dünyada Yaşanan Krizler ve Türkiye Karşılaştırması*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim Organizasyon Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.
- Eroğlu, Feyzullah-İrmiş, Ayşe: “Sivil Toplum ve İyilik Olgusunun Zihniyet Arka Planı”, *VII. Uluslararası STK’lar Kongresi*, Bildiriler Kitabı, 3-5 Aralık 2010, Çanakkale, 60-77.

- Erol, Nihal: “*Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- E. Tosun, Gülgün: *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi (Türkiye Örneği)*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- G. Hazman, Gülsüm: “Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 467, Haziran 2010, 135-152.
- Gögül, Pelin K.: “*Düşük Gelirli Bireylerin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Sorununa Yönelik Kamu Politikası Algısı: Diyarbakır Örneği*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2012.
- Gökbayrak, Şenay: “Avrupa Birliğinin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı:80, 2005.
- Güleç, Sevcan-Sacak, Hatice Özkan: “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsallaşma ve Stratejik Yönetim”, *VI. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 249-261.
- Güler, Deniz: “*Türkiye’de Sivil toplum Kuruluşlarının Sosyal Politika Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği*”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Gündoğan, Naci: Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Asodosya, Ankara Sanayi Odası, Ocak-Şubat 2008.
- Gündoğan, Naci-C. Özgiler, Verda: Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir, 2013.
- Görün, Mustafa-Elagöz, İsmail: Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği, *IV. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 147-156.
- Güder, Nafiz: *Sivil Toplumcunun El Kitabı*, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Programı, 2004.
- Gürses, Didem: “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı:1, 2007, 59-74.
- Hacımahmutoglu, Hande: “*Türkiye’deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Hatun, Şükrü-Etiler, Nilay-Gönüllü, Erdem: “Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, Sayı: 46, 2003, 251-260.
- Hekimler, Oktay: “Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tekirdağ S.M.M. M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 2012, 1-28.
- İbrişim, Nur: “*Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi*”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2008.
- İğci, Ayşen: “*Sivil Toplum Kuruluşları Üyeliğinin Siyasal Katılma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Isparta Örnek Olayı*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008.

- İnanç, Hüsamettin-Güner, Ümit-Sarısoy, Sinan: “Eğitimin Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Ekim 2006, 59-70.
- Kabasakal, Mehmet: “*Sivil Toplum ve Demokrasi*”, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Denetçi Yeterlilik Tezi, Ankara, 2008.
- Kalaycıoğlu, Sibel-Tılıç R., Helga, “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri”, *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk- 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi* içinde, ed. Ahmet Alpay Dikmen, Ankara, 2002, 197-246.
- Karabulut, Alparslan: “*Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- Karagül, Mehmet: “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:5, 2003, 79-90.
- Kesici, Mehmet Rauf: “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 2, 2007, 121-157.
- Kongar, Emre: *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999.
- Korkat, Mustafa: “*Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Önemi (Kars İli Örneğinde Bir İnceleme)*”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2013.
- Korkmaz, Esfender: *Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2004-32, 2004.
- Koyuncu, Murat-Şenses, Fikret: “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deyimleri”, ERC Working Papers in Economics 04/13, Middle East Technical University Economic Research Center, Ankara, 2004.
- Kunduracı, Nevzat F.: “*Yoksullukla Mücadele-Beşeri Sermaye İlişkisi*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Kuran, İhsan: “*Türkiye’de Ekonomik Krizler ve İstikrara Programları (1980-2005)*”, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2006.
- Kuştepelı, Yeşim-Hallaç, Umut: “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:4, 2004, 1-22.
- Larsson, Daniel-Halleröd, Björn: “Poverty, Welfare Problems and Social Exclusion”, *International Journal Of Social Welfare*, Cilt:17, 2008.
- Metin, Banu: “Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2012, 117-151.

- Odabaşı, Ferhat: “*Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Oktik, Nurgün: *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, İzmir: Yakın Kitapevi Yayınları, 2008.
- Oral, Abdurrahman İlhan-Şişman, Yener: *Sosyal Politika*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Önen, S. Mustafa: “Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:79, Ekim-Aralık 2010, 63-95.
- Önen, S. Mustafa: “Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının ve Devletin Etkililiği: Malatya’da Uygulamalı Bir Araştırma”, *IV. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 373-384.
- Ören, Kenan: *Sosyal Politika*, Ankara: Pelikan Yayıncılık, 2010.
- Özalp, Ali: “*Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi*”, İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi, Ankara, 2008.
- Özaydın, Mehmet Merve: “Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi”, *Kamu-İş*, Cilt: 7, Sayı:2, 2003, 2-32.
- Özdal, Hüseyin: “*Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi ve Türkiye Örneği (1994-2008)*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.
- Özdek, Yasemin: “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 2002, 1-44.
- Özdemir, Süleyman: “Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Önemi”, *I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Demokrasinin Gelişmesi ve Katılımın Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları*, Çanakkale, 4-6 Haziran 2004, 101-111.
- Özdemir, Süleyman-Başel, Halis-Şenocak, Hasan: “Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 56. Kitap, İstanbul, 2009, 151-234.
- Özer, Aslı-Heyfegil, Vedat-Günpay, Gökhan: “Hayırseverlik Temelinde Türk Kızılayı İzmir Şubesi Faaliyetleri”, *VII. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 3-5 Aralık 2010, Çanakkale, 255-257.
- Pekeroğlu, Güngör Yasemin: “*Türk Sosyal güvenlik Sisteminin Problemleri, Önerilen ve Gerçekleştirilen Reform Alternatiflerinin Analizi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2002.
- Pire, Özge: “*Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011.

- Sapancalı, Faruk: “Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu İle Mücadele Yöntemleri”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 6, 2005, 51-106.
- Sarıyer, Nilsun: “Hayırsever Tüketici Davranışı: Çanakkale Örneği”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (6:2), 2011, 255-268.
- Seyyar, Ali: Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, *Yoksulluk*, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul; 2003, 39-69.
- Sezer, Tijen Dünder: “Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:10, Sayı: 1, 2008, 1-58.
- Soysaldı, H. Mehmet: “Vakıfların Günümüzdeki Yeri ve Önemi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:12, Sayı:1, Elazığ, 2002, 383-400.
- Sönmez, Mustafa: *Gelir Uçurumu: Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü*, İstanbul: Om Yayınevi, 2001.
- Sunar, Lütfi: “Yoksulluğun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü ve Gönül Kuşağı Derneği Modeli”, *Yoksulluk*, Deniz Feneri Yayınları, Cilt: 1, 1. Baskı, İstanbul, 2003, 132-150.
- Şah, Murat: “Derneklerin Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”, İçişleri Bakanlığı, Dernekler İdaresi Başkanlığı, Denetçilik Tezi, Ankara, 2008.
- Şahin, Mehmet: *Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2007.
- Şahin, Levent-ÖZTÜRK, Mustafa: “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 54, 2008, 3-29.
- Şahin, Tijen: “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Şakar, Müjdat: *Sosyal Sigortalar Uygulaması*, İstanbul: Der Yayınları No. 379, 2006.
- Şen, Bülent: “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:18, Aralık, 2008, 147-162.
- Şener, Ülker: “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları”, *TEVAP Politika Notu*, Şubat 2010.
- Şengür, Mehmet: “Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi (Eskişehir Grameen Bank Analizi)”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011.
- Şenkal, Abdulkadir: “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 45. Kitap, 2003,97-123.
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023012240/1023011490>
- Şenocak, Hasan: “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansı Dergisi*, İ.Ü. Sayı: 56, 2009, 409-468.3610
- Şenses, Fikret: *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

- Ş. Taşğın, Neşe: “*Refah Devleti ve İnsan Hakları Açısından Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Talas, Mustafa: “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, TÜBAR, Sayı:29, Bahar 2011.
- Taş, Yunus-ÖZCAN, Selami: “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, Büyüme ve Gelişme III, *International Conference on Eurasian Economies*, 11-13 October 2013.
- Tekeli, İlhan: “Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”, *Yoksulluk*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2000, 139-159.
- Temizel, Fatih-Akyalçın, Seda: “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları İle Mikro Finansman Kurumlarının Birlikteliği, *Çimento İşveren Dergisi*, Temmuz 2006, 4-15.
- Tireli, Münir: “*Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDEP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Turgut, Ahmet Emre: “*Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutu*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- TÜİK: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2012, Haber Bülteni, Sayı: 13594, 23 Eylül 2013.
- TÜİK: Hanehalkı İşgücü İstatistikleri Kasım 2013, Haber Bülteni, Sayı: 16004, 17 Şubat 2014.
- TÜİK: *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi*, 6. Ankara: TÜİK Yayınları, Yay. No: 3186, 2008.
- TÜİK: Yoksulluk Çalışması 2012, Haber Bülteni, Sayı: 16023, 06 Aralık 2013.
- TÜSİAD: *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği İle Karşılaştırmalar*, Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul, Aralık 2000.
- Uçar, Ceren: “*Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*”, Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2011.
- Uğur, Suat: *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2011.
- UNDP: The Rise of The South: Human Progress in a Diverse World, *Human Development Report*, 2013.
- Uzun, Ayşe Meral: “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 2003, 155-173.
- Varlık, Ülkü-Ören, Banu: “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Türkiye’de Buna Bağlı Fırsat Eşitsizliklerinin Giderilmesinde STK’ların Etkinlikleri, *IV. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 647-655.

- World Bank: The State of Poor: Where Are The Poor, Where is Extreme Poverty Harder to End, And What is The Current Profile of The World's Poor?, Economic Premise, Poverty Reduction And Ekonomik Management Network (PREM), October 2013.
- Yalçın, Nermin: “*Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2008.
- Yatkın, Ahmet. “Küresel Yoksulluğun Çözümünde STK’ların Rolü ve Önemi”, *IV. Uluslararası STK’lar Kongresi*, Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 53-64.
- Yılmaz, Mevlüt: “*Küreselleşme ve Kent Yoksulluğu Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2010.
- Yıldırım, İbrahim: *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Yumuşak, İbrahim Güran-Bilen, Mahmut: “ Gelir Dağılımı – Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, 2000, 77-96.
- Yüceol, Hüseyin Mualla: “Küreselleşme, Yoksulluk ve Emek Piyasası Politikaları”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, 2005, 493-512.
- Zülfikar, Berna Şafak: “*Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin Başarı Değerlendirmesi-Ankara İli Örneği*”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.aile.gov.tr/tr/27632/Aile-ve-Sosyal-Politikalar-Bakanligi-2013-Yili-IdareFaaliyet-Raporu>, (Erişim Tarihi: 15.07.2014).
- <https://eyurtkur.kyk.gov.tr/tr/2014-Yili-Performans-Programi/YurtKur/40>, (Erişim Tarihi: 10.08.2014).
- www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc, (Erişim Tarihi: 15.07.2014).
- http://www.gundemcocuk.org/dokumanlar/gc_turkiye_cocuk_politikasi/3.1.4.%20sosyal%20hizmet_refah.pdf, (Erişim Tarihi: 15.07.2014).
- <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/index.htm?1>, (Erişim Tarihi: 15.07.2014).
- <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihçemiz>, (Erişim Tarihi: 23.08.2014).
- <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz>, (Erişim Tarihi: 23.08.2014).
- <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tuzugumuz>, (Erişim Tarihi: 23.08.2014).
- <https://www.kizilay.org.tr/Raporlar>, (Erişim Tarihi: 23.08.2014).
- <http://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, (Erişim Tarihi: 30.10.2014).
- <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/stoveyoksulluk.htm>, (Erişim Tarihi: 15.04.2014).

- http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm<http://stk.bilgi.edu.tr/docs/>, (Erişim Tarihi: 15.04.2014).
- http://stk.bilgi.edu.tr/docs/bugra_std_12.pdf, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf,
(Erişim Tarihi:15.07.2014).
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16005>, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16201>, (Erişim Tarihi: 30.10.2014).
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 30.10.2014).
- <http://www.urfaprojeofisi.gov.tr>, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- <https://www.unicefturk.org>, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- <http://unicef.depar yazilim.com/sayfa.aspx?id=2&mnid=2>, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=3&mnid=3>, (Erişim Tarihi:15.07.2014).
- <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik292.pdf>, (Erişim Tarihi:15.07.2014).